

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MECLİS SORUŞTURMASI VE YÜCE DİVAN YARGILAMASI

Numan BİBER

Diyarbakır 2015

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MECLİS SORUŞTURMASI VE YÜCE DİVAN YARGILAMASI

Numan BİBER

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat IŞIK

Diyarbakır 2015

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “MECLİS SORUŞTURMASI VE YÜCE DİVAN YARGILAMASI” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin ...yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../.....

Numan BİBER

KABUL VE ONAY

Numan BİBER tarafından hazırlanan MECLİS SORUŞTURMASI VE YÜCE DİVAN YARGILAMASI adındaki çalışma,/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Anayasa Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğuyla ile kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

Başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar hakkında yapılacak yargılamanın aşamaları olan meclis soruşturması ve Yüce Divan kavramlarının son dönemlerde yoğun olarak tartışılması, tez konusunun belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Çalışmada başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı haklarında yapılacak yargılama usulü ayrıntılı olarak incelenmiştir. Meclis soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması ile ilgili olarak ayrıntılı inceleme yapılmakla birlikte, çalışmada meclis soruşturması ve Yüce Divan sistemi ile ilgili olarak yer yer önerilerde bulunulmuş olup, ayrıca 1982 Anayasası döneminde TBMM'ye gelen meclis soruşturması önergeleri ve sonuçları ile ilgili istatistiki bilgiler verilmiş ve günümüze kadar Yüce Divan'da yapılan yargılamalar ve sonuçlarından da bahsedilmiştir.

Bu çalışmanın tüm aşamalarında bana verdiği her türlü destekten dolayı başta değerli tez danışmanı hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat IŞIK'a, tezimin kontrol ve düzeltme aşamasındaki yardım ve katkıları nedeni ile iş arkadaşım Hâkim Harun Birol MERT'e ve meslek büyüğüm Dr. Esat Mahmut YILMAZ'a, ayrıca her konuda hoşgörü ve desteğini yanımda hissettiğim sevgili eşim Gülnihal BİBER'e saygı ve şükranlarımı sunarım.

Numan BİBER
Diyarbakır 2015

ÖZET

Çalışmada başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı haklarında yapılacak yargılama usulü ayrıntılı olarak incelenmiştir.

İki ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar yönünden haklarında yapılacak yargılamanın soruşturma aşaması olan meclis soruşturması üzerinde durulmuştur. Meclis soruşturması, başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçların soruşturulmasını ve soruşturma sonucunda bu kişilerin yargılanmaları için Yüce Divan’a sevk edilmelerini sağlayan Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) yapmış olduğu kendine özgü bir soruşturma sistemidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise meclis soruşturmasının sonunda başbakan veya bakanların yargılanmalarına karar verilmesi durumunda kovuşturma aşaması olan Yüce Divan yargılaması incelenmiştir. Yüce Divan, devletin üst düzey kamu görevlilerinin kayırılmalarını önlemek ve haksızlığa uğramadan adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamak için kurulmuş bir mahkemedir. Bu kişilerin görevleriyle ilgili işledikleri iddia olunan suçlarla ilgili olarak yargılama yapma yetki ve görevi ise Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesine verilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili bir suç işlediklerinin iddia edilmesi halinde haklarında yapılacak olan soruşturma ve yargılama

usullerini inceleyerek meclis soruşturması ve Yüce Divan sistemimize yönelik eleştirilere çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar sözcükler:

Meclis soruşturması, başbakan, bakan, Yüce Divan, Anayasa Mahkemesi

ABSTRACT

In this study, criminal procedures for the crimes committed by the prime minister and ministers in relation to their duties has been examined in detail.

In the first part of the study which composed of two parts, it has been examined the Parliament Investigation which is the investigation level of the trial that will be conduct for the prime ministers for the crimes committed in relation to their duties. Parliament Investigation is a special investigation system which is done by Parliament to Investigate the acts of the prime minister and ministers and at the end of the investigation to convey them to the Supreme Court in order to try them for the crimes committed in relation to their duties.

In the second part of the study, it has been examined the Supreme Court trial level which is performed after the Parliament Investigation if it is decided of the trial of the prime minisiter and ministers. Supreme Court is established to try high level public servants in a fair way; The Constitutional Court in its capacity as the Supreme Court shall try these persons for the crimes committed in relation to their duties.

The purpose of this work; in the case of rights claim that they committed a crime related to the investigation by examining the role of prime minister and ministers and parliamentary investigations and proceedings will be to provide solutions to Supreme Court criticism of our system.

Keywords

Parliament Investigation, Prime Minister, Minister, Supreme Court,
Constitutional Court,

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLO LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MECLİS SORUŞTURMASI

1.1.GENEL OLARAK	4
1.2.TEMEL KAVRAMLAR	5
1.2.1.Hukuk Devleti.....	5
1.2.2.Kuvvetler Ayrılığı	8
1.2.3.Parlamente Rejim	9
1.2.4.Parlamento Denetimi ve Denetim Yolları	12
1.3. MECLİS SORUŞTURMASI KAVRAMI VE TÜRK ANAYASALARINDA DÜZENLENİŞİ	14

1.3.1.Kavramsal Açıklama.....	14
1.3.2.Türk Anayasalarında Düzenleniş Şekli.....	15
1.3.2.1. 1876 Anayasası Dönemi.....	15
1.3.2.2. 1921 Anayasası Dönemi.....	21
1.3.2.3. 1924 Anayasası Dönemi.....	21
1.3.2.4. Milli Birlik Komitesi Dönemi.....	23
1.3.2.5. 1961 Anayasası Dönemi.....	25
1.4.1982 ANAYASASI'NDA MECLİS SORUŞTURMASI	29
1.4.1.Meclis Soruşturmasının Hukuki Değerlendirmesi.....	29
1.4.1.1.Meclis Soruşturmasının Hukuki Dayanağı.....	29
1.4.1.2.Meclis Soruşturmasının Hukuki Niteliği.....	31
1.4.1.3.Meclis Soruşturmasının Konusu.....	33
1.4.2.Meclis Soruşturmasında Önerge Aşaması.....	35
1.4.2.1.Soruşturma Önergesinin Hukuki Niteliği.....	35
1.4.2.2.Soruşturma Önergesi Verebilecek Kişiler.....	36
1.4.2.3.Soruşturma Önergesinin Şekli ve İçeriği.....	38
1.4.2.4.Haklarında Soruşturma Önergesi Verilebilecek Kişiler.....	40
1.4.2.5.Soruşturma Önergesinin Geri Alınması.....	41
1.4.2.6.Soruşturma Önergesinin Görüşülmesi.....	42
1.4.3.Soruşturma Komisyonu Aşaması.....	46
1.4.3.1.Soruşturma Komisyonunun Kuruluşu	46
1.4.3.2.Soruşturma Komisyonunun Çalışma Yöntemi ve Çalışma Süresi	49
1.4.3.3.Soruşturma Komisyonunun Görev ve Yetkileri.....	52
1.4.3.4.Komisyonun Raporu ve Hukuki Niteliği.....	56
1.4.4.Genel Kurul Aşaması	58
1.4.4.1.Komisyon Raporunun TBMM'de Görüşülmesi	58
1.4.4.2.Raporun Oylanması ve Karara Bağlanması.....	60
1.4.4.3.Yüce Divan'a Sevk Etmeme Kararı	61
1.4.4.4.Yüce Divan'a Sevk Kararı.....	62
1.5.MECLİS SORUŞTURMASI'NIN DİĞER BİLGİ EDİNME VE DENETİM	
YOLLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI	64
1.5.1.Soru.....	64
1.5.2.Genel Görüşme	65

1.5.3.Meclis Araştırması	66
1.5.4.Gensoru.....	68
1.6.MECLİS SORUŞTURMASI’NIN ÖNEMİ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	70

İKİNCİ BÖLÜM

YÜCE DİVAN YARGILAMASI

2.1.GENEL OLARAK	74
2.2.YÜCE DİVAN KAVRAMI, AMACI, HUKUKİ NİTELİĞİ, GÖREV VE YETKİLERİ İLE YÜCE DİVAN’IN ANAYASALARIMIZDA DÜZENLENİŞ ŞEKLİ	76
2.2.1.Yüce Divan Kavramı	76
2.2.2.Amacı.....	77
2.2.3.Yüce Divan’ın Hukuki Niteliği.....	78
2.2.4.Yüce Divan’ın Görev ve Yetkileri	79
2.2.4.1.Kişi Yönünden Yargılama Yetkisi.....	80
2.2.4.2.Suç Yönünden Yargılama Yetkisi	80
2.2.5.Türk Anayasalarında Düzenleniş Şekli.....	81
2.2.5.1.1876 Anayasası Dönemi	82
2.2.5.2.1921 Anayasası Dönemi	84
2.2.5.3.1924 Anayasası Dönemi	84
2.2.5.4.Milli Birlik Komitesi Dönemi	87
2.2.5.5.1961 Anayasası Dönemi	88
2.2.5.6.1982 Anayasası Dönemi	89
2.3.YÜCE DİVAN SIFATIYLA GÖREV YAPAN ANAYASA MAHKEMESİ	90
2.3.1.Genel Olarak Anayasa Mahkemesi.....	90
2.3.1.1.Teşkilat Yapısı.....	91
2.3.1.1.1.Üyelerin Seçimi ve Nitelikleri	91
2.3.1.1.2.Üyeliğin Sona Ermesi	93
2.3.1.1.3.Raportörler	94
2.3.1.2.Görev ve Yetkileri.....	95
2.3.1.3.Çalışma Usulü ve Kararları	95

2.4.BAKANLAR VE BAŞBAKANLAR AÇISINDAN YÜCE DİVAN YARGILAMASI	97
2.4.1.Yüce Divan’da Yargılama Usulü	98
2.4.1.1.Soruşturma Aşaması	99
2.4.1.2.Kovuşturma Aşaması.....	100
2.4.1.2.1.Yargılama Süjeleri.....	101
2.4.1.2.2.Duruşma Evresi.....	103
2.4.1.2.3.Özel Durumlar.....	107
2.4.1.2.4.Hüküm.....	111
2.4.1.2.5.Yeniden İnceleme ve Kanun Yolları.....	112
2.4.2.Hükümün Sonuçları	114
2.5.DİĞER KİŞİLER HAKKINDA YAPILAN YÜCE DİVAN YARGILAMASI.....	116
2.5.1.Cumhurbaşkanı	116
2.5.2.Meclis Başkanı.....	119
2.5.3.Yüksek Hakimler ve Savcılar	120
2.5.3.1.Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri	120
2.5.3.2.Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	121
2.5.3.3.Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	122
2.5.3.4.Sayıştay Başkanı ve Üyeleri	122
2.5.3.5.Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri.....	123
2.5.3.6.Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	124
2.5.4.Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri	124
2.5.5.Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları	125
2.6.YÜCE DİVAN’DA YAPILAN YARGILAMALAR VE SONUÇLARI	127
2.7.YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	135
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA.....	143

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: 1982 Anayasası Döneminde TBMM Başkanlığına Gelen Meclis Soruşturması Önergeleri ve Sonuçları.....	73

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	Adı geçen eser
AMKD	Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
AMKYUHK	Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
AYM	Anayasa Mahkemesi
AYİM	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
C.	Cilt
CMK	5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
E.	Esas
<i>e.t.</i>	Erişim Tarihi
<i>f.</i>	Fıkra
HSYK	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	Karar
<i>m.</i>	Madde
MBK	Milli Birlik Komitesi
<i>s.</i>	Sayfa
S.	Sayı
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMBTİ	Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantı İçtüzük'ü
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

GİRİŞ

Hukuk kuralları, insanların birlikte ve düzenli yaşamaları amacını güden, uyulmamasının belli yaptırımlara bağlandığı kurallar bütünüdür. Her insanın görev ve statüsü ne olursa olsun hukuk kurallarına aykırı davranma ihtimali bulunmaktadır. Ancak bazı görev veya statüdeki kişilerin bu kurallara aykırı davranışlarının etkisi daha farklı boyutlarda olabilmektedir. Görev veya statü yönüyle toplum içerisinde farklılık gösteren bu kişilerin hukuk kurallarına aykırı davranışları sonucu toplumda oluşacak olumsuz tepkileri telafi amacıyla bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu tedbirler bazen yargılama ile alakalı olurken, bazen de bu kişilere yönelik ceza açısından bir farklılık öngörülmektedir.

Parlamente hükümet sistemini ve kuvvetler ayrılığı prensibini benimsemiş olan ülkemizde yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruludur. Bakanlar Kurulu ise bakanlar ve başbakan tarafından oluşmaktadır.

Devletin en üst kademesinde yer alan ve seçilmiş yöneticiler olmak bakımından hukuki bazı korumalara sahip olan başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili olarak bir suç işlemeleri halinde haklarında soruşturma yapılabilecek midir ve bu kişiler yargılanabilecek midir?

Başbakan ve bakanların yargılanması noktasında gerek bu kişilerin görevlerinin niteliği, gerekse toplumda oluşan hassasiyet nedeniyle özel bir soruşturma usulüne ve

yargı organına ihtiyaç duyulmuştur. Meclis soruşturması ve Yüce Divan da böyle bir ihtiyacın giderilmesi için ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı da başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili olarak bir suç işlediklerinin iddiası halinde haklarında nasıl bir soruşturma yapılacağı, yargılamalarının nerede ve hangi usullerle yapılacağı sorusunun cevabını vermektir. Bu amaçla da çalışmada, “Meclis soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması” konusu ele alınmıştır.

Başbakan ve bakanların görevlerinden dolayı işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı yargılanmalarından önceki aşama olan ve TBMM tarafından yürütülen soruşturma aşamasına “meclis soruşturması” adı verilmiştir. Meclis soruşturmasının sonunda başbakan veya bakanların yargılanmalarına TBMM’nin karar vermesi durumunda ise bu kişiler Yüce Divan’da yargılanacaklardır. Yüce Divan görevi ise Anayasa Mahkemesine verilmiştir.

“Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması” konusunun işleneceği bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde başbakan ve bakanların görevlerinden dolayı işledikleri iddia olunan suçlardan ötürü soruşturulmaları aşaması olan meclis soruşturması başlığı incelenecektir. Bu konunun incelenmesine geçilmeden önce temel kavramlardan bahsedilecektir. Daha sonra meclis soruşturması kavramı ve Türk Anayasalarında düzenleniş şekli incelenecektir. Bu incelemeden sonra meclis soruşturması kurumunun hukuki boyutu ele alınmaktadır. Daha sonra ise bir ceza yargılaması usulü olarak meclis soruşturması incelenmektedir; öncelikle soruşturma önergesinin verilmesi ve hukuki niteliği, soruşturma önergesinin Meclis’te görüşülerek kabul edilmesi, soruşturma komisyonu kurulması, raporun hazırlanması, Yüce Divan’a sevk konusunda verilecek kararlar detaylı olarak ele alınmaktadır. Sonrasında ise meclis soruşturması dışındaki diğer bilgi edinme ve denetim yollarından bahsedilecektir. Bu bahisten sonra da meclis soruşturmasının önemi, sorunları ve çözüm önerilerini içeren bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bölümün sonunda ise 1982 Anayasası’ndan günümüze kadar verilen meclis soruşturması önergeleri, bu önergeler neticesinde

kurulan komisyonlar ve komisyonların Yüce Divan'a sevk kararı verip vermediklerine ilişkin yasama dönemleri bazında rakamsal bilgiler verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise bakanların ve başbakanların görevleriyle ilgili olarak işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü yapılan ve meclis soruşturması aşamasından sonraki aşama olan Yüce Divan Yargılaması başlığı incelenecektir. Bu başlık altında yapılacak inceleme yalnızca başbakan ve bakanların yargılanması konusuyla sınırlı olacaktır. Yüce Divan yargılaması konusu incelenmeden önce, Yüce Divan kavramı, amacı, Yüce Divan'ın hukuki niteliği, Yüce Divan'ın görev ve yetkileri ile Anayasalarımızda düzenleniş şekli açıklanacaktır. Sonrasında Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesinin teşkilat yapısı, görev ve yetkileri incelenecektir. Daha sonra ise bakanlar açısından yapılan Yüce Divan yargılama usulü izah edilecektir. Ayrıca başbakan ve bakan haricindeki diğer kişiler ile ilgili olarak yapılan Yüce Divan yargılamasına da değinilecektir. Son olarak günümüze kadar yapılan Yüce Divan'daki yargılamalar ve sonuçları anlatıldıktan sonra ülkemizdeki halen uygulanan Yüce Divan sistemine yönelik eleştiriler ve çözüm önerilerini içeren bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MECLİS SORUŞTURMASI

1.1.GENEL OLARAK

Bir ülkedeki yöneticilerin yargılanması, önemli bir sorundur. Öncelikle yönetenlerin, yönetilenler karşısında çok güçlü olması ve bu yöneticilerin birçok suç işlemesine rağmen yargılanmamaları hukuk devleti açısından önemli bir sorun olmakta, diğer yandan yönetenlerin yönetilenler karşısında zayıflaması, iktidarın otoritesini kaybetmesine neden olmakta; bu durum yönetenlerin, birçok haksız ithama maruz kalarak görevlerini yerine getirmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle, ülkeyi yönetenlerin işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü yargılanmaları ile ilgili konumları göz önünde bulundurularak nasıl bir yol izleneceği önemli bir sorun olmuştur.

Ülkemizde yöneticilerin yargılanması, T.C. Anayasası'nda özel olarak ele alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesinde, başbakan ve bakanların görevleri nedeniyle yargılanmaları için izlenecek kurallar bulunmaktadır. Bu düzenlemeyle başbakan ve bakanların görevleri ile ilgili işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü yargılanmaları aşamasına kadar yapılacak işlemler belirtilmiş ve bu müesseseye "meclis soruşturması" adı verilmiştir.

1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesinde düzenlenen meclis soruşturması; başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan TBMM'nin bir denetim yoludur.

Bu çalışmada, meclis soruşturması başlığı altında yürütülen Meclis faaliyetlerinin nasıl işlediği incelenecektir. Görevde bulunan ya da görevinden ayrılmış olan başbakan veya bakanların görevlerinden dolayı işledikleri iddia edilen suçlar ile ilgili olarak haklarında soruşturmanın nasıl yapılacağı anlatılacaktır.

Milletvekillerinin, başbakan veya bakanlar hakkında soruşturma açılması istemine ilişkin önerge vermesinden ilgili başbakan veya bakanların Yüce Divan'a sevk edilmesine kadar geçen süreç, 1982 Anayasası'nın 100'üncü ve TBMM İçtüzüğü'nün 107-113'üncü maddeleri göz önünde bulundurularak aşamalı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada öncelikle temel kavramlar, meclis soruşturması kavramı ve Türk Anayasalarında düzenleniş şeklinden bahsedilecektir. Daha sonra ise 1982 Anayasası'nda düzenleniş şekliyle meclis soruşturması tüm boyutları ile ele alınacaktır. Sonrasında ise Meclisin hükümeti denetlediği diğer yollara kısaca değinilecek ve meclis soruşturması kavramı ile arasındaki farklar açıklanacaktır. En sonunda ise meclis soruşturması uygulamasındaki sorunlar ve çözüm önerilerine değinilecektir.

1.2.TEMEL KAVRAMLAR

1.2.1.Hukuk Devleti

1982 Anayasası'nın 2'nci maddesinde, “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” hükmü yer almaktadır. Anayasa hükmünden de anlaşılacağı üzere 1982 Anayasası kavram olarak “hukuk devleti” kavramına içeriğinde yer vermiştir, ancak Anayasa “hukuk devleti” kavramını açıklamamıştır. Bunu bir eksiklik olarak

görmemek gerekir. Eğer Anayasa, hukuk devletini tanımlama yoluna gitmiş olsa idi, kavramın tanımına ve niteliklerine bir sınırlama getirilirdi.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel bir niteliği olan hukuk devletinin ne olduğunun ortaya konulması, meclis soruşturmasının hukuk devletinin gerçekleştirilmesindeki rolü nedeniyle ilerideki konuların anlaşılması için önem arz etmektedir.

Hukuk devleti, en kısa tanımıyla, vatandaşların hukuksal olarak güvende oldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemdir¹.

Hukuk devleti şu şekillerde de tanımlanabilir. Hukuk devleti, devletin eylem ve işlemlerinin hukuka dayandırılması yani bu eylem ve işlemlerde egemen gücün hukuk olmasıdır². Hukuk devleti meşruluğunu kendi varlığından, devlet olarak var olmasından değil hukuftan alan, hukuk sayesinde var olan devlet demektir. Bu nedenle, bir hukuk devletinde hiçbir resmi makam kendisine anayasal ve yasal olarak tanınmış olmayan herhangi bir yetkiye sahip değildir, yetkiler anayasadan ve ona uygun yasal düzenlemelerden kaynaklanır. Bu sebeple, hukuk devleti ilkesi vatandaşlar lehine anayasal bir güvencedir³.

Anayasa Mahkemesi de bir kararında⁴ hukuk devletini; “her eylem ve işlemi hukuka uygun, insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup, güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasaya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, anayasaya ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve

¹ Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınevi, 15. Baskı, Ankara 2014, s. 125; Mümtaz SOYSAL, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997, s. 164; Yavuz ATAR, **Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2002, s. 93.

² Zafer GÖREN, **Anayasa Hukukuna Giriş**, 2. Baskı, Ankara 1999, s.137.

³ Mustafa ERDOĞAN, **Anayasa Hukuku**, 8. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara 2014, s. 69, 70.

⁴ Anayasa Mahkemesinin 23.03.1986 tarih ve 1985/31 E. 1986/11 K. sayılı kararı, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi (AMKD), Ankara-1987, S. 22, s. 12, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarDergisi> (e.t.: 30.04.2015).

anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaşıldığında geçersiz kalacağını bilen devlettir”, şeklinde tanımlamıştır.

Hukuk devleti “hukuku olan devlet” ya da “devletin koyduğu hukuk” değil, “hukukun egemen olduğu devlet”tir ve siyasal bir idealdir⁵. Hukuk devletinin amacı, yönetim yetkisinin keyfi kullanımının yarattığı tehlikeyi en aza indirmek; istikrarsız, açık olmayan ve geçmişe dönük kuralların neden olduğu kişisel hürriyet ve onur ihlallerini engellemektir⁶.

Hukuk devletinin temel gereği, yani varlık şartı devletin bütün işlemlerinin hukuka bağlı olmasıdır. Devletin hukuki açıdan üç temel fonksiyonu ve bunları yürütmekle görevli üç temel organı vardır. Yasama fonksiyonu yasama organı olan TBMM’ce, yürütme fonksiyonu yürütme organı olan Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanınca, yargı fonksiyonu ise yargı organı olan bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yerine getirilir. O halde, devletin hukuka bağlılığı, yasama, yürütme ve yargı işlemlerinin hukuka bağlı olması anlamına gelir⁷.

Tüm yapılan bu açıklamalardan sonra, hukuk devletinin ilkelerini şu şekilde sıralayabiliriz: Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, idarenin yasallığı, idarenin yargısal denetiminin sağlanması, kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin sağlanması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin gerçekleştirilmesi, yargı bağımsızlığının ve hakimlik teminatının sağlanması ve hukukun evrensel ilkelerine saygının sağlanmış olması sayılabilir.

Bu bağlamda, çalışmamızla dolaylı olarak ilgisi bulunan, hukuk devletinin ilkelerinden biri olan kuvvetler ayrılığından bahsetmek gerekmektedir.

⁵ Mustafa ERDOĞAN, **Anayasal Demokrasi**, 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2001, s. 93-97; ATAR, s. 94.

⁶ ERDOĞAN, **Anayasal Demokrasi**, a.g.e., s. 93; ATAR, a.g.e., s. 94.

⁷ Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2007, s. 92; ATAR, s. 94.

1.2.2.Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, hukuk devletinde birbirinden farklı kuvvetler bulunduğu ve bu kuvvetlerin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılabilceğı, özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için bu üç kuvvetin birbirinden ayrı, bağımsız organlara verilmesi gerektiğı temeline dayanmaktadır⁸.

Kanun yapan, bu kanunları uygulayan ve denetleyen kuvvetler, yasama organı, yürütme organı ve yargı organı olarak üçe ayrılmışlardır. Hukuk devletinin işleyebilmesi için bu organlardan hiç biri yetkilerini tek başına kullanmamalı, birbirlerine karşı olmamalı ve kendi kendilerini yetkisiz kılmamalıdır⁹.

Kuvvetler ayrılığı, özgürlüklerin korunması amacıyla devlet gücünün sınırlanması gerektiğı düşüncesinden yola çıkarak bu üç kuvvetin değişik eller tarafından kullanılması durumunda kuvvetin, diğer kuvvetleri sınırlayabileceğı ve böylece kuvvetin kötüye kullanılamayacağını kabul eden bir kuramdır¹⁰.

Devletin üç temel fonksiyonu olan yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarının yerine getirilmesi görevi, Anayasa ile devletin üç ana organı olan, yasama, yürütme ve yargı organlarına verilmiştir. Anayasa, devletin üç temel fonksiyonunu ayrı ayrı düzenlemek ve farklı organlar tarafından yürütülmesini öngörmek suretiyle hukuki anlamda kuvvetler ayrılığını kabul etmiştir.

1982 Anayasası'nın Başlangıç bölümünün 4'üncü paragrafında da "Kuvvetler ayrımının, devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu" hükmü ile kuvvetler ayrımının işlevi tespit edilmiştir. Anayasa Mahkemesine göre de kuvvetler

⁸ GÖREN, a.g.e., s. 145.

⁹ A. Rana ÖZBİRECİKLİ, **Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti Anlayışı Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2006, s. 86, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (e.t.: 30.04.2015).

¹⁰ GÖREN, a.g.e., s. 145.

ayrılığı kavramı, egemenliğin yetkili organlar tarafından kullanımında esas ilke olarak kabul edilmiş ve devletin nitelikleri olarak sayılan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti kavramları için ise temel dayanak noktası teşkil etmiştir¹¹.

Kuvvetler ayrımı ilkesinin altında yatan temel düşünce, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Devlet görevlerinin ifası, bu şekilde birbirinden ayrı ve bağımsız kişi ve gruplara bırakıldığı takdirde, temel hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde korunmuş olacağı varsayılmaktadır¹².

Kuvvetlerin birbirinden ayrılış tarzlarına göre devlet sistemleri belirlendiği hatırlanırsa kuvvetler ayrılığının önemi anlaşılabacaktır. Devlet içinde kuvvetlerin dağılımı ve düzenlenişine göre hükümet sistemleri belirlenmiştir. Günümüz anayasal demokrasilerinde de kuvvetler ayrılığı ilkesi doğrultusunda oluşan başlıca üç tür hükümet sistemi vardır.

- Kuvvetlerin ayrılığına dayanan *başkanlık sistemi*,
- Kuvvetlerin hukuki-siyasi birliğine dayanan *meclis hükümeti sistemi*,
- Kuvvetlerin hukuki ayrılığına fakat siyasi birliğine dayanan *parlamentar hükümet sistemi*.

Bu açıklamalardan sonra ülkemizde de uygulanan parlamenter hükümet sisteminden yani parlamenter rejimden de bahsetmekte yarar vardır.

1.2.3.Parlamenter Rejim

Parlamenter rejim ya da diğer bir ifadeyle parlamenter hükümet sistemi; genellikle, kuvvetlerin yumuşak ayrılığına veya işbirliğine dayanan hükümet sistemi

¹¹ Anayasa Mahkemesinin 12.12.1991 tarih ve 1991/27 E. 1991/50 K. sayılı kararı, AMKD, Ankara-1993, S. 27, C. II, s. 698, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarDergisi> (e.t.: 30.04.2015).

¹² Şeref ÜNAL, **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları**, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 274.

olarak tanımlanır¹³. Parlamenter sistem, niteliği itibariyle yasama ve yürütmenin yumuşak ve dengeli ayrılığına dayanan bir hükümet sistemidir¹⁴.

Parlamenter rejimde, yasama ve yürütme organları hukuken birbirinden bağımsızdır, ancak aralarında birtakım işbirliği de vardır. Bu işbirliği birbirleriyle etkileşim halinde olmalarıyla gerçekleşir. Ayrıca yürütme ve yasama organlarının işleyişinde bir uyum da vardır. Yasama ve yürütme işlevleri, hukuken birbirinden bağımsız olan, yani varlık ve devamlarını birbirlerine bağlı olmayan iki farklı organa verilmek suretiyle bu uyum ve işbirliği sağlanmaktadır. Yasama işlevi parlamento yani ülkemizde TBMM tarafından, yürütme işlevi ise Bakanlar Kurulu ve Devlet Başkanı yahut ülkemizdeki gibi Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilir.

Parlamenter rejimin başlıca dört özelliği vardır. Bunlar; yürütmenin iki başlı olması, Devlet Başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğu, yürütmenin yasamayı fesih yetkisi ve bakanların yasama organına karşı siyasi sorumlulukları.

-Yürütme organının iki başlı olması; parlamenter rejimde yürütme yetkisi Devlet Başkanı ile Bakanlar Kurulu tarafından paylaşılır. Devlet Başkanlığı görevi, monarşilerde “kral, monark veya hükümdar”, cumhuriyetlerde ise “cumhurbaşkanı” tarafından yürütülmektedir. Bakanlar Kurulu ise başbakan ve bakanlardan oluşan kolektif bir yapıya sahiptir ve hükümet veya kabine olarak adlandırılmaktadır¹⁵. Cumhurbaşkanı devletin, başbakan da hükümetin başıdır. Hükümetin genel politikası başbakanca belirlenir. Hükümeti, Meclise karşı ve ülke içinde başbakan temsil eder.

-Devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğu; parlamenter rejimde devlet başkanının siyasi sorumluluğu yoktur. Burada vurgulanan nokta, devlet başkanının

¹³ ERDOĞAN, **Anayasal Demokrasi**, a.g.e., s. 179.

¹⁴ Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku**, 16. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2013, s. 479.

¹⁵ TEZİÇ, a.g.e., s. 481.

görevine parlamento tarafından son verilememesidir. Bunun bir tek istisnası, Devlet Başkanının vatana ihanet nedeniyle görevden uzaklaştırılabilmesidir¹⁶.

-Yürütme organının yasamayı feshi; fesih, Devlet Başkanı ya da hükümet başkanı tarafından kullanılan bir yetki olup, bu yetkinin kullanılması sonucu belli süre için seçilmiş olan meclisin süresi dolmadan varlığına son verilerek yeni seçimlerin yapılmasına yol açılır¹⁷. Ülkemizde 1982 Anayasası fesih yerine, seçimlerin yenilenmesi adına bir düzenlemeyi öngörmektedir. Anayasa'nın 116'ncı maddesinde belirtilen sebeplerin gerçekleşmesi halinde, Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

-Bakanlar Kurulunun sorumluluğu; parlamenter rejimi benimsemiş bir hukuk devletinde, bakanlar, görevlerini yerine getirirlerken, işledikleri haksız fiillerden ve görevlerini kötüye kullandıkları takdirde hukuki, siyasi ve cezai bakımdan sorumlu tutulmalıdırlar¹⁸. Hukuki sorumluluk, bakanların kişisel kusurları ile devlete verdikleri zararların tazminat davası ile ödettirilmesi olup bu konuda yetkili olan genel mahkemelerdir. Ancak, bakanların cezai sorumlulukları için anayasalar özel bir yargılama makamı öngörmektedirler. Türkiye'de bakanların cezai sorumlulukları söz konusu olduğunda Yüce Divan sıfatı ile Anayasa Mahkemesinde yargılanırlar. Parlamenter rejimde, bakanların sorumluluğundan söz edildiğinde ilk akla gelen siyasi sorumluluktur. Bakanların siyasi sorumluluğu, parlamentonun güvenini yitirmeleri durumunda, görevlerinden çekilmeleri demektir. Bakanların hukuki ve cezai sorumlulukları kanunlara aykırı fiillerden doğabileceği için bunlar mahkeme kararı ile saptanmaktadır; ancak siyasi sorumluluk parlamentonun, uyguladığı politikalardan dolayı bakana karşı güvenini kaybetmesi ile gerçekleşir¹⁹.

¹⁶ ERDOĞAN, *Anayasal Demokrasi*, a.g.e., s. 179.

¹⁷ TEZİÇ, a.g.e., s. 492.

¹⁸ Hikmet TÜLEN, *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*, Mimoza Yayınları, Konya 1999, s. 36.

¹⁹ TEZİÇ, a.g.e., s. 487.

Parlamente rejimi açıkladıktan sonra çalışmamızın ana konusu da içeren parlamentonun hükümet üzerindeki denetimi konusuna değinmek gerekmektedir.

1.2.4.Parlamento Denetimi ve Denetim Yolları

Ünlü düşünür Montesquieu'nun bir sözünde belirtildiği üzere, *“elinde iktidar bulunduran her şahıs veya her grup bu iktidarı daima suistimal etmeye eğilimlidir ve buna mani olacak bir engele rastlayıncaya kadar suistimalinde devam eder. Bunu tabii olarak kabul etmek gerekir; sınırları belli olmayan bir iktidara malik olan kimse, bir sınır buluncaya kadar bu iktidarı suistimal eder”*²⁰. Burada Montesquieu iktidarın kötüye kullanılmasının önüne geçmede, bir çözüm olarak kuvvetler ayrılığı teorisini ileri sürmektedir. Buna göre kuvvet yine diğer bir kuvvetle durdurulacak, farklı kuvvetler birbirlerine karşı set vazifesi görecekler, bu şekilde kuvvetlerin kullanıcıları tarafından kötüye kullanılması engellenmiş olacaktır²¹.

Günümüz demokrasilerinde kuvvetler ayrılığının üç kuvvetinden biri olan yürütme organını temsil eden siyasal iktidarın yani hükümetin yetkilerini daraltmanın en etkili ve kabul edilebilir yollarından birisi parlamento denetimidir. Parlamento denetimi, demokratik yönetimlerde siyasal iktidarın sınırlandırılması ve hukuk devletinin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir.

Parlamente rejimlerde; parlamento, yasama yetkisini kullanan ve hükümeti denetleyen organdır. Ülkemizde bu yetki ise parlamento sıfatını taşıyan TBMM tarafından kullanılmaktadır.

Parlamente sistemde kuvvetler ayrılığı ilkesi anlamında yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden ayrı olmaları ve birbirlerini dengelemeleri esastır. Bununla birlikte yürütmenin yasamadan kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu kabul

²⁰ TÜLEN, a.g.e., s. 10.

²¹ TÜLEN, a.g.e., s. 10.

edilmektedir. Bu nedenle parlamenter rejimlerde yürütmenin parlamento tarafından denetlenmesi parlamentoların ana işlevlerinden birisidir.

Parlamentonun yürütme organı üzerindeki denetim yetkileri parlamenter rejimde çok belirgin bir durumdur. Çünkü bu hükümet sisteminde kabine yani Bakanlar Kurulu, parlamentoya karşı sorumlu olduğu için onunla sürekli bir uyum içinde çalışmak zorundadır.

Parlamentonun hükümet üzerindeki denetim yetkisinin hukuki dayanağı, anayasaların parlamentoyu bu yönde yetkili kılmasıdır. TBMM'nin görev ve yetkilerinin belirlendiği 1982 Anayasası'nın 87'nci maddesinde, parlamentoya Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek yetkisi verilmiştir. Anayasalarda bu yönde hükümler bulunmasının siyasal anlamda sebebi ise hükümetin denetiminin demokratik bir yönetim biçiminin tesis edilmesi için zorunlu görülmesidir. Parlamenter rejimde, yasama organının hükümet üzerinde nezaret hakkı vardır. Çünkü parlamento halkı temsil eder. Bu bakımdan, parlamentonun, hükümet faaliyetlerini halk adına denetlemek ve bu faaliyetlerin milletin istek ve iradesine uygun olup olmadığını kontrol etmek hakkı ve görevi vardır²².

Parlamenteoya hükümet üzerinde denetimde bulunabilme imkanı sağlayan hukuki araçlara denetim yolları denmektedir. Denetim yolları, 1982 Anayasası'nın 98'inci madde başlığında "Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları" olarak belirtilmiştir.

TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları; soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve gensorudur.

Anayasa'nın 98'inci maddesine göre; soru, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere başbakan veya bakanlardan bilgi istemekten ibarettir. Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemedir. Genel görüşme,

²² TÜLEN, a.g.e., s. 26.

toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, TBMM Genel Kurulunda görüşülmesidir. Gensoru ise yasama organının hükümete kuruluşu sırasında verdiği güveni bir bakan ya da Bakanlar Kurulunun tümü için geri almasıdır. Denetim yollarından birisi de başbakan veya bakanların görevlerine ilişkin suçlardan doğan cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan, çalışmada ele alınacak olan meclis soruşturmasıdır.

1.3. MECLİS SORUŞTURMASI KAVRAMI VE TÜRK ANAYASALARINDA DÜZENLENİŞİ

1.3.1.Kavramsal Açıklama

Bir ülkenin sahip olduğu parlamenter denetim sistemi, o ülkenin demokratik gelişmişliği hakkında bilgi vermektedir. Demokratik yönetim sistemine sahip gelişmiş bir ülkede, yönetimi elinde bulunduran kişilerin eylemleri mümkün olduğu kadar parlamento denetimine ve yargısal denetime açıktır. Tam tersine az gelişmiş ve baskıcı yönetime sahip ülkelerde ise yönetim gücüne sahip kişilerin eylem ve faaliyetleri genel olarak parlamenter ve yargısal denetimin dışında bırakılmıştır. Günümüzde bütün parlamentolar, iktidarı az ya da çok denetleyen yöntemler getirmiş bulunmaktadır²³.

Parlamentolara hükümet üzerinde denetim imkânı sağlayan hukuki düzenlemelere bilgi edinme ve denetim yolları denmektedir. 1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesinde yer alan "meclis soruşturması" da TBMM tarafından yapılan başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan bir denetim yoludur²⁴.

Başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının parlamento tarafından araştırılması meclis soruşturması kavramının temel konusudur. Diğer bir

²³ Yusuf SEZER, **Meclis Soruşturması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s. 6, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (e.t.: 30.04.2015).

²⁴ Bülent TANÖR ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2014, s. 314; ÖZBUDUN, a.g.e., s. 323; GÖREN, a.g.e., s. 183; ATAR, a.g.e., s. 245.

ifadeyle meclis soruşturması, başbakan ve bakanların görevleri sırasında işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı yasama organına yani TBMM'ye karşı sorumluluğunu göstermektedir. Parlamento, meclis soruşturması aracılığıyla hükümetin genel politikası ve hükümet üyelerinin görevleriyle ilgili işlerinden kaynaklanan cezai sorumluluğunun bulunup bulunmadığını araştırmaktadır.

Parlamentonun iktidarı denetlediği meclis soruşturmasının temel amacı, görevi kötüye kullanmaları durumunda iktidar sahiplerinin hukuk önünde hesap vermelerinin önünü açmaktır. Bu durum hukuk önünde herkesin eşit olduğunu ve adaletin tecelli ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Meclis soruşturması ile hukuki yönetim ilkesinin sağlanması hedeflenmektedir. Çünkü meclis soruşturması ile iktidarın mutlak yetkisi sorgulanmaktadır²⁵.

1.3.2. Türk Anayasalarında Düzenleniş Şekli

Meclis soruşturması kavramının 1982 Anayasası'na göre günümüzdeki uygulamasının daha iyi anlaşılabilmesi için 1876 Anayasası'ndan günümüze kadar geçen tarihi sürecin bilinmesi gerekmektedir.

1.3.2.1. 1876 Anayasası Dönemi

1876 Kanun-i Esasi'de meclis soruşturmasının düzenleniş şekline geçmeden önce Kanuni Esasi'de yasama ve yürütmenin hukuki durumlarına göz atmak gerekmektedir.

1876 Anayasası'nın kurmuş olduğu hükümet sisteminde, gerek yasama gerekse de yürütme alanında padişah geniş yetkilere sahiptir. Kısaca belirtmek gerekirse yasama alanında seçilmiş bir meclis vardır; fakat milletvekillerinin kanun teklif etme yetkisi sınırlandırılmış ve bu yetkinin kullanılması padişah iznine bağlanmıştır²⁶.

²⁵ Hasan TUNÇ, Faruk BİLİR ve Bülent YAVUZ, **Türk Anayasa Hukuku**, Asli Yayın, Ankara 2009, s. 9.

²⁶ TÜLEN, a.g.e., s. 63.

Yasama yetkisi “Meclis-i Umumi” adı verilen parlamentoya aittir. Bu meclis Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Ayan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Heyet-i Mebusan’ın hemen hemen hiç yetkisi yoktur. Sadece kanun tasarılarını görüşmek ve belirli konularda bakanları dinlemekle sınırlı bir alanı bulunmaktadır. En önemli yetkisi, üyelerin üçte ikisinin kararı ve padişah onayıyla bir bakanı, Yüce Divan’a yollayabilmektir. Heyet-i Ayan’ın görevi ise kanun tasarılarının, devlet yapısına uygunluğunu kontrol etmek ve karara bağlamaktır²⁷.

Kanunlar, padişahın isteği üzerine Danıştay tarafından hazırlanmakta; Mebusan ve Ayan meclislerinde yapılan görüşmeden sonra padişah onayının ardından yürürlüğe girmektedir. Mecliste görüşülen ve kabul edilen kararları, Heyet-i Ayan tekrar incelemektedir. Padişaha bağlı olarak çalışan hükümetin güvenoyuyla veya gensoruyla düşürülmesi söz konusu değildir. Heyet-i Mebusan hükümeti denetlemek amacıyla soru sorma ve bir bakan hakkında cezai sorumluluğu başlatma konusunda sınırlı bir yetkiye sahiptir²⁸.

Yürütme yetkisi alanında ise padişah yürütme kuvvetinin başıdır. Heyet-i Vükela’nın yani bugünkü anlamı ile Bakanlar Kurulunun başkan ve üyeleri olan Sadrazamın, Şeyhülislamın ve vekillerin (bakanların) seçilmesi, atanması ve azledilmesi yetkisi padişahıdır.

Bu dönemde Bakanlar Kurulunu oluşturan sadrazam ve bakanlar sadece padişaha karşı sorumludur ve padişahın, bakanları her an görevden alma yetkisi bulunmaktadır.

Meclis soruşturması, 1876 Anayasası’nın 31-34’üncü maddeleri ve Heyet-i Mebusan İçtüzüğü’nün 32’nci maddesinde düzenlenmiştir. Kanun-i Esasi’nin 31’inci maddesine göre milletvekillerinden herhangi biri, bakanların görevleriyle ilgili suç işlediğini belirterek şikayetçi olmak istediğinde bu durumu yazılı bir şekilde Meclis Başkanına bildirir. Meclis Başkanı bu şikayeti, tahkikat yapması için ilgili şubeye

²⁷ SEZER, a.g.e., s. 41.

²⁸ SEZER, a.g.e., s. 41.

gönderir. Bu şube, ilgili bakan hakkındaki iddialarla ilgili gerekli araştırmaları yaptıktan sonra bir oylama yapar. Oylama sonucu tahkikat heyeti üyelerinin çoğunluk oyu ile bakan, Mebusan Meclisi'ne sevk edilir. Mebusan Meclisi'nde bakanın savunması dinlendikten sonra oylama yapılır. Alınan karar, bakanın cezalandırılması yönündeysen onay için padişaha sunulur.

1876 Anayasası'nda bir bakanın yargılanması için Mebusan Meclisi'nin görüşü tek başına yeterli olmamaktadır; bir bakanın göreviyle ilgili suçlarından yargılanabilmesi için padişahın izni şarttır²⁹.

Bakanların yargılandıkları kurulun adı Divan-ı Âli'dir. Bu dönemde bakanlar, görevleriyle ilgili konular dışında ise genel mahkemede yargılanmaktadır. 1876 Anayasası'nın 34'üncü maddesine göre Divan-ı Âli'ye giden bir bakan, beraat edene kadar bakanlık görevinden düşer. Bir bakanın beraat etmesinden sonra görevine nasıl döneceğine dair herhangi bir düzenleme bulunmamakta ise de kanaatimizce bakan atama yetkisi padişahda olduğu için bir bakan Divan-ı Âli'de beraat ettikten sonra padişah tarafından normal bakan atama prosedürüne göre atanmalıdır.

1876 Anayasası, uzunca bir süre askıda kaldıktan sonra 1908 yılında tekrar uygulamaya konulduğunda ikinci meşrutiyet dönemi başlamıştır. Bu dönemde parlamento padişahdan izin almadan kanun çıkarma yetkisini kazandığı için devletin en güçlü organı haline gelmiştir³⁰. 1876 Anayasası'nda padişah, sadrazam ve bakanları atama ve azletme yetkisine sahipken 1909 yılındaki değişikliklerle sadece sadrazamı atama yetkisine sahip olmuştur. Bununla birlikte Bakanlar Kurulunun, padişaha değil meclise karşı siyasi sorumluluğunun olduğu kabul edilmiştir. 1909 yılında yapılan değişikliklerle Osmanlı Devleti'nin, parlamenter sisteme yakın bir hükümet sistemine geçtiği

²⁹ TÜLEN, a.g.e., s. 66.

³⁰ TÜLEN, a.g.e., s. 65.

söylenbilir. Ancak bu değişikliklerde, 1876 Anayasası'nın meclis soruşturmasını düzenleyen hükümlerine dokunulmamıştır³¹.

Birinci Meşrutiyet döneminde üç soruşturma teklifi tespit edilmiştir³².

Bunlar şöyledir:

“1-Eski Sadrazamlardan Mahmut Nedim Paşa'nın yargılanmasına dair takrir verilmesi: 16 Mayıs 1877 tarihinde Şubelerden gelen bir tezkereyle, devlet ve millete zarar verdiği belirtilen eski Sadrazamlardan Mahmut Nedim Paşa'nın muhakeme edilmesi teklif edilmiş ve gereği Bâb-ı Âli'ye bildirilmiştir. Meclisin teklifi üzerine Mahmut Nedim Paşa hakkında dava açılmış, ancak bir müddet sonra bu dava durmuştur. On beş kadar mebus 22 Mayıs 1877 tarihinde Meclis Riyasetine bir takrir vermiş ve birçok meselede millete ve memlekete zararı dokunan paşanın yargılanmasına devam edilmesini ve cezalandırılmasını istemiştir. Bu istek Meclis tarafından kabul olunmuştur. Ancak son karar Padişah'ta olduğu için konunun gereği için Bâb-ı Âli'ye yazı yazmakla yetinilmiştir. 04.02.1878 tarihinde Ankara Mebusu Tevfik Efendi, Girit felaketinde kusuru görülen Mehmet Ali Paşa'nın Divan-ı Harpte, Mahmut Nedim Paşa'nın da teşkil edilecek Divan-ı Âli'de yargılanmasını teklif etmiştir. Tevfik Efendi teşkil edilecek Divan-ı Âli'de münavebe ile beşer mebusun da bulunmasını istemiş ve teklifinin Bâb-ı Âli'ye yazılmasını teklif etmiştir. Yapılan müzakereler neticesi konunun Bâb-ı Âli'ye yazılmasına karar verilmiştir. Ancak bu soruşturma bir daha meclis gündemine gelmemiştir.

2-Halep Mebusu Nâfi Efendi'nin; Rusların Karadeniz'de teslim aldığı Mersin Vapuru meselesinden dolayı Bahriye Nazırı hakkında soruşturma yapılması teklifi: Halep Mebusu Nâfi Efendi 31 Aralık 1877 tarihinde, Trabzon'dan İstanbul'a gelen Mersin Vapuru'nun Trabzon sahillerinde hiç direnmeden Ruslar tarafından teslim

³¹ TÜLEN, a.g.e., s. 67.

³² Ahmet Ali GAZEL, **Birinci Meşrutiyet Parlamentosunda Parlamenter Denetim: İstizah (Gensoru), Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması, Genel Görüşme**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 17, s. 290. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesinden aktarılmıştır.)

alınması hakkında Bahriye Nazırı'ndan istizah (gensoru) talebinde bulunmuş ve bu teklifi Meclis tarafından kabul edilmişti. İstizaha, 5 Ocak 1878 tarihinde Bahriye Nazırı Sait Paşa ve Serasker Rauf Paşa cevap vermiştir. Bahriye Nazırı, “Mersin Vapuru'nun düşman eline geçmesi keyfiyetinin bir takım lüzum üzerine donanmanın diğer yerlere istihdamından” kaynaklandığını söyleyerek olayı küçümseyen bir tavır takınmıştır. Bahriye Nazırı konuştuğundan sonra Aydın Mebusu Hacı Ahmet Efendi ve takrir sahibi Nâfi Efendi nazıra cevabın kâfi olmadığını söylemiştir. Nâfi Efendi, izahatın Meclis tarafından kâfi görülmesi durumunda yapılacak bir şey olmadığını ancak kâfi görülmediği takdirde Dahilî Nizamname (Meclis İçtüzük'ü) gereğince “muhakeme” talebinde bulunulmasını istemiştir: “Şimdi yaptıkları açıklama kurulca yeterli görülürse, febiha!...Yeterli görülmediği takdirde, bu yetersizliğe dayanarak içtüzüğe uygun olarak muhakeme isteyelim!...İşi kalemin himmetine havale etmeyelim...Yok genel kurul uygun bulursa, kurul adına sorduğum soruları bir kağıda yazayım, açıklama isteyelim...Biz batıyoruz...Böyle kaptanlar kullanılır mı? Şimdiden sonra millet durmayacaktır. Sorup arayacaktır? Yeterli açıklama yapılmazsa muhakeme isteriz vesselam”. Reis, bunda daha itham derecesinde bir şey olmadığını ve iki devlet adamının birbirinden soru sormasından ibaret olduğunu belirttikten sonra, kanunen bir şey çıkacağına inanılan bir konu ortaya konulursa bunun heyetçe müzakere edileceğini söyleyerek bu soruşturma isteğini kapatmayı tercih etmiştir.

3-Selanik Mebusu Mustafa Bey'in; Serasker Rauf Paşa hakkında soruşturma yapılması hakkındaki teklifi: Selanik Mebusu Mustafa Bey Meclis Riyaseti'ne bir takrir vererek harpteki başarısızlıklardan dolayı Serasker Paşa'nın taht-ı muhakemeye alınmasını istemiş ve şöyle devam etmiştir: “Milletimiz mağlup oldu; lakin mağlup değil, mazlum! Bunu da herkes bilir. Kahraman bir pehlivan idi, hasımları yenmedi; biz kendimiz yenildik. İnşallah bunlar bir mahkeme-i adalette muhakeme olunacak, efendim”. İstanbul Mebusu Ohannes Efendi ise istizah edilmeden soruşturma yapılamayacağını söylemiştir. Ayrıca istizah (gensoru) edilmeden soruşturma yapılmasını “yakışıksız bir muamele” olarak tanımlamıştır. Halep Mebusu Nâfi Paşa ise takrirden nizama mugayir bir şey olmadığını ve bu takrire imza atacak birçok mebusun

olduğunu savunmuştur. Bazı mebuslar mesele hakkında bilgileri olmadığını savunarak Mustafa Bey'in izahat vermesini ve takririni okumasını istemişlerdir. Bunun üzerine Mustafa Bey takriri Mecliste okumuştur. Mustafa Bey, Serasker Paşa'nın cevaplaması için altı soru sormuş ve sorulara cevap vermek üzere Serasker Paşa'nın Perşembe günü Meclise gelerek izahat vermesini ve mebusların konuyu iyice anlayabilmeleri için de muharebe evrakının Meclise tevdi edilmesini istemiştir. Takririn okunmasının ardından Edirne Mebusu Rasim Bey bu takrirle Serasker'in muhakeme edilmesinin istenmediğini, sadece birkaç konunun istizah edilmek istendiğini söylemiştir. Bazı mebuslar da söz alarak yeni iddialarda bulunmuşlar ve onların soruları da takrire eklenmiştir. Neticede Serasker Paşa hakkında soruşturma açılması kabul edilmemiştir.”

Yukarıda görüldüğü gibi, Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde üç tane meclis soruşturması tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi yazılı olarak verilmiş, biri sözlü olarak dile getirilmiştir. Üç soruşturma teklifinden sadece Mahmut Nedim Paşa hakkındaki kabul edilmiş ve Bab-ı Âli'ye tezkere yazılmıştır. Zira bir hükümet üyesinin Divan-ı Âli'ye gönderilebilmesi için padişahın onayı gerekliydi. Ancak Mahmut Nedim Paşa ile ilgili meclis soruşturması, bir daha Meclis gündemine gelmemiştir. Dolayısıyla Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde hiçbir bakan Divan-ı Âli'ye sevk edilmemiştir³³.

İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde hiç meclis soruşturması olmamakla birlikte, Bahriye eski Bakanı Mahmut Muhtar Paşa ile ilgili olarak hazineyi zarara uğratmak suçlamasıyla Yüce Divan'da yargılanıp yargılanmaması 1914 yılında Meclis-i Mebusan'da tartışılmış, ancak bir karara varılamamıştır. Daha sonra ise 1924 Anayasası döneminde bu konu tekrar gündeme gelmiş ve 1929 yılında Mahmut Muhtar Paşa, Meclis kararıyla Yüce Divan'a sevk edilmiştir³⁴.

³³ GAZEL, a.g.e., s. 292.

³⁴ Murat YANIK, **Yüce Divan**, Derin Yayınları, İstanbul 2008, s. 21.

1.3.2.2. 1921 Anayasası Dönemi

23 Nisan 1920’de açılan TBMM, 1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye Kanununu) kabul etmiştir. Ancak 1921 Anayasası’nın kabulü ile 1876 Anayasası toptan yürürlükten kaldırılmamış ve bu dönemde 1876 Anayasası’nın, 1921 Anayasası ile çatışmayan hükümleri yürürlükte kalmaya ve uygulanmaya devam etmiştir. Dolayısıyla 1921 Anayasası döneminde, 1876 Anayasası yürürlükten kaldırılmadığı için meclis soruşturmasını düzenleyen maddeleri uygulanmaya devam etmiştir.

1.3.2.3. 1924 Anayasası Dönemi

1924 Anayasası, bazı yönleriyle meclis hükümeti sistemini bazı yönleriyle de parlamenter meclis özelliklerini taşıyan bir sistem kurmuştur. TBMM, yasama yetkisini kendi eliyle kullanırken yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tayin ettiği Bakanlar Kurulu eliyle kullanmıştır³⁵.

1924 Anayasası, bakanların sorumluluğunu çok geniş tutmuş, siyasi, cezai ve mali sorumluluk olmak üzere üç tür sorumluluk alanı düzenlemiştir. 1924 Anayasası döneminde meclis soruşturması ve meclis araştırması birlikte yer almaktadır. 1924 Anayasası’nın 22’nci maddesinde “sual, gensoru, meclis tahkikatı ve meclisin cümleyi velayetinden olup şekli tatbiki nizamname dahili ile tayin olur” hükmü yer almıştır. Bu Anayasa maddesinde meclis soruşturmasına kısaca değinilmiş olup, düzenlemenin dahili nizamname (içtüzük) ile yapılacağı belirtilmiştir. Bu düzenleme 2 Mayıs 1927 tarihinde çıkarılan TBMM Dahili Nizamnamesi ile yapılmış olup, bu nizamnamenin 169-176’ncı maddeleri arasında başbakan ve bakanların, görevlerine ilişkin cezai ve hukuki sorumluluklara yol açan “meclis soruşturması” düzenlenmiştir³⁶.

Dahili Nizamnamenin 169’uncu maddesine göre meclis soruşturmasının konusu, bakanların görevleriyle ilgili cezai ve mali sorumluluk bulunup bulunmadığının

³⁵ TÜLEN, a.g.e., s. 69.

³⁶ TÜLEN, a.g.e., s. 73.

araştırılmasıdır. Bu nizamnameye göre Yüce Divan'a sevk; ancak bir meclis soruşturması sonucu verilebilmektedir. Nizamnamede meclis soruşturması, üç şekilde yapılabilir. İlki, bütçe görüşmeleri sırasında veya sonunda ya da 1924 Anayasası'nın 46'ncı maddesinin 1'inci ve 2'nci fıkrasına dayanarak bakanların cezai ve mali sorumluluk içeren fiillerden dolayı meclis soruşturması açılması talebinin Meclis Başkanlığına verilmesi suretiyle olur³⁷.

İkincisi, bir bakanın görevi dışındaki eyleminden dolayı yapılan bir adli soruşturmada eylemin, bakanın göreviyle ilgili olduğuna adli makamlar tarafından kanaat getirilmesi ve bu durumu meclise bildirmesiyle meclis soruşturması başlatılabilir. Bu bildirimi değerlendiren meclis, soruşturmaya gerek olup olmadığını anlamak üzere beş kişilik bir komisyon atar. Bu komisyonun hazırladığı raporun sonucuna göre olay meclise havale edilir. Bu komisyon, bakanlar hakkında sadece delil toplar fakat bakanların görevinden doğan işlerinden dolayı herhangi bir soruşturma yapamaz³⁸.

1924 Anayasası, başbakan ve bakanlar hakkında meclis soruşturması talebi için milletvekili sayısı ile ilgili olarak herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Bu nedenle bir milletvekili bile bu dönemde meclis soruşturması isteyebilmektedir. Ayrıca bu dönemde meclis soruşturması için yargı organları tarafından yapılan bir kovuşturmanın da bulunması gerekmektedir³⁹.

Meclis soruşturmasının yapılabilmesi için üçüncü yol Sayıştay raporuna dayanılarak soruşturma yapılması sonucu bir bakanın Meclis Genel Kuruluna gönderilmesidir. Bu yöntem bu döneme ait farklı bir düzenlemedir⁴⁰.

Bu dönemde soruşturma usulü şöyledir: Süreç, başbakan ve bakanlar hakkında meclis soruşturması için meclise önerge verilmesiyle başlar. Gerekli inceleme sonucunda meclis, salt çoğunlukla başbakan ve bakan hakkında soruşturma açılıp açılmayacağına

³⁷ SEZER, a.g.e., s. 45.

³⁸ SEZER, a.g.e., s. 45.

³⁹ SEZER, a.g.e., s. 46.

⁴⁰ TÜLEN, a.g.e., s. 76.

karar verir⁴¹. Soruşturma açılmasına karar verildiğinde soruşturmayı yürütmesi için Anayasa ve Adalet Komisyonları'ndan oluşan karma komisyon ya da on beş milletvekilinden oluşan özel bir komisyon kurulur. Bu komisyonun, başbakan veya bakanı sorguya çekebilmek gibi geniş yetkileri vardır. Ayrıca Dahili Nizamname'nin 174/2'nci maddesine göre bu komisyon, gerekli gördüğü tanık ve bilirkişileri dinleme, hükümetin bütün araçlarından yararlanma ve gerektiğinde istediği kağıt ve belgelere el koyma hakkına sahiptir. Bu yönüyle 1924 Anayasası'ndaki meclis soruşturmasının yargısal karakteri ağır basmaktadır⁴².

Soruşturma Komisyonunun amacı bir ön inceleme yapmak ve bir rapor hazırlamaktır. Bu rapora göre TBMM Genel Kurulu konu hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Komisyon raporunun meclise verilmesinden sonra on beş gün içerisinde meclis, ilgili başbakan veya bakanı Yüce Divan'a sevk edip etmeyeceği konusunda bir salt çoğunlukla karar vermek zorundadır. TBMM Genel Kurulunun Yüce Divan'a sevk kararı, bakan veya başbakan hakkında son soruşturma açılması anlamına geldiğinden, dosya Yüce Divan'a gönderilmektedir. Meclisin, başbakan veya bakanı Yüce Divan'a sevk etmeme kararı ise yapılan soruşturmanın sona erdiği anlamına gelmektedir. Bu karar kesindir.

1876-1960 yılları arasında 10 bakan için meclis soruşturması açılmış; bunlardan 4'ü Yüce Divan'a sevk edilmiş ve yargılanmıştır. Geriye kalan 6 bakanın Yüce Divan'a gönderilmesine gerek duyulmamıştır⁴³.

1.3.2.4. Milli Birlik Komitesi Dönemi

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri ihtilal ile yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK), çıkarttığı 1 numaralı Kanun ile 1924 Anayasası'nın pek çok maddesini

⁴¹ TÜLEN, a.g.e., s. 75.

⁴² Ferhat KAPICI, **Meclis Soruşturması**, Adil Yayınevi, Ankara 2001, s. 40.

⁴³ SEZER, a.g.e., s. 47.

değiştirerek geçici bir Anayasa hazırlamıştır. Bu 1 numaralı Kanuna ek olarak Kurucu Meclisin Oluşturulması Hakkında Kanun çıkartılmıştır⁴⁴.

13 Aralık 1960 tarihinde yürürlüğe giren Kurucu Meclisin Oluşturulması Hakkındaki Kanun'un 37'nci maddesine göre Temsilciler Meclisi üyeleri, içtüzüğü göz önünde bulundurarak bakanlar hakkında meclis soruşturması açılmasını isteyebilmektedir. Temsilciler Meclisi, başbakan veya bir bakan hakkında meclis soruşturması açılmasını uygun bulduğunda kararını MBK'ya bildirir. MBK'nın da aynı yönde karar vermesi halinde meclis soruşturması açılmaktadır. Temsilciler Meclisi üyeleri gibi MBK'da bir bakan hakkında meclis soruşturması açılmasını isteyebilmektedir. Bu isteğin Temsilciler Meclisine bildirilmesi ve aynı yönde karar çıkması durumunda başbakan veya bakan hakkında meclis soruşturması açılmış olur. Aynı kanunun 38'inci maddesinde ise meclis soruşturmasına karar verildiğinde MBK ile Temsilciler Meclisinden seçilecek yedişer kişiden oluşan bir soruşturma komisyonu, gerekli soruşturmayı yapar⁴⁵.

MBK dönemindeki meclis soruşturmalarının diğer bir önemli yanı MBK'nın, başbakan ve bakanı yargılayan Yüksek Adalet Divanını kurmaya yetkili olmasıdır. Soruşturma Komisyonunun hazırladığı rapor, başbakan ve bakanların cezai veya mali sorumluluğunu gerektiriyorsa 1 numaralı Kanun'un 6'ncı maddesi uyarınca en geç 15 gün içerisinde Yüksek Adalet Divanına iletilmelidir.

Bu dönemde yürürlüğe konulan Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanunun Ek Kurucu Meclis Oluşturulması Hakkındaki Kanun adeta yürütme, yargı ve yasamayı MBK'nın elinde toplamıştır. Bu değişiklikten sonra MBK, başbakan ve bakanlar hakkında suç isnat etme; ardından kuracağı Yüksek Adalet Divanına sevk etme ve yargılayabilme yetkisine sahip olmuştur. Ancak bu dönemde MBK, meclis

⁴⁴ Server TANİLLİ, **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1976, s. 91-97, 111-125.

⁴⁵ TANİLLİ, a.g.e., s. 123.

soruşturmasına ilişkin bu yetkisini sadece bir kez Maliye Eski Bakanı Ekrem ALİCAN hakkında kullanmıştır. Bu önerge, MBK'da ve Temsilciler Meclisi Genel Kurulunda görüşüldükten sonra meclis soruşturması açılmamasına karar verilmiştir⁴⁶.

1.3.2.5. 1961 Anayasası Dönemi

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından yeni bir Anayasa yapmak üzere kurucu meclis oluşturulmuştur. Bu kurucu meclisin oluşturduğu Anayasa, 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan halkoylamasında yüzde 61,7 oy oranı ile halk tarafından kabul edilmiştir⁴⁷.

1961 Anayasası yasama ve yürütme ilişkisi bakımından kuvvetler ayrılığını ve parlamenter sistemi öngörmüştür⁴⁸. Bu bağlamda Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan oluşan çift meclisli bir parlamenter sistem oluşturulmuştur. Bu meclisler birbirlerinden bağımsız olarak Anayasa tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirdikten başkaca, Anayasa'nın ilgili maddelerince iki meclisin toplanarak çalışması halinde TBMM Birleşik Toplantısı adıyla anılan ayrı bir kurul ortaya çıkmaktaydı⁴⁹. Teşekkül eden bu heyet kendine özgü yetkilerle donatılmıştı. 1961 Anayasası'na göre meclis soruşturması açılmasına ilişkin istemlerin görüşülüp karara bağlanması ve soruşturma sonucuna göre de ilgili bakanın Yüce Divan'a sevki konusunda karar verilmesi TBMM Birleşik Toplantısına verilmiş görev ve yetkilerden biridir.

1961 Anayasası döneminde meclis soruşturması konusunda Anayasa'da ve İçtüzük'te kabul edilmiş olan hükümler, 1982 Anayasası döneminde de geçerli kalmaya devam ettiğinden, bu çalışmada da 1982 Anayasası çerçevesinde meclis soruşturması açıklanacağı için, meclis soruşturması konusunda bu bölümde 1961 Anayasası dönemine özgü hususlar üzerinde durulacaktır.

⁴⁶ SEZER, a.g.e., s. 49.

⁴⁷ ATAR, a.g.e., s. 30.

⁴⁸ ATAR, a.g.e., s. 30.

⁴⁹ ATAR, a.g.e., s. 30-32.

1961 Anayasası'nda meclis soruşturması, 88 ve 90'ıncı maddelerde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 88/1'inci maddesinde; “soru, genel görüşme, meclis soruşturması ve meclis araştırması her iki meclisin yetkilerindendir” hükmü yer alırken, 90'ıncı maddede ise “başbakan ve bakanlar hakkında yapılacak soruşturma istemleri, TBMM'nin toplantısında görüşülür ve karara bağlanır. Soruşturma, her iki meclisten eşit sayıda seçilecek üyelerden kurulu komisyonca yürütülür. Yüce Divan'a sevk hususundaki karar birleşik toplantıda verilir. Meclisteki siyasal parti gruplarında, meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.” şeklinde hüküm bulunmaktadır. 106/3'üncü maddesinde ise “Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararı ile Yüce Divan'a verilen bir bakan, bakanlıktan düşer” denilmektedir. Bu maddelerden anlaşılacağı üzere 1961 Anayasası meclis soruşturmasını, meclis araştırmasından ayırarak düzenlemiştir.

1961 Anayasası döneminde meclis soruşturması ile ilgili Anayasa'dan başka olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantı İçtüzüğü'nün (TBMMBTİ) 12'nci ve 22'nci maddelerinde düzenleme yer almaktadır.

Düzenleme ve İçtüzükler göz önüne alınırsa 1961 Anayasası döneminde meclis soruşturmasının nasıl yapıldığı genel olarak şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak başbakan veya bakanlar hakkında meclis soruşturması açılması için bir soruşturma talebinde bulunulması gerekmektedir. Soruşturma talebinin ardından her iki meclis üyelerinden birleşik toplantıda seçilen 6'şar kişiden meclis soruşturması hazırlık komisyonu kurulur. Bu komisyonun düzenlediği rapor genel kurulda tartışıldıktan sonra meclis soruşturması istemi karara bağlanır. Soruşturmaya karar verilirse TBMM, Soruşturma Komisyonunu kurar. Bu komisyonun yapacağı inceleme tamamlandığında düzenlenen rapor, Meclis'e sunulur. Meclis'te rapor görüşülerek ilgili bakanın Yüce Divan'a sevkine gerek olup olmadığına karar verilir. Bu karar ile meclis soruşturması tamamlanmış olur⁵⁰.

⁵⁰ SEZER, a.g.e., s. 51.

Bu Anayasa döneminde her iki Meclise (Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi) ait üyelerin, bakanlar hakkında meclis soruşturması açılmasını isteme yetkisi bulunmaktadır. TBMMBT İçtüzüğü'nün 12'nci maddesine göre başbakan veya bir bakan hakkında meclis soruşturması açılmasını sadece bir TBMM üyesi isteyebilir. Cumhuriyet Senatosu üyelerinin meclis soruşturması açılması istemi hakkında Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün 126'ncı maddesiyle ayrı bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre Cumhuriyet Senatosu üyelerinin soruşturma istemleri, başbakanlıkça Anayasa ve Adalet Komisyonuna havale edilir. Komisyon raporu Genel Kurulda görüşüldükten sonra soruşturmaya karar verilirse durum Cumhuriyet Senatosu Başkanlığınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantı Başkanlığına bildirilir. Bu düzenleme ile Cumhuriyet Senatosu üyeleri ile Millet Meclisi üyeleri arasında bir ayrıma gidilmiştir. Millet Meclisi üyeleri, başbakan ve bakanlar hakkında doğrudan doğruya meclis soruşturması isteminde bulunabilirken, Cumhuriyet Senatosu üyeleri, başbakan ve bakan hakkında doğrudan meclis soruşturması isteminde bulunamamaktadır⁵¹.

1961 Anayasası döneminde TBMM üyeleri ile Cumhuriyet Senatosu üyeleri dışında yargı organları da bir başbakan ve bakan hakkında meclis soruşturmasının açılmasını isteyebilmektedir. (Bu düzenleme 1982 Anayasası'nda yer almamaktadır.) TBMMBTİ'nin 13'üncü maddesine göre yargı organlarının, bir başka olayın takibi sırasında başbakan veya Bakanlar Kurulu üyelerinden birinin Bakanlar Kurulu genel siyasetini ihlal etmesi veya bakanların görevleriyle ilgili işlerinden doğan cezai sorumlulukları hakkında görevsizlik kararı vermesi durumunda başbakanlık aracılığıyla TBMMBT Başkanlığına ilgili başbakan veya bakan hakkında meclis soruşturması açılması için başvurulabilir. Görüldüğü üzere yargı organlarının meclis soruşturması istemine dair herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Böylece herhangi bir hakim veya savcı önüne gelen dosyada başbakan veya bakanların görevini ihmal ettiğini düşünerek görevsizlik kararı vererek başbakan veya bakanlar hakkında meclis soruşturması

⁵¹ Kasım KARAGÖZ, **Parlamente Sistemde de Meclis Soruşturması ve Türkiye Uygulaması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s. 86, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (e.t.: 30.04.2015).

açılması isteminde bulunabilmektedirler. Bu düzenleme ile kanun koyucu meclis soruşturmasının amacının dışına çıkmıştır⁵².

TBMM İçtüzüğü'nde meclis soruşturması ile ilgili Hazırlık Komisyonu ve Soruşturma Komisyonu olmak üzere iki komisyon düzenlenmiştir. Hazırlık Komisyonu, soruşturma aşamasına geçilip geçilmeyeceği konusunda inandırıcı ve somut bir delilin varlığını araştırır. Komisyon, 3'ü Millet Meclisinden ve diğer 3'ü Cumhuriyet Senatosundan olmak üzere 6 kişiden oluşur. Bu komisyon, raporunu 30 gün içinde hazırlar ve başkanlığa verir. Meclis soruşturması isteminin dikkate alınıp alınmaması hakkında Genel Kurul tarafından salt çoğunlukla karar verilir. TBMMBT'de meclis soruşturması açılmasının kabulüne karar verilmişse bir soruşturma komisyonu kurulur.

Soruşturma Komisyonu 6 ile 16 arasında değişen üyelerden oluşmaktadır. Soruşturma Komisyonunda, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin ve Millet Meclisi üyelerinin sayısı birbirine eşittir. Soruşturma Komisyonu, başbakan veya bakanın cezai sorumluluk gerektiren bir suç işleyip işlemediğini araştırmak için kurulan geçici nitelikte bir komisyondur. Komisyon, konuyla ilgili hazırladığı raporu Genel Kurula sununca görevini tamamlamış olur. Soruşturma Komisyonunun hazırladığı bu rapor ilgili başbakan ve Bakanlar Kurulu üyesinin dinleneceği bir görüşmeden sonra Genel Kurulda oylanır. Yapılan oylamayla başbakan veya bakanın Yüce Divan'a gönderilmesine veya gönderilmemesine karar verilir.

1961 Anayasası'na göre meclis soruşturmasını düzenleyen TBMMBTİ, komisyona meclis görüşmesinin tamamlanması için kesin bir süre belirlemediğinden meclis soruşturmalarının büyük bir kısmı sonuçlandırılmamıştır. 1924 Anayasası'nda olduğu gibi 1961 Anayasası da Soruşturma Komisyonunun görev süresini Meclis Genel Kuruluna başvurarak bir veya birkaç kez uzatma imkanı vermektedir⁵³. Bu durum ise soruşturmaların sonuçlandırılmamasına neden olmuştur. Bu dönemde, bir veya birkaç

⁵² SEZER, a.g.e., s. 52.

⁵³ TÜLEN, a.g.e., s. 85.

TBMM üyesi tarafından meclis soruşturması açılmasının istenebilmesi, meclis soruşturmasının amacı dışında uygulanmasına neden olmuştur.

1.4.1982 ANAYASASI'NDA MECLİS SORUŞTURMASI

1.4.1.Meclis Soruşturmasının Hukuki Değerlendirmesi

Bu başlık altında meclis soruşturması; hukuki dayanağı, niteliği ve konusu açısından 1982 Anayasası göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

1.4.1.1.Meclis Soruşturmasının Hukuki Dayanağı

Meclis soruşturması, Anayasa'nın 98'inci ve 100'üncü maddeleri ile TBMM İçtüzüğü'nün 107-113'üncü maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 98'inci maddesinin 1'inci fıkrasında ise meclis soruşturması, soru, meclis araştırması, genel görüşme ve gensoru ile birlikte TBMM'nin denetleme yetkisinin kullanılma yolları arasında sayılmaktadır.

Meclis soruşturmasının düzenlendiği Anayasa'nın 100'üncü maddesinde; *“Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar.*

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divan'a

sevkine karar verilir. Yüce Divan'a sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır.

Meclisteki siyasi parti gruplarında, meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.” hükmü yer almaktadır.

Ayrıca Anayasa'nın 100'üncü maddesine ek olarak meclis soruşturması ile ilgili TBMM İçtüzüğü'nde de düzenlemeler bulunmaktadır. TBMM İçtüzüğü'nün 107'nci ve 108'inci maddelerinde, meclis soruşturması için önerge verilmesi ve Genel Kurulda görüşülme usulü; 109'uncu maddesinde Meclis Soruşturma Komisyonu kurulma usulü; 110 ve 111'inci maddelerinde, komisyonun çalışma usulü, çalışma süreleri ve yetkileri düzenlenmiştir. TBMM İçtüzüğü'nün 112'nci maddesinde soruşturmanın sonuçlanması hükmüne bağlanırken 113'üncü maddesinde siyasi parti gruplarında soruşturma ile ilgili görüşme yapıp karar alınması yasaklanmaktadır.

1982 Anayasası'nın kabulünden sonra yeni bir İçtüzük yapılmamış, söz konusu Anayasa'nın geçici 6'ncı maddesinin göndermesiyle 1961 Anayasası döneminde uygulanan içtüzüklerden sadece 05.03.1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya aykırı olmayan hükümlerinin geçerli olacağı hüküm altına alınmıştır. Bu İçtüzük'te ise “meclis soruşturması” hakkında hüküm bulunmamaktadır. Bu durum ise Eski Devlet Bakanı İsmail ÖZDAĞLAR hakkında meclis soruşturması açılmasına karar verilince fark edilmiştir. Bu durumda ortaya çıkan boşluk ise TBMM'nin 15.01.1985 tarihli ve 15 sayılı “Meclis Soruşturması Komisyonlarının Üyelik Şartları, Çalışma Usul ve Esasları İle Yetkileri Hakkında” kararıyla doldurulmuştur. Bu karara göre 1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesine göre kurulması kararlaştırılan meclis soruşturması Komisyonlarının üyelik şartları, çalışma usul ve esasları ile yetkileri ve soruşturma komisyonunun düzenleyeceği raporun TBMM'de görüşülme usul ve esasları hakkında 1961 Anayasası döneminde uygulanan 17.02.1965 tarihli TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün Anayasa'ya aykırı olmayan hükümleri uygulanacaktır. Bu karar 16.05.1996 tarihli ve 424 sayılı “Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Başlığı ile Bazı Maddelerin Değiştirilmesi ve Bu İçtüzüğe Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında” TBMM kararına

kadar devam etmiştir. Bu son karar ile birlikte Millet Meclisi İçtüzüğü'nün adı "TBMM İçtüzük'ü" olarak değiştirilmiştir. Bu kararın 25'inci maddesi ile Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 6'ncı Kısım 5'inci Bölümüne "Meclis Soruşturması ve Yüce Divan'a Sevk" başlığı altında yeni bir bölüm eklenmiştir. Bu düzenlemeyle TBMM İçtüzüğü'nde meclis soruşturması ile ilgili hükümler yer almıştır⁵⁴.

Ayrıca meclis soruşturmasının, Meclisin Anayasa'nın 100'üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanarak yürüttüğü adli bir faaliyet olması ve dolayısıyla da bir ceza soruşturması olması nedeniyle⁵⁵ ceza muhakemesi hukukunun kaynakları, meclis soruşturmasının kaynaklarıdır. Bu kaynakların başında Anayasa, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Ceza Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun gelir.

Görüldüğü üzere meclis soruşturması; Anayasa, TBMM İçtüzük'ü, CMK ve diğer kanunlarda bulunan düzenlemeler doğrultusunda icra edilmektedir. Meclis soruşturmasının usul ve esaslarını düzenleyen özel bir kanun bulunmamaktadır.

1.4.1.2.Meclis Soruşturmasının Hukuki Niteliği

Meclis soruşturması, bir önceki konuda da bahsedildiği üzere meclisin bir yasama faaliyeti olmayıp anayasal düzenlemeye dayanılarak yerine getirilen adli bir faaliyettir⁵⁶.

Bu bağlamda, yasama organına istisnai bir şekilde meclis soruşturması ile yargısal bir yetki verilmiştir. Bu yetki ile yasama organı başbakanın ve bakanların görevlerini yerine getirip getirmediğini denetleme imkanı bulmaktadır.

⁵⁴ Çetin ARSLAN, **Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999, s. 79; TÜLEN, a.g.e., s. 87.

⁵⁵ Faruk EREM, **Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak İncelenmesi**, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963, s. 15; Zeki HAFIZOĞULLARI, Bülent ACAR ve Ö. Asım LİVANELİOĞLU, **Meclis Soruşturmaları Hakkında Düşünceler, Üç Örnek**, US-A Yayıncılık, Ankara 1997, s. 10-11; Metin FEYZİOĞLU, **Meclis Soruşturması Hakkında Genel Bilgiler**, Savaş Yayınevi, Ankara 2006, s. 6, 13.

⁵⁶ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 14.

5271 sayılı CMK, Ceza Muhakemesini soruşturma ve kovuşturma aşaması olmak üzere iki kısımda düzenlemiştir. 5271 sayılı CMK'nın 2'nci maddesinin (e) bendine göre soruşturma aşaması, yetkili mercilerin suç şüphesini öğrenmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade etmektedir. Aynı maddenin (f) bendi ise kovuşturma aşamasını, iddianamenin kabulü ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen devre olarak belirtmiştir. Bu durumda kural olarak Cumhuriyet Savcısı, soruşturma aşamasında, 5271 sayılı CMK'nın 170'inci ve devamındaki maddelere göre delilleri toplamaya ve kamu davası açmaya yetkilidir. Cumhuriyet Savcısı, kamu davasını bir iddianameyle mahkemeye sunar ve mahkeme iddianamenin kabulüyle yargılamaya geçer.

Ceza muhakemesinde kural, Cumhuriyet Savcısının soruşturmaya, şikayet, izin, müracaat gibi bir şartın gerçekleşmesini beklemeden re'sen başlamasıdır. Ancak ceza muhakemesi hukukumuzda; soruşturma konusu suç, sanığın sıfatı ya da yaptığı görev vs. dikkate alınarak farklı düzenlemelere tabi kılınmış soruşturmalar da vardır⁵⁷. 4483 sayılı Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun kapsamında yer alan suçlarda Cumhuriyet Savcısının soruşturmaya başlaması, idari mercilerce yapılacak bir ön inceleme sonunda verilecek izne bağlanmıştır.

Kamu görevlilerinin soruşturmalarında, görevleriyle ilgili işlerin yürütülmesinde farklı bir düzenleme konulmuş iken, başbakan ve bakanların görevlerinden doğan suçlarından yapılan soruşturmanın da özel hükümlere tabi tutulması doğaldır.

Meclisin yaptığı soruşturma sonucunda TBMM Genel Kurulunun, ilgili bakan veya başbakanın yargılanmak üzere Yüce Divan'a sevk edilip edilmeyeceğine karar vermesi kendine özgü bir soruşturma yöntemi olup; bu aşama, ceza muhakemesinde kamu davası açılması ile başlayan, kovuşturmadan önce gelen bir soruşturma devresidir. Anayasa tarafından soruşturma usulü için meclis soruşturması gibi farklı bir sistemin

⁵⁷ Nurullah KUNTER ve Feridun YENİSEY, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, C. I, Beta Yayınları, İstanbul 2005, s. 61; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 96.

benimsenme nedeni, başbakan ve bakanların haksız (keyfi) soruşturmalara maruz kalmasını önlemek ve görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini temin etmektir.

Tüm bu açıklamalardan anlaşılan, yukarıda da belirtildiği üzere meclis soruşturması, hukuki niteliği açısından 1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesiyle meclise verilen kendine özgü bir soruşturmadır. Bu faaliyet meclisin siyasi bir faaliyeti değil, adli bir faaliyetidir ve ceza muhakemesi hukuku bağlamında bir soruşturma mahiyetindedir⁵⁸.

Meclis İçtüzüğü'nde de bu durumu sağlamlaştırmak için, meclis soruşturmasında her milletvekilinin kendi vicdani kanaatine göre oy vermesini amaçlayan “meclisteki siyasi parti gruplarında, meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz” kuralı konmuştur. Ayrıca Anayasa Mahkemesi de meclis soruşturmasını, Anayasa ile TBMM'ye verilmiş, “adli bir görev ve yetki olarak” tanımlamıştır⁵⁹.

Meclis soruşturması sonucunda TBMM Genel Kurulunun, bakan veya başbakanın Yüce Divan'a sevk edilip edilmeyeceğine karar vermesi de ceza muhakemesi hukuku bağlamında takipsizlik veya iddianame gibi bir karar olarak değerlendirilebilir. Yüce Divan 1995 tarihli bir kararında da TBMM'nin Yüce Divan'a sevk kararının iddianame niteliğinde olduğunu belirtmiştir⁶⁰.

1.4.1.3.Meclis Soruşturmasının Konusu

Meclis soruşturmasının konusu, başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili suç işleyip işlemediklerinin tespitidir.

⁵⁸ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 6, 14.

⁵⁹ Anayasa Mahkemesinin 18.06.1970 tarih ve 1970/25 E. 1970/32 K. sayılı kararı, AMKD, Ankara-1971, S. 8, s. 361, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarDergisi> (e.t.: 30.04.2015).

⁶⁰ Yüce Divan'ın 12.04.1995 tarih ve 1993/1 E. 1995/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. III, Ankara-1995, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

Anayasa'nın 100'üncü maddesinde başbakan veya bakanların kişisel suçlarının meclis soruşturmasının konusuna girip girmediği hususu açıkça anlaşılamamaktadır. Ancak Anayasa'nın 98'inci maddesine göre meclis soruşturması TBMM'nin denetim yollarından biridir. Ayrıca Yüce Divan'ın görevini düzenleyen Anayasa'nın 148'inci maddesinden meclis soruşturmasının görev suçları için söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. TBMM İçtüzüğü'nün 107'nci maddesine göre de meclis soruşturmasının konusu, görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan başbakan veya bakanların gerek kendi bakanlıklarındaki görevlerini yürütmelerinden gerekse hükümetin genel siyasetinden dolayı cezai sorumluluk gerektiren bir fiil yani bir suç işlemiş olup olmadıklarını araştırmaktır⁶¹.

İçtüzük'te geçen "Bakanlar Kurulunun genel siyaseti" ibaresi yanlış anlaşılmalara sebebiyet verecek bir ifadedir. Çünkü meclis soruşturması Bakanlar Kurulu üyelerinin görev suçları için açılabilir. Ceza hukukunun temel ilkelerinden biri, "fiilsiz suç olmaz" ilkesidir. Bakanlar Kurulunun genel siyaseti ceza kanunu tarafından yasaklanmış somut bir fiile vücut vermediği sürece cezai sorumluluktan bahsedilemeyecektir⁶².

Görüldüğü üzere meclis soruşturmasının konusu, Bakanlar Kurulu üyelerinin görevleriyle ilgili işlemiş oldukları fiillerden dolayı cezai sorumluluklarının bulunup bulunmadığının tespiti. Öte yandan ceza sorumluluğu şahsi olduğundan Bakanlar Kurulunun aleyhine toplu olarak meclis soruşturma önergesi verilemez⁶³.

Bakanlar Kurulu üyelerinin cezai sorumluluklarını düzenleyen ayrı ve özel bir kanun olmayıp; herhangi bir sınırlama olmaksızın yürürlükteki ceza kanunlarının suç

⁶¹ YANIK a.g.e., s. 137; TANÖR ve YÜZBAŞIOĞLU, a.g.e., s. 314; ATAR, a.g.e., s. 245; TÜLEN, a.g.e., s. 103; FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 7.

⁶² YANIK, a.g.e., s. 137; FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 30.

⁶³ KAPICI, a.g.e., s. 84.

saydığı ve bakanların görevleriyle ilgili bulunan bütün fiillerden dolayı meclis soruşturması açılması istenilebilir⁶⁴.

Burada meclis soruşturması bağlamında, “görevle ilgili suç”un ne olduğu yorumlanırken, Anayasa’nın 100’üncü maddesinden yola çıkılması yerinde olacaktır. Anayasa, görev sırasında işlendiği ileri sürülen bütün suçları görevle ilgili kabul etmemiştir. Anayasa’nın özel bir soruşturma usulüne bağlamak istediği görevle ilgili suçlar, başbakan ve bakanlık yetkileri kullanılarak işlendiği ileri sürülen suçlardır⁶⁵.

Neticede, görevde olan veya görevden ayrılmış olan Bakanlar Kurulu üyelerinin başbakanlık ve bakanlık yetkilerini kötüye kullanarak suç işleyip işlemediklerinin tespiti meclis soruşturmasının konusu olup, bakanların görevleri ile ilgili olmayan suçların soruşturması ise meclis soruşturmasının konusu olmayıp bu suçlarla ilgili soruşturma genel hükümlere göre yapılacaktır.

1.4.2.Meclis Soruşturmasında Önerge Aşaması

Bu başlık altında meclis soruşturması sürecinin başlayabilmesi için TBMM’ye verilen önergenin yani soruşturma açılması isteminin hukuki niteliğinden, önerge verebilecek kişilerden, önergenin şeklinden, içeriğinden, önerge verilebilecek kişilerden, geri alınması ve TBMM’de görüşülmesinden bahsedilecektir.

1.4.2.1.Soruşturma Önergesinin Hukuki Niteliği

Meclis soruşturma önergesinin şekli, kimler hakkında meclis soruşturma önergesi verileceği, meclis soruşturma isteminin konusu ve kapsamının neler olduğu Anayasa’nın 100’üncü maddesinde açıklanmıştır. Buna göre belli sayıda milletvekillerinin önerge vermesi ve önergenin TBMM tarafından kabul edilmesi gerekir. Bu nedenle önerge

⁶⁴ TÜLEN, a.g.e., s. 105.

⁶⁵ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 9.

verilmesi ve önerenin kabul edilmesi, meclis soruşturmasının bir parçası olmamakla birlikte soruşturmanın başlaması için gereklidir⁶⁶.

Meclis soruşturması, kendine özgü bir soruşturma türü olduğundan meclis soruşturma önergesi de bu soruşturmanın başlatılması için gerekli olan bir ceza muhakemesi işlemidir⁶⁷.

Meclis soruşturması istemi, belli sayıdaki milletvekilinin ceza muhakemesi alanında Anayasa'dan kaynaklanan kamusal yetkilerine dayanarak kullandıkları hukuki bir işlemdir⁶⁸.

Meclis soruşturma önergesiyle Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında görevleriyle ilgili bir suç işledikleri iddiasının Meclis tarafından soruşturulması istendiğinden bu istemi soruşturma başlatan ve suçun öğrenilmesi yollarından biri olan ihbar ve şikayet olarak nitелеmek mümkündür⁶⁹.

Önerge verilmediği sürece, meclis soruşturma süreci başlamamakta olup, TBMM Başkanlığı, re'sen bir soruşturma yapamamaktadır. Bu yönüyle de milletvekilleri tarafından verilen soruşturma önergesini, 5271 sayılı CMK'da düzenlenen talep, şikayet, ihbar gibi bir ceza muhakemesi şartı olarak kabul edebiliriz.

1.4.2.2.Soruşturma Önergesi Verebilecek Kişiler

1982 Anayasası'nın 100/1'inci maddesine göre, "Başbakan veya bakanlar hakkında TBMM'nin üye tam sayısının en az onda birinin vereceği önerge ile soruşturma açılabilir." Bu maddeden de anlaşılacağı üzere meclis soruşturma açılmasını isteme hak ve yetkisi münhasıran belli sayıda yani 55 milletvekiline tanınmıştır.

⁶⁶ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 25.

⁶⁷ KUNTER ve YENİSEY, a.g.e., s. 432.

⁶⁸ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 26.

⁶⁹ KUNTER ve YENİSEY, a.g.e., s. 41.

1924 ve 1961 Anayasaları döneminde, meclis soruşturma açılması istemini, hem “bir veya birkaç TBMM üyesi” isteyebilmektedir, hem de yargı mercileri soruşturma açılmasını isteyebilmektedirler. 1982 Anayasası ise meclis soruşturma isteminde bulunabilecekleri, Anayasa’nın 100/1’inci maddesi ile üye tamsayısının en az onda biri oranındaki üyeler olarak belirtmiştir. Meclis üye sayısı 550 olduğuna göre önerge verilebilmesi için de 55 milletvekilinin imzasına gerek vardır. Ayrıca 1982 Anayasası yargı mercilerinin meclis soruşturması açılması isteğiyle doğrudan meclise başvurma yetkilerini de kaldırmıştır.

Yargı mercilerinin meclis soruşturması isteminde bulunma yetkileri 1982 Anayasası ile kaldırılmakla birlikte, yargı mercilerinin görmekte oldukları bir dava sebebiyle, bir bakanın görevinden doğan ve cezai sorumluluğunu gerektiren bir işlem veya eylem tespit etmesi halinde nasıl bir yol izleyecekleri mevzuatımızda düzenlenmemiştir.

Başbakan ve bakanlarla ilgili Anayasa’nın 100’üncü maddesine göre, meclis soruşturması konusu olması gereken herhangi bir bilgi, belge, ihbar ya da mahkeme kararı, TBMM Başkanlığına ulaştığında nasıl bir yol takip edileceği konusunda Anayasa ve İçtüzük’te yazılı bir düzenleme bulunmamakta olup; görevsel suçlamalarda meclis soruşturması mekanizmasının işletilmesi dışında başkaca bir seçenek de bulunmamaktadır⁷⁰.

Her ne kadar görevsel suçlamalarda meclis soruşturması dışında bir yol bulunmamakta ise de yargı organlarınca yürütülen soruşturmalarda, bakanlık göreviyle ilgili bir suç isnadına dayanak oluşturan bilgi ve belgelerden milletvekillerinin haberdar edilmesi, -meclis tutanaklarına yansıyan geçmiş örneklerde, uygulama halini alan- hazırlanan bilgi notunun Adalet Bakanlığı’nın yazısına dayanan “başbakanlık tezkeresi” şeklinde TBMM’ye sunulan fezlekelerin, Gündemin Sunuşlar Kısmında TBMM Genel

⁷⁰ Şeref İBA, **Bakanlar Hakkında Fezleke Pratiği ve Kaydadeğer Bir İçtüzük Boşluğu**, TBB Dergisi, S. 110, 2014, s. 437.

Kurulunda okunmak suretiyle inceleme ve takdirlerine esas olmak üzere milletvekillerinin bilgilerine sunulması şeklinde olmaktadır. Meclise bilgi verilerek, dosyanın konuya ilgi gösteren milletvekillerinin incelemesine açılmasının anlamı, milletvekillerinin meclis soruşturması önergesi hazırlama takdir ve değerlendirmelerine zemin hazırlamaktır⁷¹.

Bu durumda, Bakanlar Kurulu üyeleri hakkındaki görev suçlarına ilişkin fezlekeler konusunda takip edilecek hukuki prosedürle ilgili TBMM İçtüzüğü'nde bir boşluk vardır. Bu boşluk uygulama ile fiili nitelikte bir çözümle doldurulmuştur.

Görüldüğü üzere, yargı mercilerinin görmekte oldukları bir dava sebebiyle, görevde olan veya olmayan bir başbakanın veya bakanın görevinden doğan ve cezai sorumluluğunu gerektiren bir işlem veya eylem tespit etmesi halinde nasıl bir yol izleneceği hususunda bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğun giderilmesi için yargı mercilerinin Bakanlar Kurulu üyelerinin göreve ilişkin suç işlediklerini tespit etmeleri halinde nasıl bir yol izleyeceklerinin yasal zemine oturtulması gerekmektedir.

1.4.2.3.Soruşturma Önergesinin Şekli ve İçeriği

Her ne kadar meclis soruşturması önergelerinin şekline dair bir bilgi bulunmamakta ise de meclis soruşturması önergeleri ancak yazılı olarak verilebilir⁷².

TBMM İçtüzüğü'nün 108/1'inci maddesinde; "Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilen meclis soruşturması önergesi..." denilmek suretiyle, meclis soruşturması önergelerinin TBMM Başkanlığına yazılması gerektiği anlaşılmıştır.

Meclis soruşturması önergesinde bulunması gereken hususlar TBMM İçtüzüğü'nün 107/2'nci maddesinde belirtilmiştir. İçtüzük'ün 107/2'nci maddesine göre; *"Bakanlar Kurulunun genel siyasetinden veya bakanlıkların görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında soruşturma açılması istenen bakanın cezai sorumluluğu gerektiren*

⁷¹ İBA, a.g.e., s. 438-439.

⁷² TÜLEN, a.g.e., s. 91.

fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizamaya aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur.”

Bu maddeye göre önergede şu hususlara yer verilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

- İsnat olunan görev suçu teşkil eden suç fiili,
- İsnat edilen bu fiilin görev sırasında işlendiği ve görevle ilgili olması,
- İsnat edilen suç fiilinin gerekçeli bir şekilde vasıflandırılması ve ilgili ceza maddelerinin gösterilmesi.

Meclis soruşturmasında, başbakan veya bakanların görevi süresince, göreviyle ilgili olarak herhangi bir suç işleyip işlemediği soruşturulamamaktadır; bu kişilerin önergede konu edilen ve görevleriyle ilgili olduğu gösterilen bir veya birden fazla suç fiilini işleyip işlemediği soruşturulmaktadır⁷³.

Buna göre; Bakanlar Kurulu üyelerinden bir veya birkaçının “genel olarak cezai sorumluluklarının” belirlenmesi ve araştırılması amacıyla meclis soruşturması açılması istenememektedir⁷⁴.

Ayrıca, bir önergede birden fazla suç isnadında bulunulabileceği gibi, birden çok bakan veya başbakan hakkında meclis soruşturması açılması istenebilir. Ancak bu durumda, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi dikkate alınarak, soruşturma önergesinde her bakanın ayrı ayrı hangi fiil ve suçu işlediği açıklanmalıdır⁷⁵.

Soruşturma önergeleri, Meclis Başkanlığına geldikten sonra ilk aşamada Anayasa ve İçtüzük yönünden incelenmekte, Anayasa ve İçtüzük yönünden herhangi bir eksiği bulunmayan önergenin özeti çıkarılarak esas numarası verilmektedir⁷⁶.

⁷³ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 29.

⁷⁴ Ali Oğuz ŞAHİN, **Başbakanların ve Bakanların Görevleriyle İlgili Cezai Sorumlulukları**, Palme Yayıncılık, Ankara 1999, s. 140; KAPICI, a.g.e., s. 84.

⁷⁵ YANIK, a.g.e., s. 139; FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 31.

⁷⁶ TÜLEN, a.g.e., s. 93.

Meclis soruşturması önergelerinin hepsi (9/...) rakamıyla başlayan bir esas numarası almaktadır. Bu rakam, meclis soruşturması önergelerinde yer almakta olup, böylelikle verilen önergenin meclis soruşturması önergesi olduğu anlaşılmaktadır. (9/...) rakamından sonra gelen (/...) işaretiyle gösterilen kısımda ise o önergenin o yasama döneminde verilen kaçınıcı soruşturma önergesi olduğunu göstermektedir.

1.4.2.4.Haklarında Soruşturma Önergesi Verilebilecek Kişiler

1982 Anayasası'nın 100/1'inci maddesinde “başbakan veya bakanlar” hakkında meclis soruşturma isteminde bulunulabileceği belirtilmesine karşın, TBMM İçtüzüğü'nün 107/1'inci maddesinde “görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan “başbakan ve bakanlar” hakkında meclis soruşturması istenebileceği belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere İçtüzük'teki eski bakanlar hakkında da meclis soruşturması açılabilceği yönündeki düzenleme, Anayasaya göre daha geniş bir düzenlemedir. Bir görüşe göre⁷⁷, Anayasa'da kullanılan “başbakan veya bakanlar” ifadesinin sadece fiilen görevde bulunan başbakan ve bakanları kapsadığı, eski başbakan veya bakanlar hakkında meclis soruşturması açılmasının istenemeyeceği, İçtüzük'te yer alan “görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan başbakan ve bakanlar” ibaresinin Anayasaya aykırı olduğu belirtilmiştir.

Anayasamızda “görevinden ayrılmış” şeklinde bir ibare bulunmadığı gibi, “görevde bulunan” bakanlar şeklinde açık bir ibare de bulunmamaktadır. Anayasada geçen ibare “başbakan veya bakanlar” olduğundan kanaatimizce görevde bulunan veya görevinden ayrılmış tüm başbakanlar ve bakanlar hakkında meclis soruşturması açılması istenebileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca her ne kadar Anayasa'da “başbakan veya bakanlar” ifadesinin kullanılması sebebiyle sadece fiilen görevde bulunan başbakan ve bakanlar hakkında

⁷⁷ Mustafa KAMALAK, **Meclis Soruşturması Kimler Hakkında Açılabilir**, Akit Gazetesi, 27.07.1996, s. 2.

meclis soruşturması açılması istenebileceği, eski bakan ve başbakanlar hakkında soruşturma açılmasının istenemeyeceği gibi bir düşünce içerisine girilirse; halen görevde bulunan başbakan veya bakanlar görevde bulundukları sürece Meclisteki çoğunluğun desteğini her an alabilecekleri için görevde bulunan başbakan veya bakan hakkındaki Meclis soruşturma isteminin Mecliste kabul edilmesi çok zordur⁷⁸. Ülkemizde bugüne kadar Yüce Divan'da görevde iken yargılananın sadece Devlet Eski Bakanı İsmail ÖZDAĞLAR⁷⁹ olduğu dikkate alındığında, Anayasa'da açıkça belirtilmeyerek İçtüzük'te belirtildi diye, görevde olmayan başbakan veya bakanlar hakkında meclis soruşturması açılması da mümkün olmazsa, meclis soruşturmasının, uygulamada hemen hemen hiç kullanılamayacak bir denetim yolu haline gelmesi ihtimali söz konusudur.

Bu yüzden kanaatimizce bakanların veya başbakanların cezai sorumluluklarının araştırılabilmesi için, bu araştırmanın demokratik hukuk devleti adına önemli olduğu da dikkate alındığında, meclis soruşturmasının hem halen görevde olan hem de görevinden ayrılmış olan bakanlar veya başbakanlar hakkında istenebilmesi gerekmektedir.

Ayrıca şu hususu da ilave etmek gerekir. Anayasa'nın 109'uncu maddesine göre; bakanlar, TBMM üyeleri arasından ve TBMM üyesi olmayıp milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olan kişiler arasından başbakan tarafından seçilerek Cumhurbaşkanınca atandığından, milletvekili olmayan ancak Meclis dışından bakan olarak görevlendirilen kişiler hakkında da meclis soruşturması açılması istenebilir.

1.4.2.5.Soruşturma Önergesinin Geri Alınması

Usulüne uygun olarak Meclis Başkanlığına verilen meclis soruşturması önergelerinin, önergeyi verenlerce geri alınıp alınamayacağına dair ne Anayasada ne de İçtüzük'te herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak uygulamada, önerge sahiplerinin bir kısmının imzalarını geri almaları neticesinde, Anayasa'nın öngördüğü

⁷⁸ TÜLEN, a.g.e., s. 99.

⁷⁹ Yüce Divan'ın 14.02.1986 tarih ve 1985/1 E. 1986/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. II, Ankara-1986, s. 443, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

yeterli sayıda imza kalmaması halinde meclis soruşturması önergesinin gündemden alındığına ve işlemiden kaldırıldığına dair örnekler bulunmaktadır⁸⁰.

Ancak her ne kadar uygulama bu şekilde ise de; daha önceki açıklamalarda da belirtildiği üzere, önerge verilmediği sürece, meclis soruşturma süreci başlamadığından, TBMM Başkanlığınca da re'sen bir soruşturma yapılamadığından, milletvekilleri tarafından verilen soruşturma önergesi, 5237 sayılı CMK'da düzenlenen talep, şikayet, ihbar gibi bir ceza muhakemesi şartı olarak kabul edildiğinden, verilen önerge bir nevi bir bakan hakkında göreviyle ilgili bir suç işlediği iddiasında bulunma anlamında olduğundan, kanaatimizce meclis soruşturma önergesini Meclis Başkanlığına verildikten sonra geri almak mümkün değildir.

1.4.2.6.Soruşturma Önergesinin Görüşülmesi

Meclis soruşturması sürecinin başlayabilmesi için, TBMM Başkanlığına usulüne uygun olarak verilen önergenin İktüzük'ün 108'inci maddesine göre, TBMM Genel Kurulunda görüşülmesi ve yapılacak oylama ile kabul edilmesi gerekir. Anayasa'nın 100'üncü maddesine göre de; "Meclis bu istemi en geç bir ay içinde görüşmek ve gizli oyla karara bağlamak zorundadır." Anayasa'nın emredici hükmü doğrultusunda Meclis verilen önergeyi bir ay içerisinde görüşmek ve sonuçlandırmak zorundadır. TBMM İktüzüğü'nün 108/2'nci maddesine göre bu bir aylık süre, önergenin verilişinden itibaren işlemeye başlar. Bu düzenleme, 1982 Anayasası'na özgüdür ve önceki dönemlerde meclis soruşturma önergelerinin uzun süre gündemde kalarak bir sonuca bağlanmamasına bir tepki niteliği taşımaktadır⁸¹.

Kanaatimizce de Meclis soruşturma önergesinin görüşülerek karara bağlanması için konulan bu bir aylık süre meclis soruşturmasının daha etkin ve verimli şekilde kullanılmasına katkıda bulunduğu için isabetlidir.

⁸⁰ TÜLEN, a.g.e., s. 111.

⁸¹ TÜLEN, a.g.e., s. 114.

Ancak bu sürenin hak düşürücü mü yoksa düzenleyici mi olduğu hususunda tartışmalar bulunmaktadır⁸². Meclis soruşturma önergesi belirli sayıda milletvekili tarafından TBMM'ye verilmekte olup, bu önerge TBMM tarafından görüşülüp karara bağlanmaktadır. Önergeyi veren ile önergeyi görüşen aynı makam değildir. Bu duruma bir örnek verilecek olursa CMK'nın 268/2'nci maddesi uyarınca bir itiraz dilekçesinin, kararına itiraz olunan makamca en geç üç gün içinde itiraz merciine gönderilmesi gerekmekte olup, bu süre geçtikten sonra itiraz dilekçesinin merciine gönderilmesi her ne kadar mevzuata aykırı ise de itirazı geçersiz kılmaz⁸³. Aynı bu şekilde de TBMM'nin verilen önergeyi bir ay içerisinde görüşmeleri tamamlayarak karara bağlamaması her ne kadar Anayasaya aykırı ise de bu sürenin geçirilmesi önergenin geçersizliği anlamına gelmemelidir. Aksi kabulde, verilen önergenin TBMM'ce görüşülme gününün bir aydan uzun olarak belirlenmesi durumunda önerge otomatik olarak geçersiz ve etkisiz hale getirilecektir. Bu durumda da meclis soruşturması yolu işlevsiz hale getirilebilecektir. Anayasa'nın 100'üncü maddesine ve bu sürenin konuluş amacına baktığımızda Meclis soruşturma önergesinin görüşülerek karara bağlanması için konulan bu bir aylık süre kanaatimizce düzenleyici bir süre mahiyetindedir.

Anayasa'nın 100/1'inci maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklikle soruşturma önergelerinin TBMM'de görüşülmesinde gizli oylama usulü getirilmiştir. Kanun koyucu bu değişiklikle milletvekillerin, meclis soruşturması açılıp açılmamasına karar verirken siyasal saiklerden etkilenmeyerek vicdanlarına göre karar verebilmelerinin yolunu açmıştır⁸⁴.

İçtüzük'ün 108/1'inci maddesine göre TBMM Başkanlığına verilen meclis soruşturması önergesi gelen kağıtlar listesine alınır ve Genel Kurulda okunur. Okunan önergenin bir örneği hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakana Meclis Başkanlığı tarafından gönderilir.

⁸² FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 33.

⁸³ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 33.

⁸⁴ YANIK, a.g.e., s. 140.

Meclis soruşturması önergesinin Genel Kurulda okunmasından sonra İçtüzük' n 108/2'nci maddesine göre meclis soruşturması açılıp açılmaması, önergenin verili inden itibaren bir ay içinde g r   l p karara ba lanacak şekilde, bir özel gündem halinde Danışma Kurulunun teklifi  zerine Genel Kurulca tespit edilir. Bu g r   me günü de ayrıca hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakana bildirilir.

  t z k' n 108/3'üncü maddesine göre, meclis soruşturması açılıp açılmamasına, belirlenen günde, sırasıyla, önergeyi verenlerden ilk imza sahibinin veya onun göstereceği bir diğer imza sahibinin, şahısları adına önergede imzası bulunmayan    milletvekilinin ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakanın konu aca ı bir g r   meden sonra, Genel Kurulda gizli oyla karar verilir. TBMM Genel Kurulu, meclis soruşturması açılmasına karar verirse, soruşturmanın yapılması ve yürütülmesi için Meclis Soruşturma Komisyonu kurulur. Böylece, meclis soruşturması süreci ba lamı  olur.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Anayasa'nın 100'üncü maddesi ve   t z k' n 108/3'üncü maddesine göre meclis soruşturması gizli oyla oylanır.

Meclis soruşturması önergesinin oylanması ve kabulü için mevzuatta farklı bir toplantı ve karar yeter sayısı belirlenmemiştir. Bu konuda genel kural olan Anayasa'nın 96'ncı maddesi uygulanacaktır. Buna göre; Genel Kurul,  ye tam sayısının en az üçte biri (184) ile toplanacak ve  ye tam sayısının dörtte birinden (139) az olmamak şartıyla toplantıya katılanların salt çoğunluğunun gizli oyu ile karar verecektir.

Meclis soruşturması önergesi bir ceza muhakemesi şartı olduğu halde, Meclis soruşturma önergesinin kabul edilmesine dair karar bir ceza muhakemesi şartı değildir. Çünkü meclis soruşturması, TBMM adına soruşturma komisyonunca yürütülmekte ve dava açılmasına da TBMM tarafından karar verilmektedir. Oysa bir işlemin soru turulmasına ba lanması için gereken muhakeme şartının, soruşturmayı yürütmekle ve isnatta bulunmakla yetkili makamın dışında bir kişi, kurum veya makam tarafından gerçekleşmesi gerekir. Yani soruşturmanın ba laması için muhakeme şartı soruşturmayı yürütmekle görevli makamı harekete geçirmelidir. Bu nedenle meclis soruşturması

önergelerinin kabul kararı, bir muhakeme şartı değildir. Çünkü meclis soruşturma önergesi verildikten sonra Meclis, harekete geçmektedir.

Anayasa tarafından meclis soruşturmasını yürütmekle görevli TBMM, başbakan ve bakanlara görevleriyle ilgili bir suç işlediği şüphesini kuvvetlendirerek yöneltmektedir. Bu nedenle TBMM'nin soruşturma önergesinin kabulü yönünde verdiği karar bir suç isnadı mahiyetindedir⁸⁵.

01.10.1989 tarih ve 20299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Resmi Gazetede Yayımlanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararları; Meclisin Yaptığı Seçimlerin Sonuçları; Başkanlık Divanı Kararları Hakkında Yönetmelik" in 3/A-i maddesine göre; meclis soruşturması açılmasına ve meclis soruşturması komisyonunun çalışma süresine ilişkin kararın Resmi Gazete'de yayınlanması gereklidir. Meclisin soruşturma açılmaması yönünde verdiği karar ise Resmi Gazete'de yayınlanmamaktadır.

Resmi Gazete'de meclis soruşturması açılması yönündeki kararın yayınlanması yürürlük şartı değildir. Yayınlamanın amacı, soruşturma açıldığı hususunda kamuoyunu bilgilendirmektir⁸⁶.

Ayrıca son olarak şu hususu da belirtmek gerekir. İktüzük'ün 77'nci maddesinde, "Bir yasama döneminde sonuçlandırılmamış olan kanun tasarı ve teklifleri hükümsüz sayılır. Ancak hükümet veya TBMM üyeleri bu tasarı ve teklifleri yenileyebilir. Yasama dönemi başında, önceki dönemden verilmiş soru, meclis araştırması, genel görüşme ve gensoru önergesi hükümsüz sayılır." denilmek suretiyle hangi işlemlerin hükümsüz kalacağı belirtilmiş olup, bu hükümde meclis soruşturmasından bahsedilmediğinden, önceki dönemlerde verilen soruşturma önergeleri, yeni döneme devredilerek yeni dönemde de geçerliliğini sürdürmektedir. Meclis uygulamalarında da dönem sonunda

⁸⁵ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 51.

⁸⁶ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 49.

işlemde, gündemde ve komisyonda bulunan bütün meclis soruşturması önermeleri yeni döneme intikal ettirilmektedir⁸⁷.

1.4.3.Soruşturma Komisyonu Aşaması

TBMM Genel Kurulunda yapılan gizli oylama neticesinde meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi halinde meclis soruşturmasının yürütülmesi görevi, bu amaçla kurulacak bir meclis soruşturma komisyonuna verilir.

Anayasa'nın 100/2'nci maddesinde, “soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verebileceği üyelerinin üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekmek suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır.” hükmü yer almaktadır. Ayrıca Meclis İçtüzüğü'nün 109 ve 111'inci maddelerinde soruşturma komisyonu devresinde uygulanacak hükümler belirtilmiştir. Ayrıca Anayasa ve Meclis İçtüzük'ü ile çelişmediği sürece CMK ve diğer ilgili kanunlar da, soruşturma aşamasında uygulanır.

Meclis Soruşturma Komisyonu, meclis soruşturmasını yürütmek üzere kurulmuş özel bir komisyon olup, Meclisin sürekli görev yapan komisyonlarından değildir.

1.4.3.1.Soruşturma Komisyonunun Kuruluşu

TBMM Genel Kurulunda meclis soruşturması açılmasının kabul edilmesi halinde, Anayasa'nın 100/2'nci ve İçtüzük'ün 109/1'inci maddesi uyarınca, siyasi partilerin güçleri oranında temsil edilecekleri on beş üyeli bir soruşturma komisyonu kurulur. Bu komisyonun üyeleri, siyasi partilerin komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı tutarında gösterecekleri adaylar arasından, Başkanlıkça her parti için ayrı ayrı ad çekme yöntemi uygulanarak belirlenir.

⁸⁷ YANIK, a.g.e., s. 143.

Siyasi partilerin, kendilerine düşen üye sayısının üç katı aday göstermesinin sebebi, komisyonun, hakkında soruşturma açılan kişiye karşı herhangi bir sebeple taraflı davranabilecek üyelerden oluşmasını engellemeye çalışmaktır. Ad çekme usulünün uygulanması sebebi ise komisyon üyelikleri için Genel Kurulda yapılacak bir oylamanın komisyonun tarafsızlığına zarar verebileceği düşüncesidir. Bu usulün uygulanması neticesinde, siyasi partiler güçleri oranında komisyonda temsil edilmektedirler⁸⁸.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; Anayasa, soruşturma komisyonunun, TBMM'deki siyasi partilere mensup milletvekillerinden oluşacağını belirtmiştir. Bu durumda, siyasi partiye mensup olmayan bağımsız milletvekilleri soruşturma komisyonu üyesi olamayacaklardır⁸⁹.

Ayrıca Anayasa'nın 100/2'nci maddesinde, meclis soruşturmasını yürütecek komisyonda, siyasi parti gruplarının değil, siyasi partilerin güçleri oranında temsil edilecekleri belirtilmiştir. Anayasa'nın bu hükmü doğrultusunda grup kuramamış siyasi partilerin de güçleri oranında Meclis Soruşturma Komisyonuna üye verebilmeleri mümkündür⁹⁰.

Komisyon üyeleri belirlendikten sonra İçtüzük'ün 109/2'nci maddesi uyarınca, komisyon, kendisine bir başkan, bir başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer. Başkan, başkanvekili, sözcü ve en az bir katip, Meclis Soruşturma Komisyonunun zorunlu görevlileridir. Bu görevleri yerine getirecek kişiler belirlenmeden, komisyon göreve başlayamaz⁹¹.

Ayrıca TBMM İçtüzüğü'nün 109/3'üncü maddesinde bir kısım milletvekillerinin Meclis Soruşturma Komisyonuna üye seçilemeyecekleri belirtilmiştir. Bu maddeye göre; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre hakimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan, meclis soruşturması önergesini veren

⁸⁸ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 55.

⁸⁹ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 56.

⁹⁰ ARSLAN, a.g.e., s. 82; TÜLEN, a.g.e., s. 124.

⁹¹ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 61.

veya daha önce TBMM’de ya da dışında bu konudaki görüşünü açıklamış milletvekilleri, meclis soruşturma komisyonuna seçilemezler. Burada şu hususu da belirtmek gerekir. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu mülga olduğundan ve bu kanun yerine de 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu yürürlüğe girdiğinden, TBMM İçtüzüğü’nün, CMUK’a yaptığı yollamalar CMK’ya yapılmış kabul edilmektedir.

Ayrıca İçtüzük’ün 109/4’üncü maddesine göre; komisyonda görevli memur ve raportörler ile stenograf için de 109/3’üncü maddede belirtilen hükümler uygulanmaktadır.

Şu hususu da belirtmek gerekir. İçtüzük’te hakimin davaya bakamayacağı hallere ilişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda düzenlenmiş hükümlere benzer biçimde, milletvekillerinin bazı durumlarda komisyon üyeliğine seçilemeyecekleri belirtilmiştir. Buna karşılık, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda düzenlenmiş bulunan hakimin reddine ilişkin hükümlere benzer bir düzenleme soruşturma komisyonu üyeleri için düşünülmemiştir. Bu nedenle, komisyon üyelerinden birinin, hakimin reddi nedenlerine dayanılarak, hakkında soruşturma yürütülen bakan tarafından reddedilmesi mümkün bulunmamaktadır⁹².

Tüm bu şartlar yerine getirilmesine rağmen, komisyona onbeş üye seçilemiyor veya partiler aday göstermiyorsa; komisyonun çalışabilmesi için, komisyonun toplantı yeter sayısı olan sekiz üyeye ulaşıldığında, eksik üyelikler boş bırakılarak, komisyon eksik sayıda üyeye kurulmalıdır⁹³. Anayasa’nın öngördüğü bir durum olmamasına rağmen Anayasa Mahkemesi, uygulamada şekillenen bu durumu hukuka aykırı bulmamıştır⁹⁴.

⁹² TÜLEN, a.g.e., s. 126.

⁹³ ARSLAN, a.g.e., s. 83; FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 59.

⁹⁴ Yaşar Topçu, Yüce Divan’da yargılanırken komisyonun iki üyesinin çalışmalara katılmadığı, bu nedenle meclis soruşturma komisyonun hukuka uygun bir şekilde teşkil etmediğini gerekçe göstererek Yüce Divan’a sevk kararının kabul edilmemesi yönünde Yüce Divan’a itirazda bulunmuş olup, bu itirazı

Her ne kadar TBMM İ t z    n n 109 uncu maddesi uyarınca Meclis Soruşturma Komisyonuna  ye seçilmeye engel olan bazı durumlar belirtilmiş ise de üyelik için özel şartlar belirtilmemiştir. Örneğin,  yelerin hukuk eğitimi almış olmaları gibi bir şart belirtilmemiştir. Ancak soruşturma komisyonunun yapmış olduğu i , soruşturma faaliyeti olduğundan, komisyonun, CMK nın iddia faaliyeti ile ilgili olarak  ng rm   olduğu esaslara göre hareket etmesi gerektiğinden, komisyona  ye seçilirken hukukçu, özellikle de ceza hukukçusu olmasında yarar vardır⁹⁵.

Ayrıca her ne kadar soruşturma komisyonunda siyasi partiye mensup olmayan bağımsız milletvekilleri yer alamamakta ise kanaatimizce tarafsız bir soruşturma yürütülebilmesi için bağımsız milletvekillerinin de komisyonlarda görev almaları gereklidir.

1.4.3.2.Soruşturma Komisyonunun  alı ma Yöntemi ve  alı ma Süresi

Meclis Soruşturma Komisyonlarının  alı ma yöntemleri ve süresi olarak, diğer sürekli komisyonlardan farklılıklar arz etmektedir. Bununla birlikte, özel düzenleme olmayan durumlarda sürekli komisyonlar için öngörülen hususlar meclis soruşturma komisyonu için de geçerlidir.

Soruşturma komisyonu  ye seçiminin tamamlanmasına müteakiben TBMM Ba kanlı ınca belirlenecek bir günde, kendi  yeleri arasından bir ba kan, bir ba kan vekili, bir sözcü ve en az bir katip seçmek üzere komisyon toplantıya çağırılır. Bir  nceki konuda da bahsedildiği üzere, bu seçim tamamlanıncaya kadar komisyon göreve ba layamaz. İ t z   n 24/3  nc  maddesine göre komisyonlara ba kan, ba kanvekili,

değerlendiren Yüce Divan, ‘...Komisyonun on üç kişi ile çalışmalarını sürdürdüğü ve 19.10.2004 g nl  toplantısında on bir üyenin katılımı ile karar verdiği (10 kabul, 1 ret oyu) dikkate alındığında, i  t z   n aradığı ‘salt çoğunlukla toplama’ ve ‘toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verme’ şartlarının gerçekleştiği anlaşılmıştır...’ şeklinde gerekçe ile talebi reddetmiştir. Yüce Divan n 26.05.2006 tarih ve 2004/5 E. 2006/2 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. IV, Ankara-2006, s. 82, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

⁹⁵ Bahri ÖZTÜRK, **Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi “Yüce Divan”**, Anayasa Yargısı, C. 12, AYM Yayını, Ankara 1995, s. 103.

sözcü ve katiplerin seçimi için yapılacak toplantıda aranacak yeter sayı, komisyon üye tam sayısının salt çoğunluğudur. Seçim gizli oyla yapılır. Seçilmek için toplantıda hazır bulunanlarının salt çoğunluğunun oyu gerekmektedir.

TBMM İçtüzüğü'nün 110/1'inci maddesi uyarınca; “Soruşturma komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir”. Meclis Soruşturma Komisyonunun üye tam sayısı on beş olduğuna göre, salt çoğunluk sekiz olmalıdır. Bu durumda komisyonun toplantı yeter sayısı sekiz üyedir. Üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanan soruşturma komisyonu, çalışmalarını yürütürken toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Bu açıklamalara göre meclis soruşturma komisyonu, on beş üyesi olduğundan en az sekiz üye ile toplanabilecek ve en az beş üyenin aynı yöndeki oyu ile karar verebilecektir.

Diğer komisyonlardan farklı olarak, İçtüzük'ün 110/2'nci maddesi uyarınca Meclis Soruşturma Komisyonu çalışmaları gizlidir. Bu komisyonun kendi üyesi dışındaki milletvekilleri çalışmalara katılamaz. Soruşturma çalışmalarının gizli olması, CMK'daki soruşturma aşamasının gizliliği ilkesi ile paralellik taşımaktadır. Bu düzenleme, hem soruşturmanın akim kalmaması için hem de henüz suç şüphesi altında olan kişilerin soruşturma sürecinden olumsuz etkilenmemeleri açısından yerindedir⁹⁶.

Anayasa'nın 100/2'nci maddesiyle soruşturma komisyonun görev süresi belirlenmiştir. Bu süre iki aydır. Soruşturma Komisyonu, raporunu da bu süre içerisinde Meclise sunmalıdır. Komisyon çalışmalarını iki ay içerisinde tamamlayamaması durumunda, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. İçtüzük'ün 110/3'üncü maddesi uyarınca, komisyon ek süre verilmesini Meclis Başkanlığı aracılığıyla Genel Kuruldan talep etmelidir. Görüldüğü üzere, Anayasa ile komisyonun görev süresi en fazla dört ay olarak sınırlandırılmıştır. Uygulamada yaşanan sorunlar sebebiyle, bu sürenin kesinliğini net olarak belirlemek için, 2001 yılında Anayasa'nın 100/2'nci maddesinin sonuna bir cümle daha eklenmiştir. “Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük

⁹⁶ SEZER, a.g.e., s. 81; YANIK, a.g.e., s. 152; TÜLEN, a.g.e., s. 127.

Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur” şeklinde açıklayıcı bir düzenleme getirilmiştir.

Soruşturma Komisyonunun görev süresinin ne zamandan itibaren başlayacağını da ortaya konması gerekmektedir. TBMM İçtüzüğü’nün 110/3’üncü maddesinde “soruşturma komisyonunun, raporunu Anayasa’nın 100’üncü maddesine göre kuruluştan itibaren iki ay içinde verir.” hükmü yer almıştır. Anayasa’nın 100’üncü maddesine göre de soruşturma komisyonunun görev süresi, üyelerinin ad çekmek suretiyle belirlendiği tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır. Bununla birlikte uygulamada komisyonun çalışma süresinin, Genel Kurul kararıyla farklı tarihlerde başladığına da rastlanmaktadır⁹⁷.

Soruşturma Komisyonunun TBMM’nin çalışmalarına ara vermesi veya tatile girmesi halinde de çalışmalarına devam edip etmeyeceğine değinmek gerekir. Kural olarak, komisyonlar meclisin çalışma dönemi içerisinde faaliyet gösterirler. TBMM’nin çalışmalarına ara vermesi durumunda veya meclisin tatile girmesi durumunda ise Meclis Soruşturma Komisyonu çalışmaz. Komisyonların tatil sırasında çalışmalarına devam edebilmeleri için Meclise başvurarak bu konuda bir karar alınmasını istemeleri gerekmektedir. Eğer Meclis Genel Kurulu, tatil veya ara verme sırasında soruşturma komisyonunun çalışmalarına devam etmesini kararlaştırmamışsa, komisyonun görev süresi tatil ve ara verme sırasında işlemeyecektir. Yüce Divan da vermiş olduğu bir kararında, “...bu durumda Meclis tarafından karar verilmediği takdirde, tatil veya ara verme süresince komisyonun görev süresi işlemeyecektir.” denilmiştir⁹⁸.

Ayrıca daha önce de bahsedildiği üzere yasama döneminin sona ermesi durumunda önceki dönemlerde verilen soruşturma önergeleri, yeni döneme devredilerek yeni dönemde de geçerliliğini sürdürmekle birlikte, aynı şekilde soruşturma

⁹⁷ TÜLEN, a.g.e., s. 130.

⁹⁸ Yüce Divan’ın 26.05.2006 tarih ve 2004/5 E. 2006/2 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. IV, Ankara-2006, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

komisyonlarının yasama döneminin sonuna kadar görevlerini tamamlayamamaları durumunda, seçimlerden sonra oluşan yeni mecliste kurulan soruşturma komisyonları, önceki dönemden intikal eden soruşturmaları incelemeye devam ederek, kaldığı yerden devam ederek, çalışmaları sonuca bağlamışlardır⁹⁹.

1.4.3.3.Soruşturma Komisyonunun Görev ve Yetkileri

Meclis Soruşturma Komisyonları, diğer komisyonlar gibi meclis adına faaliyet göstermektedirler. Soruşturma komisyonunun işlevi, ilgili kişi hakkında açılmış bulunan meclis soruşturmasında, kendisine verilen “soruşturmayı yürütme” görevini yerine getirmektir. Soruşturma komisyonu, soruşturmayı yürütme işlevini yerine getirirken, soruşturma önergesinde iddia edilen olaylar hakkında araştırma yapmak, varsa müstet suça ilişkin delilleri toplamak, konuyla ilgili kişileri dinlemek suretiyle elde edeceği sonuçları bir rapor haline getirmek ve bu raporu meclise sunmak suretiyle görevini tamamlayacaktır.

Meclis Soruşturma Komisyonları, belirli ve somut bir görevi yerine getirmek amacıyla kurulurlar ve bu görevin sona ermesiyle, komisyonun hukuki varlığı da sona erer. Bu bakımdan Meclis Soruşturma Komisyonları, özel ve geçici komisyonlardır¹⁰⁰.

Soruşturma Komisyonunun görevi, ilgili bakan hakkındaki soruşturma önergesinde ileri sürülen suç isnadı üzerinde inceleme, araştırma yapmak ve ilgili kişinin Yüce Divan’a sevki noktasında Meclisin yapacağı incelemeye ve vereceği karara esas teşkil edecek olan raporu hazırlamak ve Meclise sunmaktır.

Meclis Soruşturma Komisyonunun, sürekli komisyonlardan farklı olarak bazı yargısal nitelikte yetkileri bulunmaktadır. Soruşturma komisyonu aşaması, CMK’da

⁹⁹ TÜLEN, a.g.e., s. 132.

¹⁰⁰ TÜLEN, a.g.e., s. 133.

düzenlenen ceza soruşturması niteliğinde olması sebebiyle, soruşturma komisyonuna, Cumhuriyet Savcısının soruşturmaya ilişkin bazı yetkileri tanınmıştır¹⁰¹.

TBMM İçtüzüğü'nün 111'inci maddesinde Meclis Soruşturma Komisyonunun yetkileri düzenlenmiştir. Buna göre; komisyon kamusal ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir, gerekli gördüklerine el koyabilir, Bakanlar Kurulunun bütün vasıtalarından faydalanabilir. Bakanlar Kurulu üyelerini, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir. Komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli mercilerden yazıyla talep edebilir. Komisyon, hakkında soruşturma açılması istenen ilgili bakanın savunmasını alır, bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir. Komisyon, gerektiğinde de alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma kararı da alabilir.

Meclis Soruşturma Komisyonu aşaması, bir nev'i ceza soruşturması mahiyetinde olması sebebiyle, komisyon İçtüzük'te belirtilen yetkilerini CMK ve ilgili mevzuat çerçevesinde kullanabilir.

İçtüzük'ün 111/1'inci maddesi ve 5271 sayılı CMK'nın 161'inci maddesi gereğince; soruşturma komisyonu, doğrudan doğruya delil toplayabilir. Bu kapsamda, bütün özel ve tüzel kişilerden, kamu kurum ve kuruluşlarından belge isteyebilir. Bunlardan gerekli gördüklerine de el koyabilir.

Soruşturma Komisyonu, Bakanlar Kurulu üyelerini, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri de dinleyebilir. Komisyon, bu kişileri dinlerken 5271 sayılı CMK'nın tanık ve bilirkişi dinlemeye ilişkin kurallarından, meclis soruşturmasını düzenleyen Anayasa'nın ve TBMM İçtüzüğü'nün ilgili hükümlerine ters düşmeyen hükümlerini

¹⁰¹ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 95.

uygulayabilecektir. Soruşturma Komisyonunun, gelmeyen tanıkları ise zorla getirtme gibi bir yetkisi yoktur. Çünkü bu yetki CMK'ya göre genel mahkemelere verilmiştir¹⁰². 5271 sayılı CMK'ya göre soruşturma aşamasında kural olarak savcılığın her türlü talebi sulh ceza hakiminden istenir. Komisyonun, başvuracağı yetkili adli mercii ise işlemin yapıldığı yerdeki sulh ceza hakimidir. Bu işlemi yapabilmek için komisyonun, CMK'nın 162'nci maddesi gereğince yetkili adli merci olan işlemin yapılacağı yerdeki sulh ceza hakimine başvurması gerekir.

Komisyonun delil araçlarını, dolaylı olarak toplaması da mümkündür. İktüzük'ün 111/2'nci maddesi uyarınca; komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca İktüzük'ün 111/2'nci maddesinde; soruşturma komisyonunun, CMK'nın tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden yazıyla isteyebileceği de belirtilmiştir. Bu hükümle, Cumhuriyet Savcılarının kullanmış olduğu bazı koruma tedbirleri soruşturma komisyonuna da tanımıştır. Bu maddeye dayanarak Meclis Soruşturma Komisyonunun, yetkili adli yargı mercilerinden isteyebileceği koruma tedbirleri el koyma ve arama kararı, tanık ve bilirkişilere ilişkin adli yaptırım kararlarıdır. Ancak meclis soruşturma komisyonu, gecikmesinde sakınca bulunan halde bile bu koruma tedbirlerinin uygulanmasına kendisi karar veremez. Komisyon, ancak koruma tedbirinin uygulanmasını görevli yargı merciinden talep edebilir¹⁰³.

Komisyonun en önemli yetkilerinden biri de İktüzük'ün 111/3'üncü maddesinde belirtilen, hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakanın savunmasını almasıdır. Bu bağlamda, ilgili başbakan veya bakan gerektiğinde avukat yardımından da yararlanarak, yazılı veya sözlü olarak ifade vermek suretiyle şüpheli sıfatıyla savunma

¹⁰² TÜLEN, a.g.e., s. 138.

¹⁰³ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 103.

yapabilir. Bu ifade esnasında, CMK'nın 147'nci maddesinde belirtilen usul ve esaslara uyulmalıdır¹⁰⁴.

Bu kapsamda şu hususa da temas etmek gerekir. Hakkında soruşturma yürütülen ve halen görevde bulunması sebebiyle yasama dokunulmazlığı bulunan başbakan veya bakanların, ifade vermek üzere komisyona davet edildiklerinde, davete icabet etmemeleri durumunda, ifade vermeye zorla getirilmeleri mümkün değildir. Çünkü dokunulmazlığı kaldırılmadıkça ilgili bakan ifade vermeye zorlanamaz¹⁰⁵. Bu durumda görevde olmaması sebebiyle dokunulmazlığı bulunmayan başbakan veya bakanların zorla ifadeleri alınabilir. Şunu da belirtmek gerekir ki, hakkında soruşturma yürütülen ve görevde olan kişilerin ifade vermeye gelmemeleri soruşturmanın selametini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, yasama dokunulmazlığının meclis soruşturması açısından kaldırılması yerinde olacaktır¹⁰⁶.

Komisyonun bir diğer yetkisi ise İçtüzük'ün 111/4'üncü maddesinde belirtilen, soruşturma komisyonunun, alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma kararı almasıdır. Ankara dışında çalışan bu alt komisyonlar, bulundukları yerde yapılması gereken her türlü soruşturma işlemini soruşturma komisyonu adına yaparlar.

Soruşturma Komisyonunun yetkileri, yukarıda açıkça belirtildiği üzere, İçtüzük'ün 111'inci maddesinde tahdidi olarak sayılmıştır. Bu bağlamda komisyonun, İçtüzük'te belirtilenlerin dışında yetki kullanması mümkün değildir. Bu sebeple, komisyon hiçbir kişiyi tutuklatamaz, teknik takip talebinde veya gizli soruşturmacı talebinde bulunamaz. Ayrıca komisyon keşif yapamaz, yayın yasağı koyamaz¹⁰⁷.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir. Komisyon, yukarıda bahsedilen tüm işlemler sırasında, çalışmalarını tutanağa geçirmesi gerekir. Tutanak, CMK'nın 169'uncu

¹⁰⁴ YANIK, a.g.e., s. 155.

¹⁰⁵ ARSLAN, a.g.e., s. 85; TÜLEN, a.g.e., s. 138; YANIK, a.g.e., s. 155.

¹⁰⁶ Aynı yönde YANIK, a.g.e., s. 156.

¹⁰⁷ TÜLEN, a.g.e., s. 139.

maddesine kıyasen, yer ve zaman belirtilmek suretiyle, şüpheli veya işleme katılan diğer kişiler, katip üye ve başkan tarafından imzalanmalıdır.

1.4.3.4. Komisyonun Raporu ve Hukuki Niteliği

Meclis Soruşturma Komisyonu, yukarıda belirtilen şekilde Anayasa ve İçtüzük'te belirtilen esaslara uygun olarak çalışmalarını yaptıktan sonra elde bulunan tüm bilgi ve belgelere göre raporunu hazırlar. Rapor, komisyonda bulunan üyelerin kendi aralarında yapmış oldukları müzakereler neticesinde ve yapılan oylama ile hazırlanır.

Komisyon, hazırladığı raporu en geç dört ay içinde TBMM Başkanlığına teslim etmek zorundadır. Heyet halinde çalışan soruşturma komisyonu, üyelerin salt çoğunluğuyla karar alır. Raporun teslim edilmesiyle, Meclis Soruşturma Komisyonunun görevi sona erer.

Komisyonunda karar almaya yeter sayıdaki çoğunluk, suçun ilgililer tarafından işlendiği konusunda yeterli şüpheyi sahipse rapor, Yüce Divan'a sevk yönünde; suçun ilgililer tarafından işlendiği konusunda yeterli şüpheyi ulaşılacak kadar delil yoksa rapor, Yüce Divan'a sevk etmeme yönünde olmalıdır¹⁰⁸.

Yüce Divan'a sevk etmeme kararı, bir yönüyle Cumhuriyet Savcısının verdiği 5271 sayılı CMK'nın 172'nci maddesinde düzenlenen kovuşturmaya yer olmadığı kararına benzer. Cumhuriyet Savcısının, kovuşturmaya yer olmadığına karar verebilmesi için soruşturma evresinde kamu davasının açılması için yeterli delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının ortadan kalkması gerekir¹⁰⁹. Komisyonun, Yüce Divan'a sevk etmeme kararı Meclis Genel Kurulunca da aynen kabul edilmesi halinde, raporu kovuşturmaya yer olmadığına dair karar olarak nitelendirmek gerekecektir.

Hakkında soruşturma yürütülen başbakan veya bakanların Yüce Divan'a sevki yönündeki komisyon raporu, dava açan belgenin temelini oluşturmaktadır. Yüce Divan

¹⁰⁸ YANIK, a.g.e., s. 156.

¹⁰⁹ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 117.

verdiği kararlarında da bu hususu kabul etmiştir¹¹⁰. Yüce Divan’a sevk kararının Genel Kurulda aynen kabul edilmesi halinde rapor, “kamu davası açan belge” niteliği kazanır¹¹¹.

Eğer rapor, Yüce Divan’a sevk etme şeklinde olup, bu yöndeki raporu Meclis Genel Kurulunca kabul edilmemesi durumunda; rapor, kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar hüviyetine bürünür.

Eğer komisyon, ilgilinin Yüce Divan’a gönderilmemesi yönünde rapor hazırlar, fakat buna rağmen İçtüzük’ün 112/5’inci maddesine göre verilen önerge ile hakkında soruşturma yürütülen şüpheli Meclis Genel Kurulu tarafından yapılan oylamada Yüce Divan’a gönderilirse, bu durumda verilen bu yeni önerge “kamu davası açan belge” yerine geçer¹¹².

Komisyonun yapmış olduğu soruşturma sonucunda düzenlemiş olduğu Yüce Divan’a sevk veya Yüce Divan’a sevk etmeme yönündeki raporlarla ilgili ayrıntılı bilgiler ilerideki konularda verilecektir.

Komisyon tarafından hazırlanacak rapor, yukarıda belirtilen durumlara göre, hukuka uygun bir şekilde hazırlanmalıdır. Bu raporlarda, şüphelilere isnat edilen eylemlerin ayrı ayrı belirtilmesi ve bu eylemlere ilişkin delillerin ayrıntılı olarak ortaya konması gerekmektedir. Eğer birden çok şüpheli veya suç isnadı varsa, raporda her bir şüpheli ve isnat edilen suç ayrı ayrı değerlendirilmelidir¹¹³.

Ayrıca, Meclis İçtüzüğü’nün 112/4’üncü maddesine göre, komisyonun Yüce Divan’a sevk yönündeki raporları ile Genel Kurulun Yüce Divan’a sevk kararlarında hangi ceza hükmüne dayanıldığı belirtilir. Bu bağlamda şu hususa değinmek gerekir.

¹¹⁰ Yüce Divan’ın 12.04.1995 tarih ve 1993/1 E. 1995/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. III, Ankara-1995, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

¹¹¹ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 116.

¹¹² YANIK, a.g.e., s. 157.

¹¹³ YANIK, a.g.e., s. 158.

Meclis soruşturma komisyonunun düzenlemiş olduğu ve iddianame yerine geçen kamu davasını açan belge niteliğinde olan raporlarda, CMK'nın 170'inci maddesinde sayılan unsurların da bulunması gerekir¹¹⁴.

1.4.4.Genel Kurul Aşaması

Meclis Soruşturma Komisyonunun ilgili bakan veya başbakan hakkında yapmış olduğu soruşturma neticesinde düzenlemiş olduğu rapor, Meclis Başkanlığına tesliminden sonra TBMM'de görüşülür, görüşme sonunda yapılacak oylama ile ilgili kişinin Yüce Divan'a sevkine ve sevk edilmemesine karar verilir.

1.4.4.1.Komisyon Raporunun TBMM'de Görüşülmesi

Meclis Soruşturma Komisyonu, soruşturma sonucu hazırladığı raporunu, Anayasa'nın 100/3'üncü maddesi ve İçtüzük'ün 112'nci maddesi uyarınca Meclis Başkanlığına verecektir. Aynı maddelere göre, soruşturma komisyonu raporu, Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde bastırılarak hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakana derhal gönderilir ve TBMM üyelerine dağıtılır. Rapor, üyelere dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür.

Bu belirtilen süreler, 2001 yılında yapılan değişiklikle Anayasaya eklenmiştir¹¹⁵. Kanunkoyucu, komisyon raporlarının zamanında görüşülmemesi ve Genel Kurul gündeminde bekletilmesi sebebiyle bu değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklikle, Anayasa raporun Genel Kurulda gündeme alınmasını ve görüşülmesini kesin ve emredici sürelerle bağlamıştır¹¹⁶.

Usulü işlemler tamamlandıktan sonra TBMM Başkanlık Divanı tarafından belirlenen günde rapor Genel Kurulda görüşülür. İçtüzük'ün 112'nci maddesine göre bu

¹¹⁴ YANIK, a.g.e., s. 158.

¹¹⁵ 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce, Anayasa'nın 100/3'üncü maddesi şu şekildeydi; "Meclis, raporu öncelikle görüşür ve gerek gördüğü takdirde ilgilinin Yüce Divan'a sevkine karar verir..."

¹¹⁶ YANIK, a.g.e., s. 259.

görüşmede, soruşturma komisyonuna, daha sonra şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenilen başbakan veya bakana söz verilir. Yine, İçtüzük'ün aynı maddesine göre, son söz hakkında soruşturma istenen başbakan veya bakana aittir ve bu süre sınırlandırılmaz.

İçtüzük'e göre soruşturulan başbakan veya bakanın söz süresi sınırlanamamakla birlikte, diğer konuşmacıların, konuşma sürelerine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda diğer konuşmacıların sürelerini belirlemek için İçtüzük'ün 60/8'inci maddesi uygulanmalıdır. Buna göre, Genel Kurul daha farklı bir süre öngörmemişse, komisyon adına yirmi dakika, milletvekillerinin şahısları adına da on dakika konuşma süresi verilebilir¹¹⁷.

Soruşturulan kişinin Genel Kurulda konuşması sırasında, kendisine müdahale edilmemeli, söz hakkı kısıtlanmamalıdır. Soruşturulan kişinin konuşması, savunma hakkının kullanılması olduğuna göre, bu konuşmanın, TCK'nın 128'inci maddesinde belirtilen, “iddia ve savunma dokunulmazlığı” kapsamında değerlendirilmesi gereklidir¹¹⁸.

Ayrıca şu hususa da değinmek gerekir. Hakkında soruşturma yürütülen başbakan veya bakanın savunmasını yazılı olarak sunup sunamayacağı ile ilgili bir tartışma bulunmaktadır. Kanaatimizce yukarıda ve daha önceki konularda belirttiğimiz üzere, ilgili kişinin Genel Kurulda konuşması, savunma faaliyeti ise CMK'ya göre bu kişi, yazılı olarak savunma yapabilir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir. Kanun koyucu, meclis soruşturmasının etkin, siyasal kaygılardan uzak ve tarafsız bir şekilde yürütülmesi için Anayasa'nın 100'üncü maddesinin son fıkrasında ve İçtüzük'ün 113/1'inci maddesinde belirtilen, “siyasi parti gruplarında, meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz” hükmünü getirmiştir.

¹¹⁷ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 122.

¹¹⁸ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 123.

1.4.4.2.Raporun Oylanması ve Karara Bağlanması

Soruşturma komisyonu rapor üzerinde görüşmeleri tamamladıktan sonra Genel Kurul, komisyonun raporuna bağlı olmadan Yüce Divan'a sevk etme veya etmeme yönünde karar verebilir.

Anayasa'nın 100/3'üncü maddesinde "Yüce Divan'a sevk kararı üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır." hükmü yer almıştır. Bu maddeye göre bir başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevk edilebilmesi için 276 milletvekilinin kabul oyu gerekmektedir. 2001 yılında yapılan değişiklikte oylamanın gizli yapılması, Anayasaya eklenmiştir. Böylece milletvekillerinin oylama sırasında siyasi baskılardan uzak bir şekilde vicdani kanaatlerine göre oy vermesi sağlanmıştır¹¹⁹.

TBMM Genel Kurulu, hakkında meclis soruşturması açılan başbakan veya bakanı Yüce Divan'a sevk edip etmeme kararını verirken, soruşturma komisyonunun raporu ile bağlı değildir¹²⁰.

Komisyon raporu, soruşturulan başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevk edilmemesi yönündeyse TBMM, bu raporun aksine karar alarak ilgili kişileri Yüce Divan'a sevk edebilir. Bunun için milletvekilleri tarafından başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevkine ilişkin bir önerenin Genel Kurula verilmesi gerekir. Önerge kabul edilerek ilgili başbakan veya bakanın, Yüce Divan'a sevk edilmesi halinde dava açan belge, yukarıdaki konuda da bahsedildiği üzere, komisyon raporu değil, Genel Kurulun kabul ettiği bu önerge olacaktır.

Yüce Divan'a sevk kararı bir hukuki işlem olduğundan Genel Kurulda karar alınırken siyasi partilerin, milletvekillerini etkileyip etkilemedikleri, İçtüzük'ün 113/1'inci maddesi kapsamında araştırılmalıdır ve bu durum yargılama aşamasında dikkate alınmalıdır.

¹¹⁹ SEZER, a.g.e., s. 103.

¹²⁰ ATAR, a.g.e., s. 248.

Bir soruşturma kapsamında birden fazla başbakan veya bakan soruşturulması halinde Genel Kurul, raporları her kişi için ayrı ayrı oylar; bu kural Anayasa'nın 38'inci maddesinde düzenlenen "suç ve cezanın şahsiliği ilkesinin" doğal bir sonucudur¹²¹. Bu nedenle Yüce Divan, bir ilamında "ayrı ayrı oylama yapılmaksızın, milletvekillerinin ilgililer için farklı oy kullanarak iradelerini açıklamaları ve ceza hukukunun genel ilkesi olan 'suç ve cezanın şahsiliği' ilkesinin gereği dosyanın iade edilmesine karar vermiştir¹²². Ayrıca Genel Kurul, birden çok suçtan şüpheli olan bakanların bazı suçlardan Yüce Divan'a sevkine karar verirken bazı suçlardan Yüce Divan'a sevk edilmemesine karar verebilir.

1.4.4.3.Yüce Divan'a Sevk Etmeme Kararı

Soruşturma komisyon raporu Genel Kurulda görüşüldükten sonra başbakan veya bakanların Yüce Divan'a sevk edilmemesine karar verilebilir. Bu karar, Cumhuriyet Savcılarının verdiği kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın etkilerini doğurur¹²³. Bu kararın verilmesi, ilgili başbakan veya bakanın artık Yüce Divan'da yargılanmayacağı anlamına gelir. Kovuşturmayaya yer olmadığı kararı gibi sevk etmeme kararı da kesin hüküm olmadığından aynı konuda aynı kişi için CMK'nın 172/2'nci maddesi uyarınca yeni delil elde edilmesi şartıyla tekrar meclis soruşturması açılabilir¹²⁴. Anayasa Mahkemesi de aynı konuda aynı kişi hakkında tekrar meclis soruşturması açılabileceği görüşündedir¹²⁵.

¹²¹ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 127.

¹²² Yüce Divan'ın 23.03.2006 tarih ve 2004/2 E. 2006/3 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. IV, Ankara-2006, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

¹²³ EREM, a.g.e., s. 15; ARSLAN, a.g.e., s. 88.

¹²⁴ YANIK, a.g.e., s. 164; FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 129.

¹²⁵ Yüce Divan'ın 23.03.2006 tarih ve 2004/2 E. 2006/3 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. IV, Ankara-2006, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

Ayrıca Genel Kurulun Yüce Divan’a sevk etmeme kararına karşı da herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Çünkü sevk etmeme kararı parlamento kararı olduğu için, kararın iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulamaz¹²⁶.

1.4.4.4.Yüce Divan’a Sevk Kararı

Yukarıda belirtildiği şekilde, Meclis Soruşturma Komisyonunun raporu Genel Kurulda görüşülüp, ilgililer dinlendikten sonra, TBMM Genel Kurulu, şüpheli bakan veya başbakanın Yüce Divan’a sevk edilmesine karar verebilir.

Yüce Divan’a sevk kararı verilmesinden sonra İçtüzük’ün 112/7’nci maddesi uyarınca dosya, en geç yedi gün içinde Meclis Başkanlığınca dizi pusulasına bağlanarak Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilir. Genel Kurulun bu kararı vermesi ile birlikte meclis soruşturma süreci sona erer. Bu aşamadan sonra yetki Yüce Divan’a aittir.

Yüce Divan’a sevk kararı kesindir ve geri alınamaz¹²⁷. Ayrıca, Yüce Divan’a sevke ilişkin TBMM kararının Resmi Gazete yayımlanması gerekmektedir. Ancak Yüce Divan’a sevk etmeme yönündeki kararların Resmi Gazetede yayımlanmasına gerek yoktur.

İlgili bakan veya başbakanın Yüce Divan’a gönderilmesine dair meclis soruşturma dosyası Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesine geldikten sonra, Anayasa Mahkemesi CMK’nın 174’üncü maddesi uyarınca eksiklik görmesi nedeniyle dosyayı Meclise iade edebilir. Yüce Divan’ın, dosyada eksiklik görmeyerek, dava açan belgeyi CMK hükümlerine göre kabul etmesiyle soruşturma evresi son bulur¹²⁸. Yüce Divan’da yapılacak olan yargılama aşamasına geçilir.

Komisyon tarafından hazırlanacak raporun, hukuksal niteliklere uygun olarak hazırlanması önemlidir. Bu nedenle CMK’nın 170’inci maddesinde düzenlenen,

¹²⁶ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 129.

¹²⁷ ŞAHİN, a.g.e., s. 145.

¹²⁸ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 7.

iddianamede bulunması gereken hususlar göz önünde bulundurularak Yüce Divan’a sevk yönündeki kararın hazırlanması gerekir.

Anayasa’nın 113/3’üncü maddesine göre hakkında açılmış olan meclis soruşturması neticesinde TBMM Genel Kurulu tarafından Yüce Divan’a sevk kararı verilen bir bakanın bakanlığı düşer, Yüce Divan’a sevk edilen başbakan ise hükümet istifa etmiş sayılır.

Yüce Divan’a sevk edilen bakanın milletvekilliği düşmez. Ancak ilgili bakanın Yüce Divan’da mahkum olması halinde bu mahkumiyetle alınan ceza, milletvekilliği seçilme yeterliliğini engelleyici nitelikte ise Yüce Divan’ın kesin kararının Meclis Genel Kuruluna bildirilmesiyle milletvekilliği de düşmüş olur¹²⁹.

Yüce Divan’da yargılanan başbakan veya bakanlar, beraat ettiklerinde ise görevlerine otomatik olarak geri dönemezler; sadece normal prosedüre göre geri dönebilir.

Yüce Divan’a sevk edilen başbakan veya bakanın, görevleri nedeniyle yararlandıkları yasama dokunulmazlıkları da otomatik olarak son bulur. Bu yüzden Yüce Divan’a sevk kararından sonra yasama dokunulmazlığının kaldırılması için ayrıca bir karar alınmasına gerek yoktur¹³⁰. Yüce Divan da kararlarında bu hususu kabul etmiştir¹³¹.

İlgili bakan veya başbakanın Yüce Divan’a sevk edilmesiyle birlikte yasama dokunulmazlığının otomatik olarak kaldırıldığı kabul edilmekle beraber, milletvekili olan başbakan veya bakanın genel mahkemelerin görevine giren suç işlemesi halinde de yasama dokunulmazlığından faydalanamayacağı gibi bir değerlendirmeye

¹²⁹ ATAR, a.g.e., s. 248.

¹³⁰ EREM, a.g.e., s. 20; ARSLAN, a.g.e., s. 92; TÜLEN, a.g.e., s. 148, YANIK, a.g.e., s. 169; FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 128.

¹³¹ Yüce Divan’ın 14.02.1986 tarih ve 1985/1 E. 1986/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. II, Ankara-2006, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

girilmemelidir. Başbakan veya bakanlar hakkında Yüce Divan’a sevk kararının konusu olan eylemler nedeniyle yasama dokunulmazlığı ortadan kalkmaktadır fakat dokunulmazlığın tamamen kalktığı söylenememektedir. Çünkü Yüce Divan’a sevk edilen başbakan veya bakanın dokunulmazlığı sadece dava konusu suçla ilgili olarak kalkmaktadır. Dolayısıyla, bir bakanın Yüce Divan’a sevk edilmesi sebebiyle, yasama dokunulmazlığının kaldırılmış olması, ilgili kişinin bu esnada genel mahkemelerin görevine giren bir suç işlemesi halinde yasama dokunulmazlığından yararlanmasına engel oluşturmayacaktır¹³².

1.5.MECLİS SORUŞTURMASI’NIN DİĞER BİLGİ EDİNME VE DENETİM YOLLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde meclis soruşturması dışındaki diğer bilgi edinme ve denetim yollarından kısaca bahsettikten sonra, bu bilgi edinme ve denetim yollarıyla meclis soruşturması karşılaştırılarak açıklama yapılacaktır.

1.5.1.Soru

1982 Anayasası’nın 98/2’nci maddesine göre soru; Bakanlar Kurulu adına, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere başbakan veya bakanlardan bilgi istemektir.

Soru, TBMM üyelerinin belli konular hakkında hükümetten bilgi edinmelerine yönelik bir bilgi edinme yoludur.

TBMM İçtüzüğü’nün 96 ve 98’inci maddelerine göre soru; kısa, gerekçesiz ve kişisel görüş ileri sürülmeksizin kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyecek bir önerge ile sunulmalıdır. Yine İçtüzük’e göre, bir soru önergesi sadece bir milletvekili tarafından verilebilir.

¹³² KARAGÖZ, a.g.e., s. 99; TÜLEN, a.g.e., s. 149; YANIK, a.g.e., s. 169.

Soru önergesi ile hükümetten çok değişik konularda bilgi istenebilir. Buna karşılık meclis soruşturmasının konusu, bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasıdır.

Soruda, sadece ilgili bakan ve soru sahibi Mecliste konuşabilmektedirler. Diğer kişiler tartışmaya katılamamaktadırlar. Soru cevaplandırıldıktan sonra, meclis soruşturmasından farklı olarak herhangi bir oylama yapılmamaktadır¹³³. Soru, bu yönüyle etkinliği sınırlı olsa da en çok kullanılan denetim aracıdır.

Soru kurumu bilgi isteme amacına yönelik olup, aslında Meclis denetimini hazırlayıcı bir nitelik taşımaktadır¹³⁴. Soru, hükümetin veya bir bakanın düşmesine yol açmasa da belli bir konuda soru sorularak, hükümet veya bir bakan uyarılmış olur¹³⁵. Ayrıca, yazılı ve sözlü sorunun sonucunda ilgili bakan veya başbakan hakkında herhangi bir yaptırım söz konusu olmadığı halde, meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi ve bakanlığının düşmesi gibi yaptırımlar söz konusu olabilir.

Soru önergesi sadece bir milletvekilinin önergesiyle verilebilir. Ancak, meclis soruşturması en az elli beş milletvekilinin önergesiyle verilebilir.

Son olarak, Meclis soruşturma önergesi görevde olan veya olmayan bakanlar hakkında verilebilmekte olup; buna karşılık, soru önergesi sadece görevde olan bir bakandan cevaplandırması için verilebilir.

1.5.2.Genel Görüşme

Genel görüşme, Anayasa'nın 98/4'üncü ve TBMM İçtüzüğü'nün 101'inci maddesine göre; toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, TBMM Genel Kurulunda görüşülmesidir.

¹³³ TÜLEN, a.g.e., s. 154.

¹³⁴ GÖREN, a.g.e., s. 180.

¹³⁵ GÖZLER, a.g.e., s. 333; ATAR, a.g.e., s. 242.

TBMM İçtüzük'  hükümlerine göre, genel g r   me açılabilmesi için hükümet, siyasi parti grupları veya en az yirmi milletvekilinin önergesi gerekir. Bu  nerge üzerine yapılacak bir  n g r   meden sonra, Meclis Genel Kurulunca, genel g r   me açılıp açılmamasına oylama suretiyle karar verilecektir.

Genel g r   me açılmasına karar verilmesi halinde, Danışma Kurulunca tespit edilecek günde yapılacak genel g r   meye, önerge sahibi milletvekilleri ile bunlar dışındaki milletvekilleri de katılabilirler¹³⁶. Bu yönüyle genel g r   me, sadece soru sahibi milletvekili ile ilgili bakan arasında geçen bir diyalog niteliindeki sözlü sorudan çok daha etkin bir bilgi edinme yoludur¹³⁷.

Genel g r   menin sonunda, meclis soru turmasından farklı olarak yürütmenin siyasal sorumluluğuna yol açacak herhangi bir oylama yapılması ya da karar alınması söz konusu değildir.

Meclis soruşturmasının konusu, bakanların cezai sorumluluklarının araştırılması olduğu halde; Genel g r   menin konusu, toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren dış politika ile ilgili konular ile genel, yaygın, ulusal ölçekli sosyal ve ekonomik sorunlar hakkında TBMM Genel Kurulunda g r   lmesidir¹³⁸. G r  d    üzere, konu bakımından meclis soruşturması ile genel g r   me arasında farklılık bulunmaktadır.

1.5.3.Meclis Araştırması

1982 Anayasası'nın 98/3'üncü maddesine göre meclis araştırması; "belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir"  eklinde tanımlanmıştır.

¹³⁶ ATAR, a.g.e., s. 243; TÜLEN, a.g.e., s. 155.

¹³⁷ TÜLEN, a.g.e., s. 155.

¹³⁸ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_genel_gorus_onergeleri.sorgu_yonlendirme.

Meclis araştırmasının amacı, yasama organının, kendi görev alanı içinde bulunan belli konularda bilgi edinme ihtiyacını karşılamak üzere inceleme ve araştırma yapması şeklinde belirtilebilir¹³⁹.

TBMM İçtüzüğü'nün 104'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasına göre; Meclis araştırması açılmasında genel görüşme açılmasındaki hükümler uygulanır. Bu duruma göre meclis araştırması, hükümet, siyasi parti grupları veya en az yirmi milletvekili tarafından, Meclis Başkanlığına verilecek bir önerge ile istenebilir. Meclis araştırmasının açılıp açılmamasına, TBMM Genel Kurulu işaret oyuyla karar verir. Daha sonra İçtüzük'ün 105'inci maddesi uyarınca, meclis Araştırmasının yürütülmesi görevi, meclis araştırma önergesi Genel Kurulda kabul edildikten sonra genel hükümlere göre seçilecek bir özel komisyona verilir. Komisyon İçtüzük'ün 105'inci maddesi doğrultusunda gerekli araştırmaları yapar. Araştırma, komisyon tarafından tamamlandıktan sonra komisyon raporu Genel Kurula sunulduğunda komisyon görevini tamamlamış olmaktadır. Araştırma Komisyonunun hazırladığı rapor Genel Kurula sunulur. Araştırma Komisyonu raporu üzerinde herhangi bir oylama yapılmaz.

Araştırma Komisyonlarının raporları büyük önem teşkil eder. Şöyle ki araştırılan konu hakkında, başbakanı veya bir bakanı düşürmeye yönelik gensoru önergesi verilebilir, meclis soruşturması açılması istenebilir. Ayrıca, meclis araştırması sonucunda elde edilen bilgiler çerçevesinde TBMM gerekli gördüğü kanuni düzenlemeleri de yapabilir¹⁴⁰.

Bu bilgilerden sonra meclis araştırması ile meclis soruşturması arasındaki farklılıklara değinmek gerekir. Meclis araştırması ile meclis soruşturması, ilk olarak konuları yönünden birbirinden farklıdır. Daha önceki konularda açıklandığı üzere, meclis soruşturmasının konusu, başbakan veya bakanlardan birinin göreviyle ilgili işlerden dolayı cezai sorumluluklarının bulunup bulunmadığının saptanması iken; meclis

¹³⁹ TÜLEN, a.g.e., s. 157.

¹⁴⁰ ATAR, a.g.e., s. 245.

araştırmasının konusu, belli bir konu hakkında bilgi edinmektir. Bu iki müessese arasında, yürütülmeleri yönünden de bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar; araştırma ve soruşturma isteminde bulunabileceklerin sayısı, komisyonların kuruluşları, görev süreleri ve komisyonların yetkileridir. Bu iki denetim yolu arasındaki bir diğer fark ise; sonuçları yönünden ortaya çıkmaktadır. Meclis araştırmasının sonunda, Meclis sadece bilgi edinmekle yetinecektir. Meclis araştırmasının sonunda, hükümete veya bir bakana karşı güvensizlik doğmuş ise bu durumda bir gensorunun verilmesi ve ancak kabulünden sonra hükümetin veya ilgili bakanın düşürülmesi söz konusu olabilecektir. Fakat meclis soruşturmasının tamamlanmasından sonra, TBMM'nin başbakan veya bir bakanın, Yüce Divan'a sevk edilip edilmemesine karar vermesi gerekecektir¹⁴¹.

1.5.4.Gensoru

Gensoru, hükümetin parlamento tarafından siyasi olarak denetlenmesinde kullanılan denetleme yollarından biridir. Gensoru, Anayasa'nın 99'uncu maddesi ile TBMM İçtüzüğü'nün 106'ncı maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Gensoru, milletvekillerinin hükümetin genel siyaseti veya belirli bir konu hakkında hükümet veya ilgili bakandan açıklama istemesidir. Gensoru, yasama organının hükümet üzerindeki denetim gücünü gösteren en temel araçlardan biridir. Gensoru önergesi ile hükümet belirli bir konu ve bir uygulaması ile ilgili meclise açıklama vermeye davet edilmektedir.

Gensoru, hükümetin mecliste gerekli izahatını istediği gibi başbakanın veya bir bakanın görevden düşürülmesi, hatta hükümete verilen güvenoyunun geri alınmasına kadar varabilen, hükümet üzerinde çok etkili bir denetim aracıdır¹⁴².

¹⁴¹ TÜLEN, a.g.e., s. 160.

¹⁴² GÖZLER, a.g.e., s. 339.

Gensoru, görev sırasındaki güven oylamasının bir türüdür ve milletvekillerinin girişimi ile yapılan bir güven oylamasıdır. Gensorunun konusu, sadece Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın icraatlarına ilişkin hususlardır.

Anayasa'nın 99'uncu maddesine göre gensoru önergesi, bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Önerge verildikten sonra öncelikle gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Gündeme alma kararıyla birlikte, gensoru görüşmelerine geçilir. Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin veya grupların verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, oylanır. Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır. Bakanlar Kurulunun Meclisin güvenini kaybetmesi ve kendisine güvensizlik oyu verilmesi halinde görevi sona erer.

Meclis soruşturması ile Gensoru arasındaki belli başlı farklılıkları belirtmek gerekir. Öncelikle gensoru önergesi, siyasi parti grupları veya en az yirmi milletvekili tarafından verilebilmekte iken, meclis soruşturması önergesi en az elli beş milletvekili tarafından verilebilir. Bir diğer fark ise İçtüzük'ün 77'nci maddesi uyarınca yasama dönemi başında, önceki dönemde verilmiş gensoru önergeleri hükümsüz sayılır. Ancak, meclis soruşturma önergeleri, yeni yasama dönemine devreder. Son bir fark ise sonuçları yönünden ortaya çıkmaktadır. Gensorunun sonunda hükümetin veya bir bakanın siyasi sorumluluğuna karar verilebilir, yani görevlerinden düşürülebilirler. Ancak, meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakanın Yüce Divan'a sevkî, kendisi hakkında bir cezai yaptırımın uygulanması anlamına gelir¹⁴³. Gensoru'da siyasi sorumluluk söz konusu iken, meclis soruşturmasında cezai sorumluluk ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, 1982 Anayasası, TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları olarak; soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve gensoru olmak

¹⁴³ ÖZBUDUN, a.g.e., s. 317.

üzere beş yol öngörmüştür. Bu yollardan soru, meclis araştırması ve genel görüşme bilgi edinme; meclis soruşturması ve gensoru ise denetim yoludur.

Soru, genel görüşme, meclis araştırması hükümetin düşmesine yol açmayan usullerdir. Bu nedenle etkinlikleri oldukça sınırlıdır. Meclis soruşturması, başbakanın veya bir bakanın düşmesine yol açabilir. Başbakan, Yüce Divan'a sevk edilirse, hükümet istifa etmiş sayılmaktadır. Ancak, meclis soruşturması, başbakanın veya bakanların siyasi değil, cezai sorumluluklarıyla ilgilidir. Meclis soruşturması, bu sebeple TBMM'nin hükümeti siyasal anlamda denetlemesine imkan vermez. TBMM'nin, hükümeti siyasal bakımdan etkili bir şekilde denetlemesinin ve hükümetin TBMM karşısındaki siyasal sorumluluğunu gerçekleştirmenin tek yolu gensorudur¹⁴⁴.

1.6.MECLİS SORUŞTURMASI'NIN ÖNEMİ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Daha önceki konularda da açıklandığı üzere, meclis soruşturması, ilgili başbakan veya bakanın cezai sorumluluğunun tespitine yönelik incelemedir. TBMM Genel Kurulu, meclis soruşturmasının sonunda, hakkında soruşturma yürütülen bakanın suçlu olduğuna dair yeterli kanaate ulaşır, ilgili kişiyi Yüce Divan'a sevk edebilmektedir. Meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakanın Yüce Divan'a sevkine karar verilmesi halinde bakanlık görevi sona erer, eğer bir başbakan Yüce Divan'a sevk edilirse hükümet istifa etmiş sayılır. Böylesine önemli sonuçlar doğuran meclis soruşturması, 1982 Anayasası'nda işletilmesi zor olan bir kurum olarak düzenlenmiştir.

Meclis soruşturması, TBMM'nin istisnai yargısal yetkilerindendir. Bununla birlikte uygulamada, meclis soruşturması, siyasi etkilerden uzak tutulamadığı için yargısal bir faaliyet olmanın ötesine geçerek; siyasi hesaplaşmaların, art niyetli önergelerin veya hükümete muhalefet etmenin bir yolu haline gelmiştir. Günümüzde meclis soruşturması, siyasi etkilerin altında kalmasından dolayı, daha çok hükümeti

¹⁴⁴ GÖZLER, a.g.e., s. 340.

düşürmek istemenin ya da yıpratmanın bir yolu olarak görünüm çizmektedir. Diğer yandan hükümetin belirli bir siyasi gücü elinde tutması nedeniyle görevdeki başbakan ve bakanlar için ise bu süreç işletilememektedir. Çünkü Yüce Divan’a sevk için gerekli olan çoğunluk hükümetin elinde bulunmaktadır¹⁴⁵.

Anayasa’nın 100’üncü maddesinde, milletvekillerinin siyasi gayelerden uzak bir şekilde meclis soruşturmasına dahil olmaları amacıyla düzenlenmiş olan, “siyasi parti gruplarınca soruşturma ile ilgili karar alınamayacağı ve görüşme yapılamayacağı” kuralının, siyasi partiler ve milletvekilleri tarafından uygulanmadığı; bu kurala aykırı kararlar alındığı ve meclis soruşturmasının siyasi bir pazarlık aracı haline geldiği görülmektedir¹⁴⁶.

Meclis soruşturmasında ortaya çıkan diğer bir sorun da siyasi gücünü yani iktidarı kaybeden başbakan veya bakanların yargılanması konusunda yaşanmaktadır. Yeni gelen iktidar, bir önceki hükümet üyeleri hakkında siyasi gayelerle meclis soruşturması açmaktadır. Yüce Divan’ın bakanlar hakkında verdiği beraat kararları dikkate alındığında meclis soruşturmasının daha dikkatli ve titiz yapılması gerektiği ortadadır.

Bir diğer sorun ise soruşturma komisyonu üyeleri, siyasi bir kurum olan Meclis çatısı altında faaliyet gösteren farklı siyasi partilere üye milletvekillerinden oluşmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak komisyon üyelerinin, soruşturma aşamasında siyasi mülahazalarla hareket ettiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle soruşturma faaliyetinin belirli bir hukuk bilgisine sahip tarafsız kişiler tarafından yapılması, en azından komisyon üyelerinin hukukçu olmaları adil ve tarafsız yargılamayı sağlayacaktır¹⁴⁷.

¹⁴⁵ SEZER, a.g.e., s. 119.

¹⁴⁶ Hasan ÜNAL, **Adli/Yargısal Bir Faaliyet Olarak Meclis Soruşturması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2005, s. 100, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (e.t.: 30.04.2015);

¹⁴⁷ SEZER, a.g.e., s. 120.

Yukarıda belirtilen sorunların önlenmesi için, ayrıca siyasi gayelerden uzak ve etkin bir şekilde soruşturma yürütülebilmesi için başbakan ve bakanlarla ilgili soruşturmanın, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılması daha uygun olacaktır. Böylece hukuki bir uzmanlık alanı olan soruşturma, ehil ve yetkin bir hukuk müessesesi tarafından yapılacak; meclis soruşturması siyasi bir pazarlık aracı olmaktan büyük ölçüde çıkacak; milletvekilleri, ilgililer hakkında meclis soruşturması önergesi verirken daha dikkatli olacaktır¹⁴⁸.

Ayrıca son olarak şu hususu da belirtmek gerekir. Daha önceki konularda da açıklandığı üzere, meclis soruşturması ile ilgili özel bir kanun bulunmamaktadır. Meclis soruşturması, Anayasa, TBMM İçtüzük'ü, CMK ve diğer kanunlarda bulunan düzenlemeler doğrultusunda yerine getirilmektedir. Meclis soruşturmasının usul ve esaslarını düzenleyen özel bir kanun bulunmamaktadır. Kanaatimizce Anayasaya konulacak bir madde ile meclis soruşturmasının usul ve esaslarının kanunla düzenleneceğine dair bir hüküm koyulmalı, ayrıca da meclis soruşturması ile ilgili olarak da özel bir kanun çıkartılmalıdır. Bu kanun ile de meclis soruşturması tek bir çatı altında toplanacak olup, böylelikle meclis soruşturması daha anlaşılır bir vaziyette olacak, usul ve esasları da net bir şekilde belirlenecek ve yaşanan sorunlar da giderilmiş olacaktır.

Son olarak 1982 Anayasası döneminde TBMM Başkanlığına gelen meclis soruşturması önergeleri ve sonuçları ile ilgili istatistiki bilgiler tablo şeklinde düzenlenmiştir.

¹⁴⁸ TÜLEN, a.g.e., s. 176.

Tablo 1: 1982 Anayasası Döneminde TBMM Başkanlığına Gelen Meclis Soruşturması Önergeleri ve Sonuçları¹⁴⁹*****

	ÖNERGE SAYISI (GEÇMİŞ DÖNEMDEN DEVREDİLEN ÖNERGELER DAHİL)	REDDEDİLEN ÖNERGE SAYISI (İŞLEMDEN KALDIRILAN VE GERİ ALINANLAR DAHİL)	KURULAN KOMİSYON SAYISI (KABUL EDİLEN ÖNERGE SAYISI)	YÜCE DİVANA SEVK KARARI	YÜCE DİVANA SEVK OLMADIĞINA DAİR KARAR	YENİ DÖNEME DEVREDİLEN KOMİSYON SAYISI
17. DÖNEM	7+279*	285	1	1	-	-
18. DÖNEM	4	4	-	-	-	-
19. DÖNEM	25	18	7	1	4	2
20. DÖNEM	46	23	22+2**	-	7+2***	15
21. DÖNEM	5	3	2+15****	4	13	-
22. DÖNEM	13	6	5*****	5	-	-
23. DÖNEM	3	3	-	-	-	-
24. DÖNEM	13	12	1	-	1	-

¹⁴⁹ Bu tablonun oluşturulmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır. TÜLEN, s. 168-169; İhsan EZHERLİ, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, Ankara-1992, s. 133-134; DSP Grup Başkanlığı, **21. Dönem TBMM Çalışmaları ve 57. Hükümetin Önemli İcraatları**, Ankara-2001, TBMM Kütüphanesi, s. 71; TBMM Genel Sekreterliği, **TBMM Başkanlığı'nın Çalışmaları (25 Ocak 1996-16 Şubat 1999)**, Ankara-1999, TBMM Kütüphanesi, s. 31; Ahmet YILDIZ, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XXII. Dönem (2002-2007)**, C. II, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara-2012, s. 97-129.

* 279 adet önerge 1980 dönemi öncesinde verilen ancak sonuçlandırılmaması sebebiyle 17. Döneme intikal etmiş olan önergelerdir. 7 adet önerge ise 17. Dönemde verilmiştir.

** 19. Dönemde kurulan 2 tane Meclis Soruşturması Komisyonu çalışmalarını tamamlayamadığından 20. Döneme intikal etmiştir. Bu dönemde ayrıca 22 Komisyon daha kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde verilen iki adet soruşturma önergesi birleştirilerek tek bir Meclis Soruşturması Komisyonu kurulmuştur.

*** 19. Dönemden 20. Döneme intikal eden 2 Meclis Soruşturması Komisyonu, çalışmalarını 20. Dönemde tamamlamış olup Meclisteki görüşmeler sonrası ikisine de Yüce Divan'a sevk olmadığına karar verilmiştir.

**** 20. Dönemde kurulan 15 tane Meclis Soruşturması Komisyonu çalışmalarını tamamlayamadığından 21. Döneme intikal etmiştir. Bu dönemde ayrıca 2 Komisyon daha kurulmuştur.

***** Bu dönemde verilen 13 önergeden 7'si kabul edilmiştir. Ancak kabul edilen 7 önergeden 4'ü ikiye ikiye olmak suretiyle birleştirilerek komisyonlar kurulmuştur. Böylelikle bu dönemde toplam 5 adet Meclis Soruşturma Komisyonu kurulmuştur.

***** Tablodan anlaşılacağı üzere 1982 Anayasası Döneminde toplam 116 önerge verilmiştir. Bu önergeler sonucu toplam 38 komisyon kurulmuştur. 11 kez de Yüce Divan'a sevk kararı verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜCE DİVAN YARGILAMASI

2.1.GENEL OLARAK

Meclis soruşturması, başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan TBMM'nin bir denetim yoludur.

Önceki bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, 1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesi ve TBMM İçtüzüğü'ne göre, TBMM'ye önerge verilmesi suretiyle meclis soruşturması açılması yoluna gidilir. Meclis soruşturması, bir tür hazırlık soruşturması mahiyetindedir. Meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakan hakkında üye tam sayısının salt çoğunluğu ile Yüce Divan'a sevk kararı verilebilir. TBMM'nin burada yaptığı iş, iddia faaliyetidir, kamu davası açmaktır¹⁵⁰.

TBMM Genel Kurulunda, hakkında soruşturma icra edilen bakan veya başbakanın Yüce Divan'a sevkine karar verilmesi ile meclis soruşturması aşaması sona ermektedir. Bundan sonraki aşamada, soruşturma dosyası Meclis Başkanlığınca Anayasa Mahkemesine gönderilir ve ilgili bakan veya başbakan, göreviyle ilgili işlediği iddia edilen suç sebebiyle Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yargılanacaktır.

¹⁵⁰ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 103.

Anayasa Mahkemesinin kurulmasıyla, Anayasa Mahkemesine esas görevi olan kanunların Anayasaya uygunluğunu denetleme görevinin yanında, “Yüce Divan” görevi de verilmiştir.

1982 Anayasası’nın 148/3’üncü maddesine göre; Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve Üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanlarını ve Kuvvet Komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Yüce Divan aşaması, soruşturma evresinden sonraki yargılama aşamasıdır. Bu nedenle Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinin işlevi, ceza hukuku ve CMK hükümleriyle ilgilidir. Kısacası Anayasa Mahkemesi, meclis soruşturması sonucu Yüce Divan’a gönderilen ilgili başbakan veya bakanı yargılayan bir ceza mahkemesidir.

Devletin en üst kadrolarında bulunan kamu görevlilerinin görevlerinden dolayı işledikleri suçlardan dolayı, farklı bir yargılama makamı olmasının nedeni, sadece yürütme ve yargı gibi egemenliğin iki önemli kısmını millet adına istismal edebildikleri için nüfuz alanı oldukça geniş bulunan bu kişilerin herkesin tabi bulunduğu yargıyı etkileyebilecekleri ve bu surette ayrıcalık temin edebilecekleri endişesi değil aynı zamanda siyasi hesaplaşma ve sair düşüncelerle bu kişilerin haksızlığa uğratılabileceği yolundaki endişelerdir¹⁵¹.

Bakanların ve başbakanların görevleriyle ilgili işlediklerden suçlardan dolayı Yüce Divan’da yargılanmalarında, soruşturma aşaması mahiyetinde olan meclis soruşturması çalışmanın ilk bölümünde incelendi. Çalışmanın bu bölümünde ise

¹⁵¹ Bahri ÖZTÜRK, Mustafa Ruhan ERDEM, **Uygulamalı Ceza Mahkemesi Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s. 1022.

başbakanların ve bakanların görevleriyle ilgili olarak işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılama incelenecektir.

Çalışmanın bu bölümü, bakanların ve başbakanların görevleriyle ilgili olarak işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü Yüce Divan’da yargılanmaları ile sınırlı bulunduğundan, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamayı, yalnızca bakanların yargılanması konusunda sınırlı olarak inceleyeceğiz. Ancak bu incelemeyi yaparken, çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle, Yüce Divan kavramı, amacı, Yüce Divan’ın hukuki niteliği, Yüce Divan’ın görev ve yetkileri ile Anayasalarımızda düzenleniş şekli açıklanacaktır. Sonrasında Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesinin teşkilat yapısı, görev ve yetkileri anlatılacaktır. Daha sonra ise bakanlar açısından yapılan Yüce Divan yargılama usulü izah edilecektir. Ayrıca bakan ve başbakan haricindeki üst düzey kamu görevlileri ile ilgili olarak yapılan Yüce Divan yargılamasına da kısaca değinilecektir. En son olarak günümüze kadar yapılan Yüce Divan’daki yargılamalar ve sonuçları da anlatılacaktır.

2.2.YÜCE DİVAN KAVRAMI, AMACI, HUKUKİ NİTELİĞİ, GÖREV VE YETKİLERİ İLE YÜCE DİVAN’IN ANAYASALARIMIZDA DÜZENLENİŞ ŞEKLİ

2.2.1.Yüce Divan Kavramı

Yüce Divan ya da eski deyiimiyle Divan-ı Âli, egemenlik adı verilen gücü, halk adına yürüten ve yargı erklerinde kullanan üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarını muhakeme etmek üzere kurulmuş olan mahkemelere denilmektedir¹⁵². 1982 Anayasası da bu görevi Anayasa Mahkemesine vermiştir. Yüce Divan, Anayasa Mahkemesinin üst düzey kamu görevlilerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılarken aldığı isimdir.

Yani, Yüce Divan adı altında aktif olarak görev yapan bir mahkeme bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası’nın 148’inci maddesi

¹⁵² ÖZTÜRK, a.g.e., s. 59; YANIK, a.g.e., s. 7; ARSLAN, a.g.e., s. 5.

doğrultusunda, bir yargılama yapacağı zaman yeni bir mahkeme teşkil etmeden Yüce Divan sıfatını alarak yargılama yapar.

2.2.2.Amacı

Ceza hukukunda, bazı şahısların özel durumları nedeniyle, işlemiş oldukları suçlardan dolayı farklı mahkemelerde yargılanmaları düzenlenmiştir. Kişi yönünden yetki olarak isimlendirilen bu kuralların konulmasının değişik amaçları bulunmaktadır. Kişi bakımından böyle bir ayrıma gidilmesi ve dolayısıyla bazı kişilerin ayrı mahkemelerde yargılanması yargılananlar açısından bir ayrıcalık anlamına gelmemektedir. Aksine bu kurallar ayrıcalık tanımak için değil, ayrıcalıkların önlenmesi için konulmuştur¹⁵³.

Devletin en üst kadrolarında bulunan kamu görevlileri hakkında özel yetki kurallarının düzenlenmesinin nedenleri olarak; bu kişilerin yürütme ve yargı kuvvetinin başında olmaları sebebiyle siyasi hesaplaşmalar ve sair düşüncelerle haksızlığa uğratılma endişesi nedeniyle, hukuk devleti olmanın gereği olarak anayasal bir teminat altına alınmaları gösterilmiştir¹⁵⁴.

Yüce Divan yargılaması da, itham edilen kişinin gördüğü işin önem ve özelliği dikkate alındığında daha üstün bir Anayasal teminata ihtiyaç hissedilmesi nedeniyle öngörülmüştür¹⁵⁵.

Üst düzey kamu görevlilerinin ellerinde kullanabilecekleri çok fazla güç ve nüfuz alanlarının olması, herkesin yargılandığı genel mahkeme hakimlerini etki altına alarak lehlerine karar alma ihtimalinin bulunması, en azından kamuoyunda böyle düşünülmesinin olumsuz etkileri giderilmesi için, Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesi gibi bir mahkeme görevlendirilmiştir.

¹⁵³ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 60.

¹⁵⁴ ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1022.

¹⁵⁵ EREM, a.g.e., s. 8.

Sonuç olarak Yüce Divan'ın amacı, hukuk devleti ilkesinin doğal gereği olan, iddia ve savunmayı zayıf bırakmadan “adil bir yargılama” yapılarak, herhangi bir etki altında kalmadan maddi gerçeğe ulaşma olgusudur denilebilir¹⁵⁶. Bu durumda Anayasa Mahkemesi gibi ayrı bir mahkeme kurulması bu amacın gerçekleştirilmesi için iyi bir çözüm olarak görünmektedir¹⁵⁷.

2.2.3.Yüce Divan'ın Hukuki Niteliği

Yüce Divan'ın hukuki niteliği hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesini, Yüce Divan olarak görev yaparken aslında bir ceza mahkemesi gibi yargılama yaptığı için, olağanüstü bir mahkeme olarak nitelendirenler olduğu gibi¹⁵⁸, bir ihtisas (özel) ceza mahkemesi olarak da nitelendirenler vardır¹⁵⁹.

Eğer bir mahkeme yargılama konusu olayın ortaya çıkmasından sonra kuruluyor ve yetkilendiriliyorsa bu durumda olağanüstü yargılamadan ve tabii hakim ilkesine aykırı olarak kurulan olağanüstü bir mahkemeden söz edilebilir. Buna karşılık dava konusu suç işlenmeden önce oluşturulmuş olan, yani suçun işlenmesinden sonra kurulmayan mahkemeler olağan mahkemeler olarak kabul edilir ve bu mahkemelerin hakimlerine de “tabii hakim” denmektedir¹⁶⁰.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, 1982 Anayasası'nda düzenlenen ve yargılama konusunu oluşturan olaydan önce kuruluşunu tamamlayarak görev, yetki ve çalışma usulleri kanunla belirlenen Yüce Divan'ı, bir olağanüstü mahkeme olarak nitelendirmek mümkün değildir. Anayasa Mahkemesi tabii hakim ilkesine uygun olağan bir mahkemedir¹⁶¹.

¹⁵⁶ YANIK, a.g.e., s. 14; ARSLAN, a.g.e., s. 9.

¹⁵⁷ M. Yasin ASLAN, “Yüce Divan” Olarak Anayasa Mahkemesi, TBB Dergisi, S. 82, 2009, s. 237.

¹⁵⁸ EREM, a.g.e., s. 5.

¹⁵⁹ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 67.

¹⁶⁰ YANIK, a.g.e., s. 91.

¹⁶¹ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 87.

Ceza Mahkemeleri, genel ceza mahkemeleri ve özel (ihtisas) ceza mahkemeleri olmak üzere iki kola ayrılmaktadır. Genel ceza mahkemeleri sulh, asliye, ağır ceza mahkemeleri ve Yargıtay’dan oluşur. Yüce Divan genel ceza mahkemeleri grubuna dahil değildir. Yüce Divan; Çocuk Mahkemeleri, Askeri Mahkemeler gibi ihtisas ceza mahkemeleri arasında yer almaktadır¹⁶².

Anayasa Mahkemesi bir kararında ihtisas (özel) mahkemelerini “...belli suçlar için daha çabuk ve iyi yargılanmaları için kurulmuş uzman mahkemelerdir. Uzman (ihtisas, özel) mahkemeler adli yargı içinde olabileceği gibi dışında da olabilir...” şeklinde tanımlamıştır¹⁶³.

Bu tanım doğrultusunda, Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamadaki amacı belli suçların ve suçluların daha adil yargılanmasını sağlamaktır. Dolayısıyla, bir ihtisas mahkemesi olan Yüce Divan, olağanüstü bir mahkeme olmadığı gibi tabii hakim ilkesiyle de çalışmamaktadır¹⁶⁴.

2.2.4.Yüce Divan’ın Görev ve Yetkileri

1982 Anayasası’nın 148/3’üncü maddesine göre; Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesinin yargılama görev ve yetkisi, bazı üst düzey kamu görevlileri ve bunların görev suçlarıyla ilgilidir. Anayasa’nın bu hükmü doğrultusunda, Yüce Divan’ın yargılama görev ve yetkisi, hem kişi hem de görev yönünden sınırlandırılmıştır.

¹⁶² Ali Fuat BAŞGİL, “Yüce Divan’da Vazife Meselesine Dair Hukuki Bir Mütalaa”, İÜHFM, C. 14, S. 1-2, İstanbul 1948, s. 157; ÖZTÜRK, a.g.e., s. 66-67; ARSLAN, a.g.e., s. 46; YANIK, a.g.e., s. 92.

¹⁶³ Anayasa Mahkemesinin 15.04.1975 tarih ve 1973/19 E. 1975/87 K. sayılı kararı, AMKD, Ankara-1991, S. 13, s. 438.

¹⁶⁴ YANIK, a.g.e., s. 92.

2.2.4.1.Kişi Yönünden Yargılama Yetkisi

1982 Anayasası'nda Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapma yetkisi Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamada kimleri yargılayabileceği Anayasa'nın 148'inci maddesinde¹⁶⁵ ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunun 3'üncü maddesinde düzenlenmiştir.

07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile Anayasa'nın 148'inci maddesinde yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesine, TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nı da görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi verilmiştir.

Anayasa'nın 148'inci maddesinde sayılan kişiler dışında başka kişilerin suça iştiraki halinde veya suçu örgütlü olarak işlemeleri durumunda yargılamaya hangi mahkemenin bakacağı hususuna değinilmelidir. CMK'nın 8 ile 11'inci maddelerinde düzenlenen "bağlantı hükümleri" çerçevesinde davanın yüksek mahkeme olan Yüce Divan'da birleştirilerek görülmesi gerekir. Buna göre, yapılan soruşturma sonucunda dava birleştirilerek yüksek görevli mahkeme olan Yüce Divan'da açılabilceği gibi Yüce Divan da gördüğü bir davayı bağlantılı diğeri bir dava ile birleştirebilir¹⁶⁶.

2.2.4.2.Suç Yönünden Yargılama Yetkisi

Yüce Divan, Anayasa'nın 148'inci maddesinde gösterilen belli sayıdaki üst düzey kamu görevlisini sadece "görev suçları" bakımından yargılamakla yetkilidir. Buna göre; bu kişiler sadece görev suçlarıyla ilgili Yüce Divan'da yargılanabilirler, söz

¹⁶⁵ Anayasa'nın 148'inci maddesine göre; "Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanırlar."

¹⁶⁶ Ersan ŞEN ve Bilgehan ÖZDEMİR, **Yüce Divan Yargılaması**, Ankara Barosu Dergisi, S. 2012/1, s. 182.

konusu kişilerin, görevleriyle ilgili olmayan şahsi suçları bakımından ise genel kurallar geçerlidir¹⁶⁷.

Bu bağlamda görev suçunun ne olduğunu ortaya koymak gerekir. Kamu görevini ifade eden görev kavramı; hukuki bir tasarrufta bulunmak suretiyle, iktidar ve yetkiyi kullanmak veya buna kamu hukuku usulüne uygun olarak katılmak şeklinde tanımlanmıştır¹⁶⁸. Bu tanıma göre görev suçu ya bu iktidar ve yetkinin kullanıldığı sırada işlenen ya da bu iktidar ve yetkinin kullanılmasından kaynaklanan suçlardır.

Bir suçun görev ile ilgili olup olmadığı hususunda dikkate alınabilecek birçok ölçüt bulunmakla birlikte, görevle ilgili suçlar genel olarak görevin kötüye kullanılması, görevde sınırın aşılması, görev sebebiyle haksız yarar sağlanması gibi esas itibarıyla ifa edilen kamu görevinin usulüne uygun olarak kullanılmaması durumunda gündeme gelecektir¹⁶⁹.

Yüce Divan özellikle bakanlar ile ilgili verdiği kararlarında bakanları memur olarak kabul etmekte ve bu şahısların sıfatlarının kendilerine sağladığı kolaylıklardan faydalanarak işledikleri suçları görev suçu kabul etmektedir¹⁷⁰.

Ayrıca her ne kadar, Anayasa'nın 148'inci maddesinde, Cumhurbaşkanının da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağı belirtilmekte ise de Anayasa'nın 105'inci maddesinde yer alan özel düzenleme nedeniyle Cumhurbaşkanı, sadece "vatana ihanet" suçundan dolayı Yüce Divan'da yargılanabilir¹⁷¹.

2.2.5. Türk Anayasalarında Düzenleniş Şekli

Türkiye'de Yüce Divan, ilk kez 1876 Anayasası ile uygulanmaya başlamakla birlikte uğradığı bazı değişiklikler ve yeniliklerle tüm Anayasalarımızda varlığını

¹⁶⁷ YANK, a.g.e., s. 111; ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1029.

¹⁶⁸ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 89; EREM, a.g.e., s. 8-10; ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1030.

¹⁶⁹ ŞEN ve ÖZDEMİR, a.g.e., s. 184.

¹⁷⁰ ARSLAN, a.g.e., s. 65.

¹⁷¹ YANIK, a.g.e., s. 112.

sürdürmüş olup, halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nda da varlığını devam ettirmektedir. Bu bölümde, Yüce Divan'ın, 1876 Anayasası'ndan 1982 Anayasası'na kadar olan tarihi gelişimi açıklanacaktır.

2.2.5.1.1876 Anayasası Dönemi

Türk Anayasa Hukukunda üst düzey kamu görevlilerini muhakeme etmek amacıyla Yüce Divan, ilk kez ilk Osmanlı-Türk Anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 92-95'inci maddelerinde “Divan-ı Âli” ismiyle düzenlenmiştir¹⁷².

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 92'nci maddesine göre görevi; bakanları, temyiz Mahkemesi Başkan ve üyeleri ile padişahın şahsını, saltanatını ve devleti tehlikeli bir duruma düşürmeye teşebbüs edenleri yargılamak olan Divan-ı Âli, 10'u Heyeti Ayan (Senato), 10'u Şuray-ı Devlet (Danıştay) ve 10'u Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay) ile İstinaf Mahkemesi Başkan ve üyeleri arasından kur'a ile belirlenen toplam 30 üyeden oluşmaktadır. Yine aynı maddeye göre Divan-ı Âli sürekli olarak çalışan bir mahkeme değildir. Padişahın isteği üzerine lüzum görüldükçe Heyet-i Ayan Dairesinde toplanır. 1876 Anayasası'nın 93'üncü maddesi uyarınca Yüce Divan yani Divan-ı Âli iki daireden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi iddia dairesi olan “Daire-i İthamiye”, ikincisi ise karar makamı olan “Divan-ı Hüküm”dür¹⁷³.

Divan-ı Âli'nin bakanları, Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyelerini yargılama dışında, hem padişahın şahsını ve makamını hem de devletin varlığını tehlikeli bir duruma düşürmeye teşebbüs eden herkesi yargılama yetkisi vardır. Ancak bakanlar görev suçları dışındaki suçları nedeniyle, normal vatandaşlardan farksız bir şekilde genel mahkemelerde yargılanacaklardır. Fakat buna karşılık Temyiz Mahkemesi Başkan ve

¹⁷² YANIK, a.g.e., s. 18; ARSLAN, a.g.e., s. 9.

¹⁷³ ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1022; ÖZTÜRK, a.g.e., s. 60.

üyeleri ile Cumhuriyet Savcılarının sadece görev suçlarından dolayı değil, her türlü suçlarından dolayı Divan-ı Âli’de yargılanacakları iddia edilmiştir¹⁷⁴.

Divan-ı Hüküm önüne gelen davalara yürürlükte bulunan kanun hükümlerine göre bakar ve sonuçlandırır. Kanun-i Esasi’nin 94’üncü maddesine göre iki dairenin birinde görev yapan kişi diğerinde görev alamaz. 95’inci maddeye göre ise Divan-ı Hüküm’ün verdiği kararlar kesindir ve aleyhine temyiz ve yahut herhangi bir kanun yoluna gidilemez.

Başbakan ve bakanların Divan-ı Âli’ye gönderilmeleri hususu 1876 tarihli Kanun-i Esasi’nin 31’inci maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, bakanlar hakkında soruşturma açılabilmesi bir veya birden çok Heyet-i Mebusan üyesinin talebiyle mümkündür. Heyet-i Mebusan başkanı, dosyayı bu amaçla kurulan ve bu önerenin yerinde olup olmadığına ve Heyet-i Mebusan Genel Kuruluna sunulup sunulmayacağına karar veren Komisyona gönderir. Komisyon, görüşmeye değer bulduğu takdirde rapor olarak durumu Heyet-i Mebusan Genel Kuruluna sunar. Genel Kurulda, komisyon raporu okunduktan sonra Divan-ı Âli’ye sevkle ilgili olarak üçte iki çoğunlukla karar verilir. Bundan sonra yargılama talebi Makam-ı Sadarete (başbakanlık) aracılığıyla padişahın onayına sunulur. Padişah, Genel Kurul kararından bağımsız olarak suçlanana Divan-ı Âli’ye isterse gönderir isterse göndermez. Göndermediği takdirde, Genel Kurul kararına rağmen bakanların yargılanması mümkün değildir. Bakanlar, Divan-ı Âli önüne geldikten sonra beraat edinceye kadar ki süre içinde bakanlıktan ayrılır¹⁷⁵.

Temyiz Mahkemesi Başkan, üye ve Cumhuriyet Savcıları için öngörülen soruşturma usulü ise 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatının 387 ve 403’üncü maddelerinde düzenlenmiştir. Soruşturma sonucunda, ilgilinin Divan-ı Âli’ye sevk edilebilmesi için, Adalet Bakanı’nın onayı gereklidir. Bu onay üzerine

¹⁷⁴ ARSLAN, a.g.e., s. 10.

¹⁷⁵ ARSLAN, a.g.e., s.11.

şüpheli yüksek hakim veya savcı, yukarıda belirtilen usule göre Divan-ı Âli'de yargılanır¹⁷⁶.

1876 Anayasası döneminde Divan-ı Âli'de herhangi bir yargılama yapılmamış ve Divan-ı Âli sadece teorik bir anayasal düzenleme olarak kalmıştır. Bu dönemde bazı soruşturmalar açıldıysa da yargılama safhasına geçilememiştir. Bunun nedeni, bakanları dilediği gibi atayan, görevden alan ve çok geniş yetkilere sahip bulunan padişahın anayasal konumudur¹⁷⁷. Fakat bu dönemde Deniz Bakanlığı yapan Mahmut Muhtar Paşa, her ne kadar 1876 Anayasası döneminde yargılanmamış ise de meclis kararıyla Yüce Divan'a sevk edilmiş ve yargılama neticesinde 30.11.1929 tarihinde suçlu bulunarak tazminat ödemeye mahkum edilmiştir¹⁷⁸.

2.2.5.2.1921 Anayasası Dönemi

Milli Mücadele Döneminde hazırlanan 1921 Anayasasında yargı veya üst düzey kamu görevlilerinin yargılanması konusunda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. 1921 Anayasası, 1876 tarihli Kanun-i Esasi'yi tamamen yürürlükten kaldırmadığı için, Kanun-i Esasi'nin 1921 Anayasası'na aykırı olmayan hükümleri uygulanmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, Yüce Divan konusunda, 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin ilgili hükümleri 1921 Anayasası döneminde de yürürlükte dir¹⁷⁹.

1924 Anayasası'nın kabul edilmesiyle, ikili anayasa yürürlüğü son bulmuş ve 1876 ile 1921 Anayasaları yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2.5.3.1924 Anayasası Dönemi

1921 Anayasası'nda düzenlenmeyen Divan-ı Âli, 1924 Anayasası'nın 61 ile 67'nci maddeleri arasında düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'na (Teşkilat-ı Esasi) göre Divan-ı Âli sürekli çalışan bir organ olmayıp gerekli görüldüğünde TBMM kararıyla

¹⁷⁶ YANIK, a.g.e., s. 19.

¹⁷⁷ Rahmi KUMAŞ, **İktidardan Yüce Divan'a**, Tekin Yayınevi, Ankara 1980, s. 19.

¹⁷⁸ KUMAŞ, a.g.e., s. 83-89; YANIK, a.g.e., s. 21.

¹⁷⁹ TANÖR, a.g.e., s. 222.

kurulur. Divan-ı Âli 1945'te yapılan değişiklikle Yüce Divan adını almıştır. 1924 Anayasası'na göre Yüce Divan'ın vermiş olduğu kararlar kesindir, bu kararlar hakkında herhangi bir yargı yolu öngörülmemiştir.

Anayasa'nın 62 ve 63'üncü maddelerine göre, Yüce Divan toplam yirmi bir üyeden oluşur. Üyelerinden on biri Mahkemeyi Temyiz (Yargıtay) ve onu Şurayı Devlet (Danıştay) tarafından başkan ve üyeleri arasından genel kurullarınca seçilir. Yüce Divan içlerinden seçecekleri bir başkan ve on dört üyeyle toplanır. Yargıtay ve Danıştay'dan kurayla belirlenecek olan üçer üye yedek üye olarak çalışır. 64'üncü maddesine göre de savcılık görevinin Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılacağı belirtilmiştir.

Anayasa'nın 61'inci maddesine göre, Yüce Divan, bakanları, Yargıtay ve Danıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden doğacak işlerden dolayı ve görevleri nedeniyle devlete karşı hukuki sorumluluk gerektiren hallerde yargılama yapar¹⁸⁰. Hukuki ve mali sorumluluklardan dolayı yargılama sadece 1924 Anayasası'nda düzenlenmiştir. 1937'de yapılan değişiklikle müsteşarlar da yargılanacaklar arasına alınmıştır.

Anayasa'nın 41'inci maddesinde, Cumhurbaşkanının vatan hainliği halinde Meclise karşı sorumlu olacağı belirtilmiştir. TBMM vatana hıyanet suçu nedeniyle Cumhurbaşkanını hem suçlandırabilir, hem de cezalandırabilir. Ancak bunun dışındaki işlemlerden sorumlu değildir¹⁸¹.

Yüce Divan'da yargılanacak kişilere göre Divan'a sevk kararını verecek organlar da değişiklik göstermektedir. Bir başbakan ya da bakan hakkında yargılama talebi en az bir milletvekilinin vereceği bir önerge ya da adli makamlarca görev yönünden verilecek bir karar ile TBMM Başkanlığına yapılır. Bu şekilde önüne gelen soruşturma talebini Meclis Başkanlığı, soruşturma gerekip gerekmeyeceğini anlamak üzere beş üyeden oluşan bir komisyona gönderir. Komisyonun vereceği rapor doğrultusunda TBMM,

¹⁸⁰ TÜLEN, a.g.e., s. 178; KUMAŞ, a.g.e., s. 22.

¹⁸¹ GÖREN, a.g.e., s. 57.

soruşturma yapma ya da soruşturmaya yer olmadığına dair karar verir. Eğer, TBMM salt çoğunlukla soruşturma yapma kararı verirse dosyayı ya Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan karma bir komisyona ya da üye sayısı 5 ile 15 arasında değişen özel bir komisyona havale eder. Komisyon, soruşturma sonunda hazırladığı raporu TBMM'ye sunar. Genel Kurul tarafından şüpheli bakan ya da başbakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi ya da edilmemesi yönünde verilecek karar kesindir. Bakanlardan birinin Yüce Divan'a yollanması halinde TBMM tarafından verilen karar bakanlıktan düşme sonucu yaratır.

Bu dönemde, on iki meclis soruşturması açılmasına rağmen, sadece dört bakan Yüce Divan'a sevk edilmiş ve yargılanmıştır. Bunlar; Yüce Divan'a 1928'de gönderilen Deniz Bakanı İhsan Eryavuz ve Ticaret Bakanı Ali Cenani, 1929'da gönderilen Deniz Bakanı Mahmut Muhtar Paşa ve 1947'de gönderilen Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüplü'dür¹⁸².

Yargıtay Başkanı, üyeleri ve Başsavcısı'nın soruşturma usulü ise 1929 tarihli 766 sayılı Hakimler Kanunu'nun ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, Yargıtay Başkanı ve üyelerinin görev suçlarının soruşturması, Adalet Bakanlığı tarafından görevlendirilecek Yargıtay daire başkanlarından biri ve Başsavcı tarafından yapılacaktır. Başsavcı hakkındaki soruşturmada ise savcılık görevini daire başkanlarından biri yürütecektir. Soruşturma sonucu lüzumu muhakeme kararı verildiği takdirde dosya Adalet Bakanlığı aracılığıyla Yüce Divan'a gönderilecektir.

Danıştay Başkanı ve üyeleri hakkında yapılacak ilk soruşturmanın, 1913 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-u Muvakkat'ın 11'inci maddesine göre, milli irade ile atanmış merkez memurları gibi yapılacağı belirtilmiştir. 1924 Anayasası'nın 61'inci maddesine göre ise son soruşturma yetkisi artık Yüce Divan'a verilmiştir¹⁸³.

¹⁸² YANIK, a.g.e., s. 23-24.

¹⁸³ ARSLAN, a.g.e., s. 15.

Son olarak belirtmek gerekir ki daha önceki dönemde olduğu gibi 1924 Anayasası döneminde de Yargıtay ve Danıştay başkan ve üyelerinden Yüce Divan'da yargılanan olmamıştır.

2.2.5.4.Milli Birlik Komitesi Dönemi

Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960 tarihinde ülke yönetimine el koymuş ve Milli Birlik Komitesi (MBK) TBMM'yi dağıtmıştır. MBK ihtilali Anayasal bir zemine oturtmak için¹⁸⁴ çıkardığı 12.06.1960 tarih ve 1 sayılı Kanun ile Anayasa'nın bazı maddelerini değiştirmiş, bazılarını ise tamamen yürürlükten kaldırmıştır. Bu kanunun 24'üncü maddesi ile 1924 Anayasası'nın Yüce Divan'ı düzenleyen maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı kanunun 6'ncı maddesiyle Cumhurbaşkanı, başbakanı, bakanları, eski iktidar mensuplarını ve bu kişilerin suçlarına iştirak edenleri kişisel ya da görev suçlarından dolayı yargılamak üzere "Yüksek Adalet Divanı" adı altında olağanüstü bir Yüce Divan Mahkemesi kurulmuştur. Yine aynı madde ile Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanacak sanıkların sorumluluklarının araştırılması için yine Bakanlar Kurulunun önerisi üzerine MBK tarafından seçilen bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşan "Yüksek Soruşturma Kurulu" kurulmuştur¹⁸⁵. Yüksek Adalet Divanında savcılık görevi ise MBK tarafından Yüksek Soruşturma Kurulu üyeleri arasından seçilen Başsavcı ile yeteri kadar yardımcısı tarafından yürütülür.

Yüksek Adalet Divanı; adli, idari ve askeri yargıya tabi hakimler arasından Bakanlar Kurulunun teklifi ve MBK'nın kararıyla bir başkan, sekiz asıl ve altı yedek üyeden oluşmaktadır. Yüksek Adalet Divanına seçilecek adli ve idari hakimlerin, Yargıtay ve Danıştay üyesi yüksek hakim olması şartı aranmamaktadır. Yüksek Adalet Divanının kararları kesin olup, sadece idam cezalarının infazı MBK'nın onayına bağlıdır¹⁸⁶.

¹⁸⁴ TANÖR, a.g.e., s. 305.

¹⁸⁵ ARSLAN, a.g.e., s. 16.

¹⁸⁶ YANIK, a.g.e., s. 27.

13.12.1960 tarihinde çıkarılan 157 sayılı “Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun” ile Yüksek Adalet Divanının yetkilerine son verilerek, 1924 Anayasası’nın olağan Yüce Divan sistemine dönmüştür.

2.2.5.5.1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası ile Yüce Divan yargısı konusunda yeni bir dönem başlamıştır. 1961 Anayasası Yüce Divan görevini 1876 ve 1924 Anayasalarından farklı olarak yine bu Anayasa ile ilk kez kurulan Anayasa Mahkemesine vermiştir¹⁸⁷.

1961 Anayasası’nın 145-152’nci maddeleri arasında Anayasa Mahkemesi düzenlenmiştir. 1961 Anayasası’nın 145’inci maddesine göre on beş asıl ve beş yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesinin asıl üyelerinden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanın sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından yine aynı yöntemle seçilir. Ayrıca Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki ve Cumhurbaşkanı da iki üye seçmektedir. Cumhurbaşkanının seçeceği üyelerden biri, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Bu şekilde oluşan Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer.

1961 Anayasası’nın 147’nci maddesine göre, Anayasa Mahkemesi; *“Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.”*

¹⁸⁷ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 61; ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1023; YANIK, a.g.e., s. 31.

Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamada savcılık görevi Cumhuriyet Başsavcısına verilmiştir. 1971’de Anayasa’da yapılan değişiklikle AYİM de yüksek mahkemeler içinde Danıştay ile ilgili maddede yer almıştır.

1961 Anayasası ile Cumhurbaşkanı’nın vatana hıyanet halindeki sorumluluğu düzenlenirken TBMM’nin vatana hıyanet suçlaması üzerine Yüce Divan’da yargılanacağı hüküm altına konulmuştur.

Cumhurbaşkanı, başbakan ve Bakanlar Kurulu üyelerinin soruşturmaları TBMM tarafından ve diğer kişilerin soruşturması ise kendi kurumlarınca yapılır¹⁸⁸.

Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. Anayasa’nın 106’ncı maddesine göre, TBMM kararıyla Yüce Divan’a verilen bir bakan, bakanlıktan düşer.

1961 Anayasası ile 1982 Anayasası’nda düzenlenen Yüce Divan arasında gerek bu görevi yapan organ açısından, gerekse de yapılan görevin niteliği açısından büyük oranda benzerlikler bulunmaktadır.

2.2.5.6.1982 Anayasası Dönemi

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile 1961 Anayasası dönemi son bulmuştur. Bu darbe ile Milli Güvenlik Konseyi yönetime el koymuştur. 1961 Anayasası’nda belirtilen TBMM’ye ait yetkiler geçici olarak Milli Güvenlik Konseyine devredilmiştir. Böylece suç işlediği iddia edilen Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar hakkında soruşturma açma ve Yüce Divan’a sevk etme yetkisi Milli Güvenlik Konseyine verilmiştir. 12 Eylül 1980 ihtilalini yapanlar 27 Mayıs 1960 darbesini yapanlardan farklı olarak, olağanüstü bir mahkeme kurmak yerine mevcut yargılama sisteminin kurumsal yapısını değiştirmişlerdir.

1982 Anayasası’na kadar olan ara dönemde Milli Güvenlik Konseyi, dört bakanın Yüce Divan’a sevkine karar vermiştir. Bu bakanlar, Sosyal Güvenlik Bakanı

¹⁸⁸ YANIK, a.g.e., s. 33.

Hilmi İşgüzar, Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı, Bayındırlık Bakanları Şerafettin Elçi ve Selahattin Kılıç'tır¹⁸⁹.

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle olağanüstü dönem sona ererek olağan Yüce Divan sistemi işlemeye başlamıştır. Türk Hukukunda ilk olarak 1961 Anayasası ile kurulmuş bir anayasal organ olan ve Yüce Divan sıfatıyla bazı üst düzey kamu görevlilerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılama yetkisine sahip olan Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası döneminde de Yüce Divan yetkisi bakımından önemli bir değişikliğe uğramadan korunmuştur¹⁹⁰.

2.3.YÜCE DİVAN SIFATIYLA GÖREV YAPAN ANAYASA MAHKEMESİ

1961 Anayasası, 1876 ve 1924 Anayasalarından farklı olarak bu Anayasa ile kurulan Anayasa Mahkemesine, Anayasa ile belirtilen görevleri dışında Yüce Divan görevi de vermiştir. Bu düzenleme 1982 Anayasası'nda da yerini korumuştur.

Bu bölümde, bakanlar ve başbakanlar açısından yapılan Yüce Divan yargılamasına geçmeden önce, halihazırda yürürlükte olan 1982 Anayasası'nda düzenlenen Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesinin yapısından, görev ve yetkilerinden ve çalışma usulü ile kararlarından bahsedilecektir.

2.3.1.Genel Olarak Anayasa Mahkemesi

1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nda da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nın “Yargı” başlıklı 3'üncü Bölümünün 2'nci Kısımında, “Yüksek Mahkemeler” başlığı altında düzenlenmiştir.

¹⁸⁹ YANIK, a.g.e., s. 34.

¹⁹⁰ YANIK, a.g.e., s. 35.

2.3.1.1.Teşkilat Yapısı

Anayasa Mahkemesinin bazı üst düzey kamu görevlilerini yargılarken kullandığı sıfat olan Yüce Divan, teşkilatlanma ve üyeler açısından Anayasa Mahkemesi ile özdeştir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin oluşumu ve teşkilatlanması incelenirken aslında Yüce Divan'ın oluşumu ve teşkilatlanması incelenmiş olacaktır.

Anayasa Mahkemesi teşkilatı; Başkanlık, Genel Kurul, bölümler, komisyonlar, Genel Sekreterlik ve idari birimlerden oluşur.

Genel Kurul, Mahkemenin on yedi üyesinden oluşur. Genel Kurul, Başkanın veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır. 1982 Anayasasında 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle vatandaşlara Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkı tanınmıştır. Bu bireysel başvuruları karara bağlamak üzere Anayasa Mahkemesinde bir başkanvekili başkanlığında yedişer üyesi olan iki bölüm bulunur. Bölümler, bir başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü ile ilgili hususlar Anayasa Mahkemesi İçtüzük'ü ile düzenlenir.

2.3.1.1.1.Üyelerin Seçimi ve Nitelikleri

Anayasa Mahkemesi, TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilen toplam 17 üyeden oluşur. Üyelerin seçimi ve nitelikleri, Anayasa'nın 146'ncı maddesinde

düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin 17 üyesinden 3 üye TBMM tarafından¹⁹¹, 14 üye ise Cumhurbaşkanı¹⁹² tarafından seçilmektedir.

Anayasa Mahkemesine üye olarak seçilebilmenin şartları 6216 sayılı Kanunun 6'ncı maddesinde¹⁹³ belirtilmiştir.

Anayasa'nın 146/6'ncı maddesine göre, Anayasa Mahkemesi üyeleri, kendi aralarından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğuyla dört yıl için bir başkan ve iki başkanvekili seçerler. Süresi biten başkan ve başkan vekilleri tekrar seçilebilirler. Ayrıca son olarak, Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri olan Anayasa Mahkemesi üyeliği dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki; Anayasamızda, 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile on bir olan Anayasa Mahkemesi üyeliği

¹⁹¹ Anayasa'nın 146/2'nci maddesine göre; "Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur."

¹⁹² Anayasa'nın 146/3'üncü maddesine göre; "Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer."

¹⁹³ 6216 sayılı Kanunun 6'ncı maddesine göre; "Mahkeme üyeliğine seçilebilmek için aşağıdaki bentlerde sayılan niteliklerden birine sahip olmak gerekir:

- a) Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi veya Sayıştayda başkan ya da üye olmak.
- b) Mahkemede asgarî beş yıldır raportör olarak görev yapıyor olmak.
- c) Kırkbeş yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş olması ve hâkimlik mesleğine alınmaya engel bir hâlinin bulunmaması kaydıyla;
 - 1) Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında profesör veya doçent unvanını kazanmış olmak,
 - 2) En az yirmi yıl fiilen serbest avukatlık yapmış olmak,
 - 3) En az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış üst kademe yöneticileri arasından seçilecek üye için Yükseköğretim Kurulu Başkan veya üyesi ya da bir yükseköğretim kurumunun rektör veya dekanı ya da müsteşar, müsteşar yardımcısı, büyükelçi veya vali olmak,
 - 4) Birinci sınıf hâkim ve savcılar için adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olmak."

sayısı on yediye çıkartılmış, sadece Cumhurbaşkanında olan üye seçme yetkisi, Cumhurbaşkanının yanında TBMM'ye de verilmiş olup, ayrıca yedek üyelikler de kaldırılmıştır.

2.3.1.1.2.Üyeliğin Sona Ermesi

1982 Anayasası'nın 147'nci maddesine göre; *“Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.*

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.”

Ayrıca Anayasa Mahkemesi üyeliğini sona erdiren bazı durumlar da 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanununun 11/3'üncü maddesinde yer almaktadır. Buna göre; *“Başkan ve üyelik; ...Genel Kurul kararıyla üyelikten çekilmeye davet edilme cezası verilen üyenin kendiliğinden çekilmesi veya istifa etmiş sayılması hallerinde sona erer.”*

Yukarıda sayılan sona erme sebeplerinin dışında da Başkan ve üyeler, zorunlu emeklilikleri gelmediği halde yazılı olarak emekliliklerini isteme hakkı söz konusu olduğu gibi, süre ve kabule bağlı olmaksızın görevlerinden de çekilebilirler.

Yüce Divan üyelerinin seçimi, nitelikleri ve görevlerinin sona ermesi incelendikten sonra, Anayasa Mahkemesi teşkilatında yer alan raportörler ile ilgili de kısaca bilgi vermek gerekmektedir.

2.3.1.1.3.Raportörler

Anayasa Mahkemesinde, mahkemenin idari ve yargısal çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla, üyelerin yanında yeteri kadar Raportör görevlendirilir. Raportörlerin görevlendirilmelerinin amacı, uzmanlıklarıyla ve kazanmış oldukları tecrübeyle yapacakları araştırma, inceleme ve hazırlık çalışmalarıyla mahkeme heyetine yargısal faaliyetlerinde yardımcı olmaktır¹⁹⁴.

Raportörler, 6216 sayılı Kanunun 26'ncı maddesi uyarınca, Başkan tarafından kendilerine verilen dosyaların ilk ve esas inceleme raporlarını hazırlar ve toplantılara katılırlar; bireysel başvurularla ilgili olarak Kanunda ve İçtüzük'te belirtilen görevleri ifa ederler.

Anayasa Mahkemesinde raportör olabilmenin şartları 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunu'nun 24/2'nci maddesinde¹⁹⁵ düzenlenmiştir.

Burada şu hususa değinmek gerekir. 6216 sayılı Kanuna göre, Anayasa Mahkemesinde raportör olarak görev yapmak için hakimlik sıfatını taşıyanlar açısından adli veya idari hakim ya da savcı veya Sayıştay denetçisi olmak gerekir. Ancak burada bir eksiklik bulunmaktadır. Askeri hakim ve savcılar da, adli ve idari hakimler ile birlikte aynı Anayasa da düzenlenmiş olan Anayasal bir yargı alanı olan Askeri Yargı hakim ve savcılarıdır. Dolayısıyla askeri hakim ve savcılarının da adli ve idari hakimler gibi Anayasa Mahkemesi raportörü olabilme haklarının olması gerekir. Bu yüzden 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunu'ndaki askeri hakim ve savcılara ilişkin eksikliğin giderilmesi için kanuni düzenleme yapılması gerekmektedir.

¹⁹⁴ YANIK, a.g.e., s. 81.

¹⁹⁵ 6216 sayılı Kanun'un 24/2'nci maddesine göre; "Mahkemede raportör olabilmek için aşağıdaki şartlardan birini taşımak gerekir:

- a) Mesleklerinde en az beş yıl başarıyla çalışmış adli veya idari hâkim ya da savcı veya Sayıştay denetçisi, başdenetçisi ya da uzman denetçisi olmak.
- b) Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında doçent, yardımcı doçent ya da doktorasını tamamlamış araştırma görevlisi olmak.
- c) Adaylık süresi hariç, en az beş yıl başarıyla çalışmış raportör yardımcısı olmak."

2.3.1.2.Görev ve Yetkileri

Anayasa Mahkemesinin en temel görevi, bazı normların Anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Bu temel görevinin yanında Anayasa Mahkemesine Anayasada belirtilen başka görevler de yüklenmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu anlamdaki en önemli görevleri Yüce Divan yargılaması ve siyasal partilerin kapatılmasıdır. Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri 1982 Anayasası'nın 148'inci maddesinde¹⁹⁶ düzenlenmiştir.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir. Anayasa Mahkemesinin norm denetimi dışındaki diğer görevleri; 1982 Anayasası'nın 69'uncu maddesinde, Anayasa Mahkemesinin siyasi partilere yönelik üstlenmiş olduğu görevler olarak; siyasi partilerin mali denetimi yapmak ve siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davaları karara bağlamak belirtilirken; 85'inci maddesinde, milletvekillerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması veya milletvekilliğinin düşürülmesine Meclis Genel Kurulunca karar verilmesi durumunda ilgili milletvekilinin veya bir diğer milletvekilinin kararın iptalini istemelerini karara bağlamak olarak belirtilmiştir.

2.3.1.3.Çalışma Usulü ve Kararları

Anayasa'nın 149'uncu maddesinde Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işlerinin kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümünün kendi yapacağı İçtüzükle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Bu

¹⁹⁶ Anayasa'nın 148'inci maddesine göre; “Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan görevi yanında kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmaz. Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.”

amaçla 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun çıkartılmış ayrıca 12.07.2012 tarihli Anayasa Mahkemesi İçtüzük'ü kabul edilmiştir.

Anayasa'nın 149'uncu maddesine göre; *“Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır.*

Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemesi'nce öncelikle incelenip karara bağlanır.

...

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir.”

Anayasa'nın 153'üncü maddesine göre; Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz. Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.

2.4.BAKANLAR VE BAŞBAKANLAR AÇISINDAN YÜCE DİVAN YARGILAMASI

Daha önceki konularda da belirtildiği üzere, başbakan ya da bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçların yargılaması Yüce Divan'da yapılır. Ayrıca, başbakan ve bakanlar, Cumhurbaşkanından farklı olarak, tüm görev suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanırlar¹⁹⁷.

TBMM İçtüzüğü'nün 107'nci maddesi gereği, başbakan ve bakanların Yüce Divan'da yargılanmaları için fiilen görevde olup olmamaları da önemli değildir. Yani görevde olmayan başbakan ya da bakanlar görev süreleri içinde görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanabilecektir.

Başbakan ve bakanların cezai sorumlulukları, kişisel suçlar ve görevleriyle ilgili suçlar olmak üzere iki durumda karşımıza çıkar. Bakanlar kişisel suçlarından dolayı yasama dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra suçu işlediği yer ceza mahkemesi tarafından yargılanır. Anayasa'nın 148'inci maddesine göre, başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili suçlarından dolayı cezai sorumlulukları vardır. Görevleriyle ilgili suçlardan dolayı da TBMM tarafından, birinci bölümde ayrıntılı olarak anlatılan meclis soruşturması yöntemiyle sevk edildikleri Yüce Divan'da yargılanırlar.

Bilindiği gibi, 1982 Anayasası'nın 100'üncü maddesine ve ilgili içtüzük hükümlerine göre yürütülen meclis soruşturması, CMK'da düzenlenen bir soruşturma mahiyetindedir. Meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakan hakkında üye tam sayısının salt çoğunluğu ile Yüce Divan'a sevk kararı verilebilir. Görüldüğü gibi, TBMM'nin burada yaptığı iş, iddia faaliyetidir, kamu davası açmaktır¹⁹⁸.

Çalışmanın bu bölümünde, bakanların görevleriyle ilgili olarak bir suç işlemeleri halinde meclis soruşturması aşamasından sonraki aşama olan ve yargılamalarının

¹⁹⁷ ARSLAN, a.g.e., s. 54; YANIK, a.g.e., s. 104.

¹⁹⁸ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 103.

yapılacağı yer olan Yüce Divan'daki yargılama usulü, yargılama neticesinde verilen hüküm ve hükmün sonuçlarını incelenecektir. Ancak her ne kadar Yüce Divan yargılaması sadece bakanlar ve başbakanlar hakkında olmamakla birlikte, çalışmanın ilk bölümü bakanların yargılanmasında soruşturma aşaması olan meclis soruşturması ile ilgili olduğundan; çalışmanın bu bölümünde bakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar yönünden yapılacak yargılamanın kovuşturma aşaması olan Yüce Divan yargılaması, yalnızca bakanların ve başbakanların yargılanması konusuyla sınırlı olarak incelenecektir.

Bu incelemeden sonra ise bakanlar ve başbakanlar haricindeki diğer kişiler hakkında yapılan Yüce Divan yargılamasından da kısaca bahsedilecektir.

2.4.1.Yüce Divan'da Yargılama Usulü

Bakanların yargılanmasında Yüce Divan aşaması, meclis soruşturması evresinden sonraki yargılama aşamasıdır. Anayasa Mahkemesi, meclis soruşturması sonucu Yüce Divan'a gönderilen ilgili başbakan veya bakanı yargılayan bir ceza mahkemesidir.

Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan olarak nasıl çalışacağı ve hangi usule göre yargılama yapacağı, Anayasa'nın 149'uncu maddesinde yapılan atıf nedeniyle 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılaması Usulleri Hakkındaki Kanun ile belirlenmiştir. Anayasa'nın 149'uncu maddesindeki "Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinden inceler" ve AMKYUHK'nın 35'inci maddesindeki "Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir" hükmü gereği Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla gördüğü işlemlerde, aynen bir ceza mahkemesi gibi hareket edeceği ve AMKYUHK'da bulunmayan usul hükümleri için 5271 sayılı CMK hükümlerinin dikkate alınacağı anlaşılmaktadır¹⁹⁹.

¹⁹⁹ ŞAHİN, a.g.e., s. 301.

5271 sayılı CMK'nın 2'nci maddesine göre; ceza yargılaması, “soruşturma” ve kovuşturma” olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Soruşturma evresi, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar süreci; kovuşturma evresi ise iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen aşamayı ifade eder. Yüce Divan yargılaması da olağan ceza yargılaması gibi “soruşturma” ve “kovuşturma” olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Ancak, Yüce Divan yargılamasında kamu görevlilerine daha üstün bir anayasal güvence sağlama düşüncesi nedeniyle²⁰⁰ birçok yönüyle olağan ceza yargılamasından ayrılmaktadır.

Yüce Divan aşaması, yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bakanların görev suçlarıyla ilgili olarak yargılanmalarında kovuşturma aşaması olduğundan; Yüce Divan, Meclis'in ilgili bakan veya başbakan hakkında aldığı Yüce Divan'a sevk kararına ilişkin belgeyi kabul ettiği zaman soruşturma süreci bitip kovuşturma aşaması başlamıştır. Bu aşamayla birlikte ilgili kişiler, şüpheli konumundan sanık konumuna geçer ve Yüce Divan'da sanık olarak yargılanmalarının ardından haklarında nihai bir karar verilir.

Yüce Divan'da usul hükümlerinin uygulanmasında önce Anayasaya, Anayasada düzenlenmeyen hususlarda ise Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunu ve TBMM İçtüzüğü'ndeki düzenlemelere bakılacaktır. Buralarda bir hüküm bulunmaması halinde ise CMK hükümleri uygulanacaktır²⁰¹.

2.4.1.1.Soruşturma Aşaması

Ceza Muhakemesi Hukukuna göre, savcılara ait olan kamu davası açma yetkisi, Yüce Divan yargılamasında yargılanacak kamu görevlisinin bağlı olduğu kuruma ve sıfatına bağlı olarak farklı kurumlarca, farklı usullere göre yerine getirilmektedir. Bakanların ve başbakanların yargılanmaları özellikle de soruşturmaları diğer kamu görevlilerinden farklı usullere tabidir.

²⁰⁰ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 19-20.

²⁰¹ YANIK, a.g.e., s. 120.

Bakanların ve başbakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı Yüce Divan’da yapılan yargılamalarının soruşturma aşamasına meclis soruşturması denilmektedir. Meclis soruşturması aşaması çalışmanın ilk bölümünde detaylı olarak incelenmişti. Bu yüzden bu bölümde meclis soruşturmasından bahsedilmeyecektir.

Haklarında soruşturma yürütülen bakan veya başbakan ile ilgili olarak, TBMM tarafından Yüce Divan’a sevk kararı verilmesi halinde dosya Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilir. Genel Kurulun bu kararı vermesi ile birlikte meclis soruşturma süreci sona erer. Bu aşamadan sonra yetki Yüce Divan’a aittir.

TBMM’nin Yüce Divan’a sevk kararı, “dava açan belge” niteliğindedir²⁰². Yüce Divan’ın, kendisine dosyanın gelmesinden sonra iddianame yerine geçen sevk kararını kabul etmesiyle soruşturma evresi son bulur²⁰³. Bundan sonra Yüce Divan’da yapılacak olan yargılama aşamasına geçilir.

2.4.1.2.Kovuşturma Aşaması

Bakanların yargılanmasında soruşturma evresinden yani meclis soruşturmasından sonraki aşama kovuşturma yani yargılama aşamasıdır. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılama esasen bir ceza yargılamasıdır.

Bu nedenle Yüce Divan yargılamasının bütün aşamalarında ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerine de titizlikle uyulmalıdır. Bu ilkelerden en önemlisi Yüce Divan yargılamasında da uyulması zorunlu olan “kanunilik ilkesi” dir²⁰⁴.

Yüce Divan yargılamasında, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile birlikte yürürlükte bulunan 5271 sayılı CMK hükümleri de uygulanır. Bu husus, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve

²⁰² FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 116.

²⁰³ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 7.

²⁰⁴ YANIK, a.g.e., s. 186.

Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/1'inci maddesinde de belirtilmiştir. Buna göre, "Genel Kurul, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir".

6216 sayılı Kanunun yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümünde Yüce Divan yargılamasında uygulanacak usul kurallarına yer verilmiştir.

Bu bölümde, Yüce Divan yargılamasının kovuşturma aşaması incelenecektir. CMK'nın 2'nci maddesine göre, kovuşturma evresi, iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evredir. Dolayısıyla, dava açan belgenin Yüce Divan'a gelmesi ile kovuşturma başlamıştır denilemeyecektir. Kovuşturmanın başlayarak, yargılama aşamasına geçilebilmesi için, dava açan belgenin Yüce Divan tarafından kabul edilmesi gerekir.

Bakanların yargılanmasında kovuşturma aşamasını incelenirken, öncelikle yargılama süjeleri, duruşma aşaması, kovuşturmayla ilgili bazı özel durumlar, hüküm ve kanun yolları konularına değinilecektir.

2.4.1.2.1.Yargılama Süjeleri

Bakanlar ve başbakanlar ile ilgili Yüce Divan'da görülen davalarda itham eden makam Cumhuriyet Başsavcılığı değildir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa'nın 148/4'üncü maddesi uyarınca, Yüce Divan'da savcılık görevini yerine getiriyorsa da, bu görevi yalnızca ithamı yürütmektir. Bakanların yargılanmasında itham eden yasama organıdır. TBMM'nin ilgili bakanının Yüce Divan'a sevkine dair vermiş olduğu karar bir nevi iddianame yerine geçmektedir. Böylece, ithamı yürüten Cumhuriyet Başsavcısının iddianamenin düzenlenmesinde ve uygulanması istenen suçlama maddelerinin belirlenmesinde hiçbir rolü bulunmamaktadır²⁰⁵.

²⁰⁵ TÜLEN, a.g.e., s. 183.

Yüce Divan'da savcılık görevini 1982 Anayasası'nın 148/2'nci maddesi ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/5'inci maddesine göre, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili yapar. Yine Yargıtay Cumhuriyet Savcılarında görevlendirilenler de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ile birlikte duruşmaya katılabilir. Yüce Divan yargılamasında, başsavcılığın, sadece yapılan ithamı usulü olarak yürütmekle sınırlı bir görevi vardır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının görevi, dava dosyaları Yüce Divan'a geldikten ve Yüce Divan tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına gönderildikten sonra başlamaktadır²⁰⁶.

Yüce Divan'da savunma makamı konusunda ne Anayasa'da ne de Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da herhangi bir düzenlemeye rastlanılmaktadır. CMK'da öngörülenler Yüce Divan'da savunma makamında yer alırlar. Bunlar da sanık ve müdafidir²⁰⁷. Sanıklar da görevde olsun veya olmasın bakanlar ve başbakanlardır.

Anayasal güvence altındaki savunma hakkında hiç kimsenin mahrum bırakılması kabul edilmediğinden Yüce Divan'da yargılanan ilgili bakan da savunma hakkına sahiptir. Bir bakanın TBMM tarafından Yüce Divan'a sevk edilmesi, o bakanın mutlaka suçlu olduğunu göstermez²⁰⁸.

Bakanların ve başbakanların görevleriyle ilgili suçlarda yargılama yapma makamı Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesidir. Genel mahkemelerin hakimlerinde bulunması gereken nitelikler Yüce Divan hakimlerinde de aranmaktadır. Bunlar, Yüce Divan hakimlerinin bağımsız ve tarafsız olmalarıdır²⁰⁹. Bu hususlarla ilgili olarak ilerideki konularda temasta bulunulacaktır.

²⁰⁶ YANIK, a.g.e., s. 146.

²⁰⁷ ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1047.

²⁰⁸ ŞAHİN, a.g.e., s. 172-173.

²⁰⁹ ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1048.

2.4.1.2.2.Duruşma Evresi

Dava açan belgenin yani bakanlar hakkında TBMM’ce verilen Yüce Divan’a sevk kararının Yüce Divan’a ulaşmasıyla, Yüce Divan yargılaması başlamaz. Yargılamanın başlaması için, Yüce Divan’ın 5271 sayılı CMK’nın 174’üncü maddesi uyarınca, on beş gün içinde dava açan belgenin kabulü veya iadesi konusunda bir karar vermesi gerekir. Bu süre, dava açan belgenin Yüce Divan’a ulaştığı, yani evrak kayıt defterine işlendiği gün işlemeye başlar²¹⁰.

Yüce Divan, Yüce Divan’a sevk kararını CMK’nın 174’üncü maddesine göre, sevk kararının kendisine ulaşmasından itibaren on beş günlük süre içerisinde CMK’nın 170 ve 174’üncü maddelerinde öngörülen hususları içerip içermediğini ilgili kuruluş kanunları, Anayasa’nın 105’inci ve TBMM İçtüzüğü’nün 114’üncü maddesinde öngörülen usullere uygun olarak verilip verilmediğini inceleyecektir.

Uygulamada, bakanlar açısından TBMM’ce verilen Yüce Divan’a sevk kararının Yüce Divan’a ulaşmasından sonra, dosya ile ilgili olarak ilk incelemesini yapıp bir rapor hazırlamak üzere bir Raportör görevlendirilir. Raportörün ilk inceleme raporunu vermesinden sonra Yüce Divan tarafından yapılan incelemede, eksiklik veya yanlışlık olduğu tespit edilirse, esasın incelemesine geçilmeksizin, eksikliklerin ve yanlışlıkların düzeltiltilip tamamlattırılmasına veya mahkemenin yetkisiz olduğu tespit edilirse başvurunun reddine karar verilir. Raportörler, inceledikleri işlerle ilgili ilk inceleme toplantılarında hazır bulunurlar ve gerekli açıklamaları yaparlar²¹¹.

Yüce Divan, sevk kararını ve ilgili bakan hakkındaki dava dosyasını inceledikten sonra 5271 sayılı CMK’nın 170’inci maddesinde belirtilen unsurlara aykırı bir durum olup olmadığını veya eksik, hatalı bir düzenleme bulunup bulunmadığını inceleyerek iddianame yerine geçen belgelerin, bakanlar açısından ise Yüce Divan’a sevk kararının iadesine karar verebilir.

²¹⁰ YANIK, a.g.e., s. 188.

²¹¹ YANIK, a.g.e., s. 189.

CMK'nın 174'üncü maddesine göre, on beş gün içinde iade edilmeyen dava açan belgeler kabul edilmiş sayılır.

Mahkemece yapılan incelemede iddianame yerine geçen Yüce Divan'a sevk kararının kanuna uygun düzenlendiği anlaşılırsa, iddianamenin kabulü kararı verilir ve iddianamenin kabulüyle kamu davası açılmış sayılır ve kovuşturma aşaması başlar²¹².

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla görev yaparken, yürürlükteki kanunlara göre, yapılan yargılama ceza kovuşturması olduğu için CMK'nın ilgili hükümlerine göre duruşma yapar ve hüküm verir²¹³.

Duruşma aşamasına geçilmeden önce ise Yüce Divan bazı duruşma hazırlıkları yapar. Yüce Divan iddianamenin kabulünden sonra tensip tutanağı düzenleyerek duruşma gününü belirler. Duruşmada hazır bulunması gereken kişilere gerekli tebligatlar çıkarılır ve diğer usulü işlemler yapılır. Duruşma hazırlığı işlemleri tamamlandıktan sonra ise duruşma evresine geçilir.

Daha önce de belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalıştığı konular dışındaki işlemlerini dosya üzerinden yapar. Anayasa Mahkemesi sadece Yüce Divan sıfatıyla görev yaparken duruşma yapmaktadır.

Yüce Divan Başkanı'nın, duruşmanın hazırlığı evresinde belirlediği günde, duruşmada hazır olması gerekenlerin yoklamasıyla başlayan, aleni ve sözlü olarak devam eden, karşılıklı delillerin ikame edilip tartışıldığı ve son sözün sanığa verilmesinden sonra, hüküm aşamasına geçilmesiyle sona eren ceza yargılaması evresine "duruşma" denir²¹⁴.

Yüce Divan, duruşma yaparken 17 üye ile toplanır. Duruşmada toplantı yeter sayısı Genel Kurulun toplantı yeter sayısı olan 12'dir. Yüce Divan kararlarını ise salt

²¹² ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1047.

²¹³ ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1047.

²¹⁴ YANIK, a.g.e., s. 222.

çoğunluk ile verir. Duruşma evresini, Yüce Divan Başkan'ı yönetir ve sanığı sorguya çeker.

5271 sayılı CMK'nın "duruşmanın başlaması" başlıklı 191'inci maddesine göre, sanığın ve müdafinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Daha sonra duruşmada, sırasıyla;

- a) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır,
- b) İddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur,
- c) Sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu ve CMK'nın 147'nci maddesinde belirtilen diğer hakları bildirilir,
- d) Sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır.

6216 sayılı Kanunun 57/3'üncü maddesine göre, Yüce Divan'da sorgusu yapılmış olan sanığın, sonraki oturumlara gelmemesi ve Yüce Divan tarafından da duruşmada hazır bulunmasına gerek görülmemesi hallerinde, duruşmadan varestes tutulma talebi olmasa dahi yokluğunda duruşmaya devam edilerek kamu davası sonuçlandırılabilir. Müdafî ise her zaman duruşmada hazır bulunabilir.

Duruşma aşamasında Başkan delillerin karşılıklı ikame edilmesini sağlar. Duruşma kural olarak herkese açıktır; ancak, CMK'nın 182/2'nci maddesi uyarınca, genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir²¹⁵.

²¹⁵ YANIK, a.g.e., s. 223.

6216 sayılı Kanunun 57/4'üncü maddesi uyarınca duruşma sırasında Başkanın uygun göreceği teknik araçlarla kayıt yapılır. Bu kayda dayanılarak düzenlenen duruşma tutanaklarının her sayfası Başkan ile tutanağı düzenleyenler tarafından imzalanır.

6216 sayılı Kanunun 62/1'inci maddesi uyarınca Yüce Divan, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışmaya, bilgi ve belge istemeye, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi incelemeye, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırmaya, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci istemeye yetkilidir. Yüce Divan'ın bu taleplerini belirtilen süre içinde yerine getirmeyenler hakkında genel hükümlere göre doğrudan soruşturma yapılır.

Yüce Divan'ın bakmakla görevli olduğu dava ve işlerle ilgili bilgiler, devlet sırrı olduğu gerekçesiyle Yüce Divan'a karşı gizli tutulamaz. Tanıklık konusu bilgilerin devlet sırrı niteliğini taşıması halinde tanık, Yüce Divan tarafından stenograf ve zabıt katibi dahi olmaksızın dinlenir. Başkan daha sonra bu tanık açıklamalarından sadece bakılmakta olan davanın esasına etkili olan hususları tutanağa geçirir.

Devlet sırrının tanımı 6216 sayılı Kanunun 62/3'üncü maddesinin son cümlesinde yapılmıştır. Buna göre, "Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek, anayasal düzen ve dış ilişkilerde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler Devlet sırrı sayılır."

6216 sayılı Kanunun 63'üncü maddesine göre; Başkan duruşmanın gerekli kıldığı durumlarda, devlet kurum ve kuruluşlarına ait araç, gereç, stenograf ve teknik personelden yararlanmak için istemde bulunabilir. Bu istemler, ilgili makamlarca derhâl yerine getirilir.

Yüce Divan'da yargılanma ön şartı, ilgili hakkında yöntemine uygun olarak sevk kararı verilmiş olmasıdır. Dolayısıyla yargılama aşamasında çıkacak yeni bir suçtan dolayı ayrı bir sevk kararı bulunmadıkça yargılama yapılamaz. Mahkeme sevk

kararındaki sanık ve fiille bağlıdır²¹⁶. Suçun nitelik değiştirmesi ise yargılamanın sürdürülmesine engel değildir. Görülen dava bir ceza davası olduğuna göre genel ceza yargılamasındaki yönetime uygun davranılmalıdır.

2.4.1.2.3.Özel Durumlar

Bir önceki bölümde bakanların Yüce Divan yargılamasında duruşma evresi anlatılmış olup bu bölümde ise yargılama esnasında karşılaşılan bazı özel durumlardan bahsedilecektir.

Ceza yargılamasında, kamu davası kural olarak geri alınamaz. Yüce Divan açısından bakıldığından da, TBMM'nin dava açan belgeyi Yüce Divan'a ulaştırmasından sonra yetki ve görev Yüce Divan'a geçmektedir. Bu aşamadan sonra, dava açan belge Yüce Divan tarafından henüz kabul edilmemiş olsa dahi, TBMM dava açma başvurusunu geri alamaz²¹⁷.

Bir bakan veya başbakanı Yüce Divan'a sevk eden TBMM, davayı geri alamayacağı gibi kişiler de davanın geri alınmasını veya başka mahkemede yargılanmalarını isteyemezler. Bununla birlikte davanın geri alınamazlığı, iddianamenin iadesine teşkil etmez. Çünkü CMK geri almayı düzenlememişken, iddianamenin iadesini düzenlemiştir.

CMK'nın 9 ve 16'ncı maddeleri gözetilerek bağlantılı davalar Yüce Divan'da birleştirilerek görülebilir. Yüce Divan'da yargılanacak bir bakan birden çok görev suçu işlemişse bunların tamamı birleştirilerek görülecektir. Ancak ilgili bakanın görev suçları birleştirmeye tabi olacakken görev suçu sayılmayan diğer suçları, dosyadan ayrılarak genel mahkemelerin yargılama yetkisine tabi olacaktır. CMK'ya göre, bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa bunlar hakkında birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir. Bu hüküm karşısında,

²¹⁶ EREM, a.g.e., s. 18.

²¹⁷ YANIK, a.g.e., s. 200.

şartlar oluştuğunda davaların birleştirilmesi uygundur. Yüce Divan'da davaların birleştirilmesini engelleyen bir hüküm yoktur. CMK'nın 10'uncu maddesine göre, mahkeme davanın her aşamasında birleştirme ve ayırma kararı verebilecektir. Mahkeme doğaldır ki üst mahkeme olduğundan davaların birleşme yeri Yüce Divan olacaktır. Ayrıca mahkeme gördüğü bağlantılı birden çok davayı da birleştirebilecektir.

Birleştirme, davalar arasında birbirleriyle çelişen hükümlerin verilmesini engelleyeceği gibi, genel mahkemelerin Yüce Divan'ın vereceği kararın etkisinde kalmasını da engeller²¹⁸.

Ayrıca, Yüce Divan'ın kişiler yönünden sınırlı olan yetkisi bazı durumlarda genişleyebilir. Yüce Divan, aralarında irtibat bulunan davaların birleştirilmesinde hukuki yarar olduğunu görürse, davaların birleştirilmesine karar verebilir. Bu durumda, Yüce Divan'ın yargılama yetkisinde olmayan kişilerin de Yüce Divan'da yargılanması söz konusu olmaktadır. Örnek olarak eski bakanlardan İsmail ÖZDAĞLAR'ın yargılandığı 1985/1 Esas sayılı davada, irtibat nedeniyle Ali ÖZDAĞLAR ve Mehmet KAYMAK isimli kişiler de bakan ile birlikte yargılanmışlardır²¹⁹.

Bir mahkemenin yargı çevresi dışındaki bir işlemi yapması gerektiğinde yetkisi yargı çevresi ile sınırlı olduğundan bu sınır dışındaki yargısal işlemleri yapamaz. Böyle durumlarda başvurulacak yol, o işlemin yapılacağı yerdeki mahkemeden söz konusu işlemin yapılması konusunda yardım istemesine istinabe denir²²⁰.

Yüce Divan'ın istinabe yoluna başvurup başvuramayacağı tartışmalıdır. Yüce Divan bir adliye mahkemesi değildir ve bu nedenle eşiti bir mahkemede yoktur. Ayrıca Anayasa, Yüce Divan'a ancak kendisinin kullanabileceği ve bir başka mahkemeye

²¹⁸ KAPICI, a.g.e., s. 93; ŞAHİN, a.g.e., s. 176; ARSLAN, a.g.e., s. 59; KUMAŞ, a.g.e., s. 377.

²¹⁹ YANIK, a.g.e., s. 202.

²²⁰ ARSLAN, a.g.e., s. 112.

devredemeyeceği yetkiler verdiği için, yine Yüce Divan'ın yargı sınırı tüm ülkeyi kapsadığından, Yüce Divan'ın istinabe yoluna başvurusu uygun değildir²²¹.

Yüce Divan yargılamasında da, usul hükümlerine uygun olarak suçtan zarar görenin davaya katılması olanaklıdır. Davaya katılma yöntem ve esasları CMK'nın 237 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar yakındıklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler. Katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle olur. Yüce Divan bir kararında, suçtan zarar görenin davaya katılma istemini kabul etmiş, ancak tazminat istemini davayı uzatabileceği gerekçesiyle ve hukuk mahkemesinde dava açma hakkını saklı tutarak reddetmiştir²²². Ayrıca Yüce Divan, 26.05.2006 tarih ve E. 2004/5, 2006/2 sayılı kararında, idarenin zarara uğradığı gerekçesiyle Karayolları Genel Müdürlüğü'nün katılma istemini kabul etmiştir.

Yüce Divan, önüne gelen davada kendini görevli görmezse, görevsizlik kararı vererek davayı görevli mahkemeye gönderir. Yüce Divan'ın vereceği görevsizlik kararları kesin niteliktedir ve bu nedenle görevli gösterilen yargı mercii davaya bakmak durumundadır²²³.

Yüce Divan yargılaması sırasında, Yüce Divan suçun görev suçu olmadığını veya sanığın yargılamasının Yüce Divan'ın yetkisinde olmadığını tespit ederse görevsizlik kararı vererek dosyayı görevli mahkemeye göndermelidir²²⁴.

Ayrıca CMK'nın 6'ncı maddesinde yer alan, iddianamenin kabulünden sonra yargılamanın alt dereceli bir mahkemeye ait olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı

²²¹ EREM, a.g.e., s. 18; YANIK, a.g.e., s. 218; ARSLAN, a.g.e., s. 112.

²²² ARSLAN, a.g.e., s. 310.

²²³ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 102; ARSLAN, a.g.e., s. 112.

²²⁴ YANIK, a.g.e., s. 204.

verilemez hükmü Yüce Divan'da uygulanmaz. Çünkü Yüce Divan'ın Anayasa'da belirtilmeyen kişileri ve kişisel suçları yargılama görevi bulunmamaktadır²²⁵.

Yüce Divan yargılamasında hakim olarak görev yapan Anayasa Mahkemesi üyelerinin bazı durumlarda dava ve işlere katılmaya engel durumları bulunmaktadır. Bu durumlar 5271 sayılı CMK'nın 22-32'nci maddeleri arasındaki düzenlemelere kıyasen 6216 sayılı Kanunun 59-61'inci maddeleri arasında düzenlenmiştir.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 59'uncu maddesine göre, Başkan ve üyeler;

- a) Kendilerine ait olan veya kendilerini ilgilendiren dava ve işlere,
- b) Aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile eşinin, kan veya akrabalık yönünden üstsoy ve altsoyunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve akrabalığı doğuran evlilik bağı kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) akrabalık yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlatlık bağı bulunan kimselerin dava ve işlerine,
- c) Dava ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyımı sıfatıyla hareket ettiği dava ve işlere,
- d) Hakim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dava ve işlere,
- e) İstisari görüş ve düşüncesini ifade etmiş olduğu dava ve işlere, bakamazlar.

6216 sayılı Kanunun 60/1'inci maddesi uyarınca, Yüce Divan yargılamasında, Başkan ve üyeler tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılan hallerin olduğu iddiası ile reddolunabilirler.

6216 sayılı Kanunun 61'inci maddesinde ise Başkan ve üyelerin davaya bakmaktan çekinme usulü düzenlenmiştir²²⁶.

²²⁵ FEYZİOĞLU, a.g.e., s. 142.

2.4.1.2.4.Hüküm

Daha önce de ifade edildiği üzere 6216 sayılı Kanunun 57'nci maddesi, sadece Yüce Divan yargılamasının usulünü değil, aynı zamanda verilecek hükmün de yürürlükteki kanunlara göre verilmesini öngörmektedir. Bu bağlamda, Yüce Divan yargılamasında duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, CMK'nın 223'üncü maddesine göre hüküm verilir.

Mahkemenin kovuşturma sonunda verdiği ve ceza davasını sona erdiren, sanığın suçluluğu veya suçsuzluğu konusunda verilen nihai kararlara hüküm denir²²⁷. CMK'nın 225'inci maddesine göre, hüküm ancak iddianamede gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında verilir.

Yüce Divan yapılan yargılama sonunda, beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkumiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi gibi, değişik kararlar verebilir.

6216 sayılı Kanunun 65'inci maddesi uyarınca, Yüce Divan yargılamasında, kararlar katılanların salt çoğunluğuyla alınır. Karara muhalif kalanlar kararda muhalefet şerhlerini açıklarlar. Oyların eşitliği halinde başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur. Oylamaya en kıdemsiz üyeden başlanır.

Yüce Divan kararları gerekçeli olarak yazılır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

²²⁶ Anayasa'nın 61'inci maddesine göre; "Başkan ve üyelerin 59'uncu ve 60'ıncı maddelerde yazılı sebeplere dayanarak davaya veya işe bakmaktan çekinmeleri hâlinde, Genel Kurul çekinme talebinde bulunan Başkan veya üyenin de iştirakiyle konu hakkında kesin kararını verir. Ancak, çekinme talebinde bulunan üye oylamaya katılamaz."

²²⁷ YANIK, a.g.e., s. 233.

Yüce Divan kararlarına karşı itiraz, temyiz, karar düzeltme gibi olağan kanun yollarına gidilemez²²⁸. Ancak 6216 sayılı Kanunun 58'inci maddesi uyarınca, verilen kararın yeniden incelenmesinin istenmesi mümkündür.

2.4.1.2.5.Yeniden İnceleme ve Kanun Yolları

Diğer ceza yargılamaları gibi Yüce Divan yargılaması sonunda verilen kararlara ilişkin de bazı kanun yolları bulunmaktadır. Anayasa'nın 148'inci maddesine göre Yüce Divan'ın verdiği kararlar kesinlik taşımaktaydı ancak 2010 yılında Anayasada yapılan değişiklikle Yüce Divan'ın kararlarının kesin olma niteliği kaldırılmıştır.

Her ne kadar Yüce Divan kararlarının kesinliği hususu kaldırılmış ise de bu kararlara karşı sadece yeniden inceleme yoluna başvurulabilir.

Anayasa'nın 148/9'uncu maddesinde yapılan değişiklikle ve 6216 sayılı Kanunun 58'inci maddesi ile yapılan düzenlemeyle, Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilmesi getirilmiştir.

6216 sayılı Kanunun 58/1'inci maddesi uyarınca Yüce Divan tarafından verilen hükme karşı yeniden inceleme başvurusu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafî, katılan veya vekili tarafından yapılabilir.

Yeniden inceleme başvurusu hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde Yüce Divan'a bir dilekçe verilmesi suretiyle yapılır. Hüküm, yeniden incelemeye başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlar.

6216 sayılı Kanunun 58/3'üncü maddesi uyarınca Yüce Divan yeniden incelemeyi dosya üzerinden yapar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin, sanığın veya katılanın istemi üzerine ya da resen incelemenin duruşma açılarak yapılmasına da karar verilebilir. 58/4'üncü maddesi uyarınca ise yeniden incelemenin duruşma açılarak yapılmasına karar verilmesi hâlinde

²²⁸ YANIK, a.g.e., s. 237; ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1049.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline, sanığa, katılana, müdafî ve vekile duruşma günü tebliğ edilir. Sanık, duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini bir müdafî ile de temsil ettirebilir. 58/5'inci maddesi uyarınca duruşmada Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, hazır bulunması hâlinde sanık, müdafî, katılan ve vekili iddia ve savunmalarını açıklar; yeniden inceleme başvurusunda bulunan tarafa önce söz verilir. Her hâlde son söz sanığındır.

6216 sayılı Kanunun 58/6'ncı maddesi uyarınca yeniden inceleme, yalnızca başvuruda belirtilen hususlarla sınırlı olarak yapılır. Başvurunun yerinde görülmesi hâlinde aynı zamanda başvuru konusu hakkında da karar verilir. Yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesindir.

Yüce Divan kararlarına karşı, yeniden inceleme müessesesi haricinde olağan kanun yolları kapalı ise de bir olağanüstü kanun yolu olan “yargılamanın yenilenmesi” için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir²²⁹.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 67'nci maddesinde Yüce Divan kararları hakkında yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesinin hüküm ve şartları açıkça düzenlenmiştir.

6216 sayılı Kanunun 67/1'inci maddesi uyarınca, Yüce Divan'ın verdiği kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi 5271 sayılı CMK hükümlerine göre istenebilir. Olağanüstü bir kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi kurumu, 5271 sayılı CMK'nın 311 ile 323'üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, yargılamanın yenilenmesine CMK'nın 311 ve 314'üncü maddelerinde öngörülen, durumların vuku bulması halinde başvurulabilecektir.

Ayrıca 6216 sayılı Kanunun 67/2'nci maddesi uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Yüce Divan'ın verdiği bir kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

²²⁹ YANIK, a.g.e., s. 237.

ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmetmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Anayasa Mahkemesinden yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir. 67/3'üncü maddesi uyarınca ise mahkeme, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir. İstem genel hükümlere göre sonuçlandırılır.

Ancak Yüce Divan kararlarına karşı yargılamanın yenilenmesi yolu dışında kanun yararına bozma, karar düzeltme gibi başka olağanüstü kanun yoluna gidilemez.

2.4.2.Hükmün Sonuçları

Yüce Divan tarafından yapılan yargılama sonucunda bir hüküm verilir. Verilen bu hüküm, yargılanan bakan ve başbakan açısından birtakım sonuçlar doğurmaktadır.

Bu kapsamda öncelikle yargılama sonucunda beraat kararı verilmesi durumunda nasıl bir durumla karşılaşılacaktır buna değinmek gerekir. Anayasa'nın 113'üncü maddesine göre, TBMM kararı ile Yüce Divan'a sevk edilen bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divan'a sevki halinde hükümet istifa etmiş sayılır. Bununla birlikte Yüce Divan'da yapılan yargılama sonunda yargılanan bakan hakkında beraat kararı verilse bile, yargılanan bakanlar görevlerine dönemezler. Yüce Divan'dan beraat kararı çıkması başbakan veya bakanın görevine dönmesini sağlamaz. Bakanın beraat etmesi durumunda, bakanın mensubu olduğu hükümetin görevde olması durumunda normal bakan atama prosedürüne uyularak, yargılanan bakanın yeniden bakanlığa atanması söz konusu olabilir²³⁰.

Yüce Divan tarafından yapılacak yargılama sonunda, mahkumiyet kararı verilmesi durumunda, verilebilecek mahkumiyet kararlarının infazı ve yöntemi önem taşımaktadır.

²³⁰ GÖREN, a.g.e., s. 266.

Yüce Divan kararları kesinleşmekle infaz aşamasına geçilir. Yüce Divan yargılamasının mahkumiyetle sonuçlanması durumunda bu kararların kesinleştikten sonra, infazı gerekir. Yüce Divan vermiş olduğu infazı gerektiren kararlarını Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına göndermelidir²³¹.

6216 sayılı Kanunda Yüce Divan tarafından verilen kararların, hangi organ tarafından infaz edileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, verilen cezanın infazında, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 5'inci maddesi uygulanacaktır. Buna göre, Yüce Divan, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin hükmü Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Cezanın infazı da, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından gerçekleştirilir.

İlgili bakanın Yüce Divan'da mahkum olması halinde bu mahkumiyetle alınan ceza, milletvekilliği seçilme yeterliliğini engelleyici nitelikte ise Anayasa'nın 84'üncü maddesi uyarınca Yüce Divan'ın kesin kararının Meclis Genel Kuruluna bildirilmesiyle bakanın zaten hakkında Yüce Divan'a sevk kararı ile düşmüş olan bakanlık görevinin yanında milletvekilliği de düşmüş olur. Yüce Divan da kendisinden görüş sorulması üzerine verdiği bir kararında da TBMM üyeliğinin Meclis tarafından düşürülmesi gerektiğini belirtmiştir²³².

Yüce Divan'ın verdiği mahkûmiyet kararlarında şartların oluşması durumunda bakanlar hakkında koşullu salıverilme hükümleri de uygulanır. Koşullu salıverme hükümlerinin uygulanmasını isteyecek makam ise infaz mercii olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığıdır. Karar mercii de Yüce Divan'dır. Şartla tahliye kararının geri alınması da aynı yolla olmaktadır.

²³¹ YANIK, a.g.e., s. 243; ARSLAN, a.g.e., s. 118.

²³² Yüce Divan'ın 18.02.1986 tarih ve 1985/1 E. 1986/1 K. sayılı müt. kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. II, Ankara-2006, s. 443, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.04.2015).

2.5.DİĞER KİŞİLER HAKKINDA YAPILAN YÜCE DİVAN YARGILAMASI

Yüce Divan'ın yargılama görev ve yetkisi daha önce de belirtildiği üzere Anayasa'nın 148'inci maddesine göre, bazı üst düzey kamu görevlileri ve bunların görev suçlarıyla sınırlıdır.

Çalışmanın ilk bölümünde bakanlar ve başbakanların görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar açısından yürütülen meclis soruşturması, ikinci bölümde ise bakanlar ve başbakanlar açısından Yüce Divan yargılama usulü ayrıntılı olarak izah edilmişti. Bu başlık altında ise bakanlar ve başbakanlar haricindeki Yüce Divan'ın yargılama yetkisinde olan diğer kişiler hakkında görev suçlarından dolayı yapılacak Yüce Divan yargılamasından bahsedilecektir.

Bu bahis yapılırken, bakanların haricindeki üst düzey kamu görevlilerinin Yüce Divan'a sevk edilme usulleri yani soruşturma usulleri ve genel hatlarıyla Yüce Divan yargılaması odaklı hareket edilecektir. Bakanlar açısından Yüce Divan yargılama usulünde kovuşturma aşaması ayrıntılı olarak incelendiğinden, bu başlık altında Yüce Divan yargılamasında kovuşturma aşaması incelenmeyecektir.

Bu inceleme Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı şahıslar açısından tek tek yapılacaktır.

Bu incelemeye geçmeden önce ise şu bilgiyi vermek gerekir. Bugüne kadar Yüce Divan'da bakanlar ve başbakanlar haricinde Yüce Divan'da yargılanan sadece bir kişi bulunmaktadır. O da Yargıtay 6'ncı Hukuk Dairesi eski Başkanı Hasan ERDOĞAN'dır.

2.5.1.Cumhurbaşkanı

Anayasa'nın 105/3'üncü maddesine göre, Cumhurbaşkanı vatana ihanet suçlamasıyla TBMM üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine ve TBMM üye tam sayısının en az dörtte üçünün vereceği bir kararla Yüce Divan'a sevk edilebilir. Bu teklifi içeren önerge bir takip şartıdır ve ancak bu şartın yerine getirilmesinden sonra

Cumhurbaşkanı hakkında vatana ihanet suçlamasıyla, TBMM tarafından takibat yapılabilir. TBMM'nin bu faaliyeti bir iddia faaliyetidir²³³.

TBMM İçtüzüğü'nün aynı konuyu düzenleyen 114'üncü maddesine göre ise; “Anayasa'nın 105'inci maddesinin son fıkrası gereğince görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen önerge, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin imzasıyla TBMM Başkanlığına verilir. Bu önerge derhal TBMM'nin bilgisine de sunulur. Ayrıca hakkında suç isnat edilen Cumhurbaşkanına da bu durum bildirilir. Bu önergenin TBMM'nin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki ilk birleşimin gündemine alınır. Bu birleşimde hakkında suç isnadında bulunulan Cumhurbaşkanı da dinlenebilir veya Cumhurbaşkanı isterse savunmasını yazılı olarak da gönderebilir. Şayet Cumhurbaşkanı tarafından yazılı olarak savunma yapılırsa, bu savunma Genel Kurulda aynen okunur. Cumhurbaşkanının da dinlendiği bu görüşme veya savunmadan sonra, TBMM üye tam sayısının en az dörtte üçü ile suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevkine karar verilebilir.”

Görüldüğü üzere TBMM İçtüzük'ü “görevde olsun veya olmasın” diyerek, görevden ayrılmış olsalar bile eski Cumhurbaşkanlarının vatana ihanetle suçlanabileceğini hükme bağlamıştır. Dolayısıyla, görevden ayrılmış olsa da, görevi sırasında vatana ihanet suçunu işlediği iddia olunan bir Cumhurbaşkanını yargılama yetkisi Yüce Divan'a aittir²³⁴.

İçtüzük'ün 114'üncü maddesinin son fıkrası uyarınca; gerek önergede gerekse Yüce Divan'a sevk kararında hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanınca işlendiği iddia olunan suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği belirtilir.

²³³ YANIK, a.g.e., s. 123.

²³⁴ Nurdan OKUR ve Ayşegül ATALAY, **Yüce Divan Yargılaması**, Anayasa Yargısı İncelemeleri, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 410; GÖZLER, a.g.e., s. 534.

1982 Anayasası, Cumhurbaşkanının ancak vatana ihanet suçu ile suçlanabileceğini kabul etmiş olmakla beraber, vatana ihanet suçunun tanımlamasını yapmamıştır. Bu durumda hangi fiillerin vatana ihanet olarak kabul edildiği belli değildir. Her ne kadar bazı görüşlere göre; Yüce Divan'ın, isnat olunan fiilin suç olup olmadığına ve Cumhurbaşkanının bu suçtan sorumlu tutulup tutulamayacağına karar verebileceği ancak hangi fiillerin vatana ihanet suçu olduğunu belirleme yetkisinin TBMM'ye ait olduğu²³⁵ ileri sürülmüş, bazı görüşlere göre ise vatana ihanet suçu ve unsurlarını niteleme yetkisinin TBMM'ye ait olduğunun kabul edilmesi mahkumiyet kararının önceden ilan edilmesi anlamına geldiği gerekçesi ile hangi fiillerin vatana ihanet suçunu oluşturacağını belirleme yetkisinin Yüce Divan'a ait olduğu²³⁶ iddia edilmiş ise de; mevzuatımızda vatana ihanet fiilleri ve vatana ihanet suçunun unsurları net olarak belirlenmediği için ve 6216 sayılı Kanunun 57'nci maddesinin “Yüce Divan yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir” hükmü doğrultusunda yukarıda da belirtildiği üzere vatana ihanet suçu adı altında bir suç olmadığından Cumhurbaşkanının, Yüce Divan'da yargılanmasının mümkün olmadığı kabul edilebilir. Bu yüzden Cumhurbaşkanının, Yüce Divan'da vatana ihanet suçundan yargılanabilmesi için vatana ihanet suçu ile ilgili olarak bu eksikliğin giderilmesi amacıyla yasama organı tarafından gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Ayrıca vatana ihanetle suçlandırılıp Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanının görevine devam edip edemeyeceği hususuna da değinmek gerekir. Bazı görüşlere göre²³⁷, göreviyle ilgili bir suçtan dolayı Meclis tarafından Yüce Divan'a sevk edilen bir bakan, bakanlıktan düşmüş sayıldığına göre, TBMM'nin çok daha büyük bir çoğunluğuyla ve çok daha ağır bir suçla suçlanan Cumhurbaşkanının görevine devam edebileceğini düşünmek güçtür. Bu sebeple, Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlanması durumunda Cumhurbaşkanlığı sıfatının sona ereceğini kabul etmenin yerinde

²³⁵ Sulhi DÖNMEZER ve Sahir ERMAN, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, C. I, 14. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 1997, s. 243.

²³⁶ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 92.

²³⁷ ÖZBUDUN, a.g.e., s. 299.

olacağı ileri sürülmüş, bazı görüşlere göre²³⁸ ise her ne kadar siyasal olarak parlamentonun büyük çoğunluğu bakımından vatana ihanetle suçlandırılan bir Cumhurbaşkanının görevine devam edemeyeceği düşünülse de, Anayasada vatana ihanetle suçlanan Cumhurbaşkanının görevinin sona erdiğini belirten bir hüküm ya da bu durumda olan Cumhurbaşkanının görevine son verilmesi neticesini doğuracak bir usul öngörülmediğinden bakanlar için öngörülmüş olan Anayasa'nın 113/3'üncü maddesindeki hükmün Cumhurbaşkanına uygulanamayacağı iddia edilmiştir.

Gerçekten de vatana ihanetle suçlanan Cumhurbaşkanının görevine devam edip etmeyeceğine dair bir düzenleme bulunmamakta ancak bakanlar için Anayasa'da buna ilişkin bir düzenleme bulunmaktadır. Bakanlar hakkında bir düzenleme olmasına rağmen devletin en üstünde yer alan bir kişinin vatana ihanet gibi bir suçla suçlanması durumunda hangi müeyyide ile karşılaşacağının düzenlenmemesi büyük bir eksikliktir. Yasama organı tarafından ise bu eksikliğin giderilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Yüce Divan tarihinde yargılanan bir Cumhurbaşkanı olmamıştır.

2.5.2.Meclis Başkanı

Anayasa'nın 148'inci maddesinde 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile getirilen ek fıkra ile TBMM Başkanı'nın göreviyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağı hususu hükme bağlanmıştır. Bu değişiklikten önce ise TBMM Başkanı'nın göreviyle ilgili suçlardan dolayı nerede yargılanacağı hususunda bir düzenleme bulunmamaktaydı. Yapılan bu düzenleme ile demokratik hukuk devleti olan ülkemiz açısından önemli bir adım atılmıştır.

Her ne kadar mevzuatımızda TBMM Başkanı hakkında göreviyle ilgili bir suç işlediğinin iddia edilmesi halinde soruşturmanın ne şekilde yapılacağı ve Yüce Divan'a nasıl sevk edileceği hususu henüz belli olmamakla birlikte bu konuya ilişkin uyum

²³⁸ GÖZLER, a.g.e., s. 543.

yasaları da çıkarılmamış ise de Yüce Divan'da yargılanan diğer kişilerin soruşturmaları nasıl kendi kurumlarında yapılıyor ise göreviyle ilgili suç işleyen TBMM Başkanı ile ilgili yapılacak soruşturmanın ve Yüce Divan'a sevk işlemlerinin de TBMM'ce yapılması gerekmektedir.

2.5.3.Yüksek Hakimler ve Savcılar

Anayasa'nın 148'inci maddesine göre, Anayasa Mahkemesi; Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı ile bakanlar ve başbakanlar haricinde, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcivekili, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri gibi yüksek hakimler ve savcılar görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Yukarıda sayılan tüm yüksek hakim ve savcıların, haklarında nasıl soruşturma yapılıp hangi şartlarda Yüce Divan'a gönderilecekleri, ilgili kurumun kuruluş kanunlarında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

2.5.3.1.Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevleriyle ilgili suçlarının soruşturma usulü 6216 sayılı Kanunun 16'ncı maddesi ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 14 ve 15'inci maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, Başkan ve üyelerin, görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri iddia edilen suçları nedeniyle soruşturma açılmasına karar verme yetkisi, Anayasa Mahkemesi Genel Kuruluna aittir. Gerekli görürse Başkan üyelerden birine soruşturma açılmasına yer olup olmadığına dair bir inceleme yaptırabilir. Genel Kurul hakkında işlem yapılan üyenin katılmadığı bir görüşmede soruşturma açılmasına yer olup olmadığı kararını görüşür. Görüşme sonucunda soruşturma açılmasına yer olmadığı kararı verilirse, karar ilgililere tebliğ edilir. Soruşturma açılmasına karar verilirse, Genel Kurul, üyeler arasından üç kişi seçerek Soruşturma Kurulu oluşturur. Soruşturma Kurulu, soruşturmayı tamamladıktan sonra kamu davasının açılmasını gerekli görmezse kovuşturmayla yer olmadığına dair

karar verir. Soruşturma Kurulu kamu davasının açılmasını gerekli görürse bir iddianame düzenleyerek dosyayı Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesine gönderir²³⁹.

Mahkemenin Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılamada Soruşturma Kurulunda yer alan üyeler görev alamazlar. Mahkemenin Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılamada 6216 sayılı Kanunun ve diğer kanunların yargılamanın niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

Yüce Divan tarihinde ise yargılanan başkan veya üye olmamıştır.

2.5.3.2.Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve üyelerinin görev suçlarından dolayı Yüce Divan'a sevk edilme usulleri, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 46'ncı maddesinde²⁴⁰ düzenlenmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere; Yüce Divan tarihinde 2011 yılında ilk defa bir yüksek yargı mensubu olan Yargıtay 6'ncı Hukuk Dairesi eski Başkanı Hasan

²³⁹ Erdal ABDÜLHAKİMOĞULLARI, **Türkiye'de Yüce Divan Yargılaması**, Haşim KILIÇ'a Armağan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, C. II, Ankara 2015, s. 1218.

²⁴⁰ 2797 sayılı Kanunun 46'ncı maddesine göre; "Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleriyle ilgili veya kişisel suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık Kurulunun kararına bağlıdır. Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinin hazırlık ve ilk soruşturması genel hükümlere tabidir. Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikayetleri inceleyerek soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte gördüğü takdirde, ilk soruşturma yapılması için ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir. Aksi takdirde dosyanın işlemiden kaldırılmasına karar verir. Bu karar kesindir. Soruşturma ile görevlendirilen başkan, soruşturmayı ikmal ettikten sonra evrakı Birinci Başkanlık Kuruluna gönderir. Soruşturmayı yapan ceza dairesi başkanı sorgu hakiminin yetkisini haiz olup Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun ilk soruşturmaya ait hükümlerini uygular. Vereceği tutuklama ve tutuklamanın kaldırılması veya kefaletle salıvermeye ait kararları Birinci Başkanlık Kurulunun onaması ile tekemmül eder. Birinci Başkanlık Kurulu, incelediği evrakı eksik bulursa soruşturmayı yapan başkana tamamlattırır. Son soruşturmanın açılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işlemiden kaldırılmasına, aksi halde son soruşturmanın açılmasına karar verir ve görevle ilgili suçlarda Anayasa Mahkemesine, kişisel suçlarda Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir."

ERDOĞAN, Yüce Divan’a gönderilmiştir. Yüce Divan’da yapılan yargılama neticesinde ise beraat kararı verilmiştir. Bunun haricinde Yüce Divan’da yargılanan olmamıştır.

2.5.3.3.Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve üyelerinin işledikleri görev suçlarının soruşturulması usulü 2575 sayılı Danıştay Kanunu’nun 76-81’inci maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Buna göre, Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı, Yüce Divan’a sevk edilebilmeleri için, Danıştay Başkanının seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul ilk soruşturmayı yapar. Soruşturma, Danıştay Başkanı hakkında yapılacaksa, Soruşturma Kurulu üyeleri Başkanlık Kurulu tarafından seçilir. Soruşturma Kurulu, soruşturma sonucunda düzenleyeceği fezlekeyi ve buna ilişkin dosyayı Danıştay Başkanına verir. Bu konudaki dosya Danıştay Başkanı tarafından İdari İşler Kurulu Başkanlığına ulaştırılır. Danıştay Genel Kurulu, kovuşturmaya yer olmadığı kararını re’sen, kovuşturma kararını ise itiraz yapılması halinde İdari İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin olmayacağı bir oturumda inceler. Yapılan inceleme sonucunda verilen kovuşturmanın açılmasına dair kararlar, üst kurulca onanmak veya itiraz olunmamak suretiyle kesinleştikten sonra soruşturma dosyası Yüce Divan’a sevk edilir.

Yüce Divan tarihinde ise yargılanan başkan, üye veya başsavcı olmamıştır.

2.5.3.4.Sayıştay Başkanı ve Üyeleri

Sayıştay Başkan ve üyelerinin görev suçlarında, soruşturmanın nasıl yürütüleceğine ilişkin hükümler, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu’nun 66’ncı maddesinde²⁴¹ düzenlenmiştir.

²⁴¹ 6085 sayılı Kanunun 66’ncı maddesine göre; “(1) Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyelerden birinin görevleri sebebiyle işlediği iddia edilen bir suçtan dolayı Sayıştay Genel Kurulunca seçilecek

Sayıştay Başkan ve üyelerinin görevleri dışında şahsi bir suç işlemeleri halinde yapılacak kovuşturmada Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının kovuşturmasına ilişkin hükümler uygulanır.

Yüce Divan tarihinde ise yargılanan başkan veya üye olmamıştır.

2.5.3.5. Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı, daire başkanları ve üyelerinin görev suçlarıyla ilgili yapılacak soruşturma usulü, 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanununun 37'nci maddesinde²⁴² düzenlenmiştir.

Yüce Divan tarihinde ise yargılanan başkan, üye veya başsavcı olmamıştır.

üç daire başkanı ve iki üyeden kurulu bir heyet tarafından ön inceleme yapılarak hazırlanacak rapor ile sair evrak soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine esas alınmak üzere Daireler Kuruluna verilir. Bu Kurulun soruşturma izni verilmemesine ilişkin kararı kendiliğinden ve soruşturma izni verilmesine ilişkin katılanların üçte iki çoğunluğu ile verilen karar, itiraz üzerine Genel Kurulca incelenir. İtiraz süresi kararın tebliği tarihinden itibaren onbeş gündür. Genel Kurulun soruşturma izni verilmemesine ilişkin kararı kesindir. Soruşturma izni verilmesine ilişkin karar katılanların üçte iki çoğunluğu ile alınır.

(2) Soruşturma kurulunun seçimine ilgililer katılamaz. Soruşturma izni verilmesi veya verilmemesi kararına ilişkin görüşmelere soruşturma kurulu üyeleri ile ilgililer katılamaz.

(3) Yukarıdaki fıkrada yazılı olanların görev sırasında, ancak ilgilinin görevi ile ilgisi bulunmayan şahsi bir suç işlemeleri halinde soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verilmesi işlemi bu maddede yazılı usuller dairesinde yürütülür.

(4) Daireler Kurulu kararları şahsi davacılar varsa onlara da tebliğ olunur.

(5) Soruşturma izni verilmesine ilişkin verilen kesin karar üzerine dosya Anayasa Mahkemesine tevdi olunur.”

²⁴² 1600 sayılı Kanunun 37'nci maddesine göre; “Askeri Yargıtay Başsavcısı, İkinci Başkanı, daire başkanları ve üyelerinin görevle ilgili suçlarını her ne suretle olursa olsun haber alan Başkan, ilgililer hakkında soruşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar vermek üzere konuyu Genel Kurula intikal ettirir. Askeri Yargıtay Başkanının görevle ilgili suçlarına ait ihbar ve şikayetler Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurula intikal ettirilir. Genel Kurul önce soruşturma açılmasına yer olup olmadığının belli edilmesi için bir veya üç kişiyi görevlendirir. Bu üye veya üyeler incelemelerini yaptıktan sonra kanaatlerini belirtmeksizin durumu bir raporla Başkanlığa bildirirler. Bu rapor üzerine Genel Kurulda yapılacak görüşme sonunda kovuşturmayla yer olmadığına karar verildiği takdirde, kararın bir örneği ilgiliye, bir örneği de varsa şikayette bulunana tebliğ olunmak üzere Başkanlığa sunulur. Bu karar kesindir. Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununa göre gerekli soruşturmayı yapmak üzere gizli oyla üç üye görevlendirilir. Bu kurula, üyelere en kıdemlisi başkanlık eder. Kurul, askeri savcılarının soruşturma yetkisine sahiptir. Soruşturma Kurulu, yaptığı soruşturma sonucunu bir raporla tesbit ederek Genel Kurul Başkanına arz eder. Genel Kurul son soruşturmanın açılmasına karar verdiği takdirde soruşturma dosyası Askeri Yargıtay Başkanlığı tarafından Yüce Divana sunulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.”

2.5.3.6. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

1972 yılında kurulan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerinin, 1961 Anayasası döneminde Yüce Divan'da yargılanacağı düzenlenmediği için AYİM'in başkan ve üyelerinin yargılanmasında genel mahkemeler yetkiliydi. 1982 Anayasası ile birlikte AYİM üyeleri de Yüce Divan'ın yargı yetkisine dahil edilmiştir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı, daire başkanları, üyeleri ve üye sıfatına haiz olan Genel Sekreterin görev suçlarıyla ilgili yapılacak soruşturma usulü, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 32'nci maddesinde²⁴³ düzenlenmiştir.

Yüce Divan tarihinde ise yargılanan başkan, üye veya başsavcı olmamıştır.

2.5.4. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyelerinin göreve ilişkin suçlarının soruşturulması usulü 6087 sayılı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanununun 38'inci maddesine göre yürütülür. Yüce Divan'a sevk talebiyle üyelerden biri hakkında yapılan ihbarname veya şikayetlerde Başkan, işi Genel Kurula götürmeden önce daire başkanlarından birine ön inceleme yaptırabileceği gibi doğrudan Genel Kurula da sunabilir. Genel Kurulda yapılan görüşme sonucunda soruşturma açılmasına

²⁴³ 1602 sayılı Kanunun 32'nci maddesine göre; "Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı, Daire Başkanları, üyeleri ve genel sekreterin görevle ilgili suçlarını haber alan Başkan, ilgililer hakkında kovuşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar verilmek üzere konuyu, Genel Kurula intikal ettirir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanının görevle ilgili suçlarına ait ihbar ve şikayetler, Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurula intikal ettirilir. Genel Kurul, önce soruşturma açılmasına yer olup olmadığına belli edilmesi için bir veya üç üyeyi görevlendirir. Üye veya üyeler incelemelerini yaptıktan sonra kanaatlerini belirtmeksizin durumu bir raporla Genel Kurul Başkanlığına bildirirler. Bu rapor üzerine Kurulda yapılacak görüşme sonunda, kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği takdirde kararın bir örneği ilgiliye, bir örneği de varsa şikayette bulunana tebliğ edilmek üzere Başkanlığa sunulur. Bu karar kesindir. Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde gerekli soruşturmayı, Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanununa göre yapmak üzere gizli oyla üç üye görevlendirilir. Bu kurula üyelerden en kıdemlisi başkanlık eder. Kurul, askeri savcılarının yetkisine sahiptir. Soruşturma Kurulu, yaptığı soruşturma sonucunu bir raporla tespit ederek Genel Kurul Başkanına arz eder. Genel Kurul son soruşturmanın açılmasına karar verdiği takdirde soruşturma dosyası Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanlığı tarafından Yüce Divana sunulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir."

ya da soruşturma açılmasına yer olmadığına karar verilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde üyeler arasından gizli oyla üç kişilik bir soruşturma kurulu seçilir. Soruşturma kurulu soruşturmayı tamamlayarak kovuşturmaya yer olup olmadığı hakkında görüşünü belirten raporunu Genel Kurula sunar. Genel Kurul, kovuşturma açılmasına yer olmadığına dair karar vererek dosyayı işlemiden kaldırabileceği gibi kovuşturma açılmasına karar vererek dosyayı Yüce Divan'a da gönderebilir.

Yüce Divan tarihinde ise yargılanan HSYK üyesi olmamıştır.

2.5.5.Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları

Anayasa'nın 148'inci maddesinde 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile getirilen ek fıkra ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanının da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacakları hususu hükme bağlanmıştır. Bu değişiklikten önce ise görevleriyle ilgili suçlardan dolayı nerede yargılanacakları hususunda bir düzenleme bulunmamaktaydı. Yapılan bu düzenleme ile demokratik hukuk devleti olan ülkemiz açısından önemli bir adım atılmıştır.

Genelkurmay Başkanı ile Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nın görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Yüce Divan'a sevk usulleri 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'na eklenen 15/A maddesi ile düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 148'inci maddesine paralel olacak şekilde 353 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikle Yüce Divan'da Yargılanacak Asker Kişilerle İlgili Usul başlıklı konu altında düzenlenen 15/A maddesi ile Genelkurmay Başkanının, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanının, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacakları belirtilmiştir.

353 sayılı Kanunun 15/A maddesine göre; “Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları ile Jandarma Genel Komutanı, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan’da yargılanırlar.

Bu suçlardan dolayı soruşturma açılmasına, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları hakkında başbakan, Jandarma Genel Komutanı hakkında İçişleri Bakanı karar verir.

Bu suçlara ilişkin herhangi bir ihbar veya şikayet aldıklarında veya böyle bir durumu öğrendiklerinde, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları hakkında başbakan, Jandarma Genel Komutanı hakkında İçişleri Bakanı, araştırma, gerekiyorsa ön inceleme yaptırarak soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verir. Soruşturma izni verilmiş bulunanlar izin vermeye yetkili merci tarafından soruşturmanın emniyeti ve sıhhatli olarak devam etmesi amacıyla geçici süre ile görevden uzaklaştırılabilir. Anılan kararlara karşı ilgililer on gün içinde Cumhurbaşkanlığına itiraz edebilirler.

İsimsiz, imzasız, adressiz yahut takma adla yapıldığı anlaşılan ya da belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikayetler işleme konulmaz.

Araştırma veya ön inceleme, izin vermeye yetkili merci tarafından bizzat yapılabileceği gibi, görevlendireceği denetim elemanları eliyle de yaptırılabilir. Bu şekilde görevlendirilen kişiler, 2/12/1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanunda ön inceleme ile görevlendirilen kişilere tanınan yetkilere sahiptir.

Soruşturma izni verilmemesi kararı hakkında ilgililer tarafından yapılan itirazın Cumhurbaşkanlığı tarafından kabul edilmesi veya soruşturma izni verilmesi kararına karşı süresi içinde itiraz edilmemesi ya da bu itirazın Cumhurbaşkanlığı tarafından reddedilmesi üzerine, izin vermeye yetkili merci tarafından soruşturmayı yapmak üzere denetim elemanlarından üç kişilik bir soruşturma kurulu oluşturulur. Kurul, soruşturma

sırasında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Cumhuriyet savcısına tanıdığı bütün yetkilere sahip olup, soruşturma sırasında hâkim kararı alınması gereken hususlarda yetkili mahkemelere başvurur.

Kurul, yaptığı soruşturma sonucunu bir rapor ile tespit ederek izin vermeye yetkili mercie sunar. İzin vermeye yetkili merci kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verir. İzin vermeye yetkili merci kamu davasının açılmasına gerek görürse, soruşturma dosyasını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesine gönderir.”

2.6.YÜCE DİVAN’DA YAPILAN YARGILAMALAR VE SONUÇLARI

Yüce Divan, 1876’dan bugüne kadar 17 ayrı davada faaliyet göstermiştir. Bu davalarda toplam 19 bakan, 1 başbakan ve 1 yüksek yargı organı mensubu yargılanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde günümüze kadar Yüce Divan’da yapılan yargılamalardan ve sonuçlarından sırasıyla kısaca bahsedilmiştir. Ancak çalışmada sadece olağan Yüce Divan’da görülen davalara yer verilmiştir. Yüksek Adalet Divanı gibi olağanüstü Yüce Divan davalarına yer verilmemiştir.

1- Bahriye Eski Bakanı İHSAN ERYAVUZ (26.01.1928)²⁴⁴

Cebeli Bereket milletvekili ve Bahriye eski Bakanı olduğu dönemde arkadaşlarıyla birlikte Yavuz isimli harp gemisinin tamirinde yolsuzluk yaptığı iddiasıyla 24 Aralık 1927 tarihinde Meclis Soruşturma Komisyonu kuruldu. “Yavuz-Havuz Olayı” olarak bilinen bu olay nedeniyle Bahriye eski Bakanı İhsan ERYAVUZ’un dokunulmazlığı kaldırılıp, 26.01.1928 tarihinde TBMM’de karar verilerek Yüce Divan’a sevk edildi. Yapılan yargılama sonunda eski Bahriye Bakanı İhsan Eryavuz, Yavuz harp gemisinin tamirinde yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle 16.04.1928 tarihinde iki yıl ağır hapis cezası ve iki yıl rütbe ve memuriyetten men cezasına çarptırıldı.

²⁴⁴ YANIK, a.g.e., s. 354.

2- Ticaret Eski Bakanı ALİ CENANİ (14.04.1928)²⁴⁵

Gaziantep Milletvekili ve Ticaret eski Bakanı Ali CENANİ hakkında, un ve zahire fiyatlarının yükselmesini önlemek için Ticaret Bakanlığı emrine verilen 500 bin liranın harcanmasında usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle 10.03.1928'de Soruşturma Komisyonu oluşturuldu. Ali CENANİ, 14.04.1928'de dokunulmazlığı kaldırılarak Yüce Divan'a sevk edildi. Yüce Divan, Ali CENANİ'nin memuriyet görevini kötüye kullandığı sonucuna ulaşarak 14.05.1928 tarihinde 1 ay hapis ve dört ay rütbe ve memuriyetten men cezası verdi. Ancak verilen ceza tecil edilerek devletin uğradığı zararın yasal faizi ile tazmin edilmesine karar verildi.

3- Bahriye Eski Bakanı MAHMUT MUHTAR PAŞA (30.05.1929)²⁴⁶

Bahriye eski Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'nın (Katırcıoğlu), Anadolu Demiryolu Kumpanyası ile ilgili olarak İngiltere'de Times Iron Works fabrikalarına 20 bin İngiliz lirasını kefaletsiz ödeyerek "hazineyi zarara uğratmak" suçlamasıyla Yüce Divan'da yargılanıp yargılanmaması 1914 yılında Meclisi Mebusan'da tartışılmış, ancak bir karara varılamamıştı. 1928 yılında konu tekrar gündeme getirildi ve 30.05.1929'da Mahmut Muhtar Paşa Yüce Divan'a sevk edildi. Yapılan yargılama sonunda 03.11.1929 tarihinde Mahmut Muhtar Paşa'dan kaybına sebep olduğu 22.411 TL zararın tazminine karar verildi.

4- Gümrük Tekel Eski Bakanı SUAT HAYRİ ÜRGÜPLÜ (10.11.1947)²⁴⁷

Kayseri milletvekili ve Gümrük ve Tekel eski Bakanı Suat Hayri ÜRGÜPLÜ ve bürokratları kahve, tomruk, tutkal, kibrit ve kereste alımlarında yolsuzluk yaptıkları iddiasıyla 10.11.1947'de TBMM kararı ile oluşturulan Yüce Divan'da yargılanmaya başlandı. Yapılan yargılama sonunda 05.10.1948 tarihinde Suat Hayri ÜRGÜPLÜ ve bürokratları oyçokluğuyla beraat ettiler.

²⁴⁵ YANIK, a.g.e., s. 354.

²⁴⁶ YANIK, a.g.e., s. 354.

²⁴⁷ YANIK, a.g.e., s. 354.

5- Ticaret Eski Bakanı MEHMET BAYDUR (07.02.1964)²⁴⁸

Bir İngiliz firmasına satışı yapılan 52 bin 500 ton arpanın satışında görevini savsadiğından dolayı eski Ticaret Bakanı Mehmet BAYDUR, 07.02.1964 tarihinde Yüce Divan'a sevk edildi. Yapılan yargılama sonunda hakkında isnat olunan görevi savsamak suçunu işlediğı sabit olmadığından beraat kararı verildi.

6- Sosyal Güvenlik Eski Bakanı HİLMİ İŞGÜZAR (02.02.1981)²⁴⁹

Sosyal Güvenlik eski Bakanı Hilmi İŞGÜZAR, 1978-1979 yıllarında kayırma, usulsüzlük, yolsuzluk, nüfuz ticareti, vazifeyi suiistimal ve menfaat temini suretiyle SSK ve Bağ-Kur'u zarara sokmak fiillerinden dolayı 02.02.1981 yılında Milli Güvenlik Konseyi tarafından Yüce Divan'a sevk edildi. Yapılan yargılama sonunda Yüce Divan'ın 13.04.1982 tarihli kararı ile Hilmi İŞGÜZAR, 5 yıl ağır hapis, 4 yıl 8 ay hapis ve 5.251.600 TL ağır para cezası ile temelli olarak memuriyetten men cezasıyla cezalandırılmıştır.

7- Gümrük ve Tekel Eski Bakanı TUNCAY MATARACI (23.04.1981)²⁵⁰

Gümrük ve Tekel eski Bakanı Tuncay Mataracı, 1978-1979 yıllarında rüşvet almak, görevi kötüye kullanmak suçlarını işlediğı gerekçesi ile Milli Güvenlik Konseyi tarafından 23.04.1981 tarihinde Yüce Divan'a sevk edildi. Yapılan yargılama sonunda 16.03.1982 tarihinde 36 sene ağır hapis cezası ve 787.386.766 TL ağır para cezası ile cezalandırılmış ayrıca memuriyetten temelli olarak mahrumiyetine karar verilmiştir.

²⁴⁸ Yüce Divan'ın 17.06.1965 tarih ve 1964/1 E. 1965/3 K. sayılı kararı, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

²⁴⁹ Yüce Divan'ın 13.04.1982 tarih ve 1981/1 E. 1982/2 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. I, Ankara-1982, s. 1, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

²⁵⁰ Yüce Divan'ın 16.03.1982 tarih ve 1981/2 E. 1982/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. I, Ankara-1982, s. 355, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

8- Bayındırlık Eski Bakanı ŞERAFETTİN ELÇİ (17.03.1982)²⁵¹

Bayındırlık eski Bakanı Şerafettin ELÇİ, 1978-1979 yıllarında atamalarda usulsüzlük yaparak görevini kötüye kullandığı ve rüşvet aldığı ithamıyla Milli Güvenlik Konseyi tarafından 17.03.1982 tarihinde Yüce Divan’a sevk edildi. Yüce Divan’ın 12.04.1983’de vermiş olduğu karar ile Şerafettin ELÇİ, rüşvet suçlamasından beraat ederken, görevini kötüye kullanmaktan 2 yıl 4 ay hapis ve 14 ay memuriyetten men cezasına çarptırıldı. Diğer 7 sanıktan 4’ü 3 yıla kadar hapis cezası aldı, 3 sanık beraat etti.

9- Bayındırlık Eski Bakanı SELAHATTİN KILIÇ (02.06.1982)²⁵²

Bayındırlık eski Bakanı Selahattin KILIÇ, 1978-1980 yıllarında rüşvet aldığı, görevi kötüye kullandığı ithamıyla Milli Güvenlik Konseyi tarafından 17.03.1982 tarihinde Yüce Divan’a gönderildi. Kılıç ile beraber 10 kişinin yargılandığı dava, 09.03.1983’de sona erdi. Kılıç ve 6 arkadaşı yeterli delil bulunamadığından beraat etti, 3 sanık 8 ay ile 1 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldı.

10- Devlet Eski Bakanı İSMAİL ÖZDAĞLAR (15.05.1985)²⁵³

Devlet eski Bakanı İsmail ÖZDAĞLAR, “rüşvet almak” ve “görevini kötüye kullanmak” iddiasıyla TBMM tarafından 15.05.1985 tarihinde Yüce Divan’a sevk edildi. 14.02.1986’da sona eren yargılamada “rüşvet” suçlaması için yeterli delil görmeyen Yüce Divan, İsmail ÖZDAĞLAR’ı “görevi kötüye kullanmak” suçundan 2 yıl hapis ve 30 bin lira ağır para cezasına çarptırdı.

²⁵¹ Yüce Divan’ın 12.04.1983 tarih ve 1982/1 E. 1983/2 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. II, Ankara-1986, s. 1, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

²⁵² Yüce Divan’ın 09.03.1983 tarih ve 1982/2 E. 1983/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. II, Ankara-1986, s. 239, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

²⁵³ Yüce Divan’ın 14.02.1986 tarih ve 1985/1 E. 1986/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. II, Ankara-1986, s. 443, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

11- Bayındırlık Eski Bakanları İSMAİL SAFA GİRAY ve CENGİZ ALTINKAYA (20.01.1993)²⁵⁴

Bayındırlık eski bakanları İsmail Safa GİRAY ile Cengiz ALTINKAYA, otoyol ihaleleri sözleşmelerinde fiyat farkı ödenmeyeceğine ilişkin hüküm bulunmasına karşın, fiyat farkı ödedikleri iddiasıyla 20.01.1993 tarihinde Yüce Divan’a sevk edildiler. Bu davaya 14.09.1993 tarihinde Danıştay’ın kararı üzerine Karayolları eski Genel Müdürü Atalay COŞKUNOĞLU da dahil edildi. Yüce Divan’daki yargılama 13.04.1995’de sonuçlandı; yapılan yargılama sonunda her iki bakan da beraat etti.

12- Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı HÜSAMETTİN ÖZKAN ve Devlet Bakanı RECEP ÖNAL (15.06.2004)²⁵⁵

57’nci Hükümet Döneminde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yapan Hüsamettin ÖZKAN ile Devlet Bakanlığı görevinde bulunan Recep ÖNAL, 15.06.2004’de Yüce Divan’a sevk edildi.

Anayasa Mahkemesi, Hüsamettin ÖZKAN ile Recep ÖNAL’ın Yüce Divan’a sevkine ilişkin kararın, usule uygun olmadığı gerekçesiyle TBMM’ye iadesine karar verdi. İade kararına, TBMM Genel Kurulundaki oylamanın ayrı ayrı yapılması gerekirken, birlikte yapılması gerekçe gösterildi. Oylamalar, TBMM Genel Kurulunda 26.10.2004 tarihinde tekrarlandı. Yapılan ayrı ayrı oylamalar neticesinde Hüsamettin ÖZKAN ve Recep ÖNAL tekrar Yüce Divan’a sevk edildi.

Türkiye Halk Bankası A.Ş. yöneticilerini korumak ve sorumluların yargılanmalarını önlemek kastıyla, yasalara aykırı uygulamalarda bulunarak bankanın zarara uğramasına sebep oldukları iddiasıyla Yüce Divan'a sevk edilen Hüsamettin

²⁵⁴ Yüce Divan’ın 12.04.1995 tarih ve 1993/1 E. 1995/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. III, Ankara-1995, s. 1, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

²⁵⁵ Yüce Divan’ın 31.03.2006 tarih ve 2004/1 E. 2006/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. V, Ankara-2007, s. 1, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

ÖZKAN ile Recep ÖNAL'ın Yüce Divan'da yargılanmaları neticesinde; 31.03.2006 tarihli karar ile Hüsamet'in ÖZKAN, kendisine 2 eylem nedeniyle yöneltilen suçlamalardan oy çokluğuyla beraat etti. Recep ÖNAL ise yine suçlandığı 2 eylemden birinden oy birliğiyle, diğerinden ise oy çokluğuyla beraat etti.

13- Eski Başbakan MESUT YILMAZ ve Devlet Eski Bakanı GÜNEŞ TANER (13.07.2004)²⁵⁶

Eski başbakan Mesut YILMAZ ve Devlet eski Bakanı Güneş TANER hakkında, “Türkbank ihalesi sürecinde malın satımında ve değerinde fesat oluşturacak ilişki ve görüşmelere girdikleri ve bu eylemlerinin TCK'nın 205'inci maddesine uyduğu iddiasıyla”, TBMM'de 13.07.2004'de Yüce Divan'a sevk oylaması yapıldı. Yapılan oylama sonucunda Mesut YILMAZ ve Güneş TANER, Yüce Divan'a sevk edildi. Böylelikle Mesut YILMAZ, Cumhuriyet tarihinde Yüce Divan'a gönderilen ilk başbakan oldu.

Anayasa Mahkemesi, Mesut YILMAZ ile Güneş TANER'in Yüce Divan'a sevkine ilişkin kararın, usule uygun olmadığı gerekçesiyle TBMM'ye iadesine karar verdi. İade kararına, TBMM Genel Kurulundaki oylamanın ayrı ayrı yapılması gerekirken, birlikte yapılması gerekçe gösterildi. Oylamalar, TBMM Genel Kurulunda 27.10.2004 tarihinde tekrarlandı. Yapılan ayrı ayrı oylamalar neticesinde Mesut YILMAZ ile Güneş TANER tekrar Yüce Divan'a sevk edildi.

Yüce Divan, Mesut YILMAZ ile Güneş TANER'in yargılamalarını 23.06.2006 tarihinde karara bağladı. Yüce Divan, Mesut YILMAZ ile Güneş TANER hakkındaki suçu “görevi kötüye kullanma” olarak kabul etti ve Şartla Salıverilme Yasası uyarınca kamu davasının kesin hükme bağlanmasını erteledi.

²⁵⁶ Yüce Divan'ın 23.06.2006 tarih ve 2004/2 E. 2006/3 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. IV, Ankara-2006, s. 159, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

Türk Ticaret Bankası, Mesut YILMAZ'ın başkanlığındaki 55'inci hükümet döneminde özelleştirme sürecinde ihaleye çıkarılmıştı. Banka 04.08.1998 tarihinde yapılan ihalede en yüksek teklif veren Korkmaz Yiğit İnşaat-Taahhüt ve Ticaret A.Ş.'ye satılmıştı. İhale, yolsuzluk iddiaları üzerine daha sonra iptal edilmişti. Ayrıca 55'inci Hükümet, Türkbank ihalesi konusunda başbakan Mesut YILMAZ ve Devlet Bakanı Güneş TANER hakkında verilen gensoru sonucu 25.11.1998'de düşürülmüştü.

14- Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanları CUMHUR ERSÜMER ve ZEKİ ÇAKAN (13.07.2004)²⁵⁷

Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanları Cumhur ERSÜMER ve Zeki ÇAKAN, 13.07.2004 tarihinde TBMM'de yapılan oylama sonucunda Yüce Divan'a sevk edildiler.

Cumhur ERSÜMER başkanlığı döneminde “Enerji ve Doğalgaz Anlaşmalarında Türkiye aleyhine anlaşma ve uygulamaların yapılmasına yol açtığı, yetkilerini aşırp salahiyetlerini amaç dışı kullanarak kanun ve yönetmelik hükümlerine aykırı davranırp devlet alım satımına ve yapımına fesat karıştırıldığı, uyguladığı yanlış ve usulsüz enerji politikaları nedeniyle kamuyu zarara uğrattığı ve bu suretle görevini kötüye kullandığı ve rekabet koşullarını engellediğı” iddiasıyla eylemlerine uyan 765 sayılı TCK'nın 205, 240, 366 ve 230'uncu maddeleri gereğince yargılanmak üzere Yüce Divan'a sevk edilmiştir.

Zeki ÇAKAN “Uyguladığı yanlış ve usulsüz enerji politikaları nedeniyle kamuyu zarara uğrattığı, yetkilerini aşırp salahiyetlerini amaç dışı kullanarak kanun ve yönetmelik hükümlerine aykırı davranırp devlet alım satımına ve yapımına fesat karıştırıldığı ve bu suretle görevini kötüye kullandığı” iddiasıyla eylemlerine uyan 765 sayılı TCK'nın 205 ve 240'uncu maddeleri gereğince yargılanması için Yüce Divan'a sevk edilmiştir. Cumhur ERSÜMER ve Zeki ÇAKAN hakkında Yüce Divan'da yapılan yargılama

²⁵⁷ Yüce Divan'ın 27.07.2007 tarih ve 2004/3 E. 2007/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. VI, Ankara-2007, s. 1, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

sonucunda, 27.07.2007 tarihinde verilen karar ile Cumhur ERSÜMER “görevi kötüye kullanma” suçundan 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkum edildi ve cezası ertelendi. Zeki ÇAKAN ise tüm suçlamalardan beraat etti.

15- Bayındırlık Eski Bakanı YAŞAR TOPÇU (09.11.2004)²⁵⁸

Bayındırlık eski Bakanı Yaşar TOPÇU, “Karadeniz Sahil Yolu işlerinin ihalesinde müteahhit firmaların önceden anlaştıklarının bilinmesine rağmen fiyatları ayarlayarak ve rekabete meydan vermeyerek devleti büyük ölçüde zarara uğrattığı” iddiasıyla 09.11.2004 tarihinde Yüce Divan’a sevk edildi. Yüce Divan’da yapılan yargılama sonucunda; 26.05.2005 tarihli karar ile “Rahşan Affi” kapsamında, davanın kesin hükme bağlanması ertelendi.

16- Bayındırlık Eski Bakanı KORAY AYDIN (09.11.2004)²⁵⁹

Bayındırlık eski Bakanı Koray AYDIN, “bakanlığı döneminde yapılan ihalelerde usulsüzlüklerde bulunduğu ve yolsuzluk iddialarının soruşturmasını zamanında yaptırmayarak görevini kötüye kullandığı, malvarlığında haksız artışa sebebiyet verdiği” iddiasıyla 09.11.2004 tarihinde TBMM’de yapılan oylama neticesinde Yüce Divan’a sevk edildi. Yüce Divan’da yapılan yargılama sonucunda; 05.10.2007 tarihli karar ile Koray AYDIN, birçok suçtan oy birliği ile bazı suçlardan ise oy çokluğuyla beraat etmiştir.

²⁵⁸ Yüce Divan’ın 26.05.2006 tarih ve 2004/5 E. 2006/2 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. IV, Ankara-2006, s. 3, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

²⁵⁹ Yüce Divan’ın 05.10.2007 tarih ve 2004/4 E. 2007/2 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. V, Ankara-2007, s. 205, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

**17- Yargıtay 6'ncı Hukuk Dairesi Eski Başkanı HASAN ERDOĞAN
(19.12.2012)²⁶⁰**

Yüksek yargı mensubu olan Yargıtay 6'ncı Hukuk Dairesi eski Başkanı Hasan ERDOĞAN, Yüce Divan tarihinde ilk kez yargılanan bir yüksek yargı mensubudur.

İstanbul Dünya Ticaret Merkezi ile CNR Fuarcılık arasındaki bir davanın sonucunu Yargıtay aşamasında etkilemek için rüşvet verdiği iddia edilen aralarında İTO Başkanı Murat YALÇINTAŞ'ın da bulunduğu kişiler hakkında Ankara 9'uncu Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmıştı. Hasan ERDOĞAN hakkındaki soruşturma ise suç tarihinde görevi başında bulunması nedeniyle Yargıtay'ca yürütülmüş, Yargıtay Başkanlar Kurulu, Hasan ERDOĞAN'ın Yüce Divan'da yargılanmasına karar vermişti. Yüce Divan heyeti, Hasan ERDOĞAN'ın yargılandığı davayla aynı soruşturma kapsamında Ankara 9'uncu Ağır Ceza Mahkemesi'nde rüşvet suçundan yargılanan, 15 sanık hakkındaki davayı rüşvet suçu yönünden birleştirmişti.

Yüce Divan'da yapılan yargılama sonucunda rüşvet almakla suçlanan Yargıtay 6'ncı Hukuk Dairesi eski Başkanı Hasan ERDOĞAN ile bu davayla birleştirilen ve rüşvet vermekle suçlanan 15 sanık, Yüce Divan'ın vermiş olduğu 19.12.2012 tarih ve 2011/1 E. 2012/1 K. sayılı karar ile soruşturma evresinde elde edilen delillerden bir kısmının hukuka uygun olmaması, diğer delillerin ise sanıkların üzerlerine atılı rüşvet suçundan mahkumiyetlerine yeterli bulunmaması nedeniyle ayrı ayrı beraat etmiştir.

**2.7.YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ**

Yüce Divan sistemimizin usul sorunları ile birlikte, bazı yapısal ve kurumsal sorunları da vardır. Adil yargılanma ve olması gereken hukuk açısından Yüce Divan sistemine yöneltilen çok fazla eleştiri olmakla birlikte genellikle eleştiriler soruşturma

²⁶⁰ Yüce Divan'ın 19.12.2012 tarih ve 2011/1 E. 2012/1 K. sayılı kararı, Yüce Divan Kararları, Anayasa Mahkemesi Yayını, C. VII, Ankara-2012, s. 2, <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari> (e.t.: 30.09.2015).

evresine ve Yüce Divan yargılamasının kovuşturma evresinin Anayasa Mahkemesince yerine getirilmesine odaklandığından bu bölümde bu eleştirilere değinilecektir ve bu eleştiriler doğrultusunda çözüm önerilerinden bahsedilecektir.

Bilindiği üzere Yüce Divan yargılamasında üst düzey kamu görevlileri ile ilgili soruşturma yetkisi, TBMM ve ilgili kurumlara aittir. Ancak yine bilindiği üzere Yüce Divan yargılamasının kovuşturma aşamasında savcılık görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline aittir. Burada eleştiri konusu olan husus, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Başsavcivekilinin kendisinin hazırlamadığı ve hazırlanmasına hiçbir katkıda bulunmadığı dava açan belgeye göre görev yapmasıdır²⁶¹. Çünkü; dosya, Yüce Divan’a tekemmül ettirildikten sonra geldiği için, savcının yapması gereken birçok işlem yapılmış ya da yapılma süresi geçmiş durumdadır. Özellikle, ceza soruşturmasında uzman ve yetkin olmayan parlamento üyeleri veya ilgili kurum organları tarafından yapılan ve yönetilen soruşturmalarda, birçok hususun eksik kalacağı kuşkusuzdur. Son dönem yargılamalarının büyük oranda başarısızlıkla sonuçlanmasında; savcıların, Yüce Divan sisteminin etkin bölümünün dışında kalmasının önemli bir rolünün olduğu söylenebilir²⁶².

Bu konuda farklı çözüm önerileri ileri sürülmektedir. Bazı görüşlerce, Yüce Divan yargılamasında soruşturma yetkisinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verilmesinin uygun bir çözüm yolu olacağı ileri sürülmüştür²⁶³.

Kanaatimizce Yüce Divan’da iddia makamı ve savcılık görevi üzerinde yeni baştan tüm ayrıntılarıyla yasal bir düzenleme yapılmalıdır.

Daha önce de belirtildiği üzere Yüce Divan yargılamasını yapacak teşkilat ve üyeler, Anayasa Mahkemesinin teşkilat ve üyeleridir. Anayasa’nın 146’ncı maddesinde 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucunda; Anayasa

²⁶¹ TÜLEN, a.g.e., s. 183.

²⁶² YANIK, a.g.e., s. 287.

²⁶³ OKUR ve ATALAY, a.g.e., s. 415; ARSLAN, a.g.e., s. 132-133.

Mahkemesi, TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından on iki yıllığına seçilen toplam on yedi üyeden oluşmaktadır.

Bilindiği üzere 5982 sayılı yasayla yapılan Anayasa değişikliğinden önce Anayasa Mahkemesinin tüm üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta idi. Ancak bu usule ilişkin eleştiriler bulunmaktaydı. 5982 sayılı yasa ile yapılan değişiklikten sonra bugün de Yüce Divan hakimlerinin atanma yöntemine yönelik eleştiriler sürmekte ve Yüce Divan'ın mahkeme olma niteliğinin azaldığı söylenmektedir. Anayasa Mahkemesine seçilecek üyelerden Yargıtay ve Danıştay kontenjanının azaltılıp Sayıştay kontenjanının arttırılması ve Cumhurbaşkanının doğrudan seçeceği dört üyeden hiçbirinin hukuk ve siyasi bilimler eğitimi almamış yöneticilerden olabilmesi ihtimali bu düşüncüyü desteklemektedir. Bu görüşü savunanlara göre, Yüce Divan yargılamasının temelde bir ceza yargılaması olduğu ve bu yargılamanın ceza uzmanı hakimlerce yerine getirilmesi gerektiği belirtilerek, aksi durumun adil yargılama ilkesine aykırı ve sakıncalı olduğu ileri sürülmektedir²⁶⁴.

Bu bağlamda Yüce Divan yargılamasında, üyelerinin seçim şekli, nitelikleri ve ceza hukuku uzmanı olmamaları, üst düzey kamu görevlilerinin yargılamalarının Anayasa Mahkemesince yerine getirilmesine yönelik başlıca eleştirilerdir.

Yüce Divan sistemimizle ilgili yukarıda değinilen usul ve esas konusundaki eleştirilere ilişkin farklı çözüm önerileri ileri sürülebilir.

Yüce Divan sistemini ve Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmasını eleştirenlerin büyük çoğunluğu, anılan sakıncaların giderilmesi için, Yüce Divan görev ve yetkisinin adli yargının en üst mahkemesi olan Yargıtay'a verilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler²⁶⁵.

²⁶⁴ ARSLAN, a.g.e., s. 125.

²⁶⁵ EREM, a.g.e., s. 5-6; ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1049; ARSLAN, a.g.e., s. 134-138; TÜLEN, a.g.e., s. 182.

Bu görüşü savunanların bir kısmı bu görevin, Yargıtay Başkanı'nın başkanlığında Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlarından oluşacak bir heyetle yerine getirilmesini ve verilecek kararın Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından temyizen incelenmesini savunurken²⁶⁶, diğer bir kısmı ise bu görevin Yargıtay'ın bir ceza dairesi tarafından yerine getirilmesinin uygun olacağını²⁶⁷ öne sürmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesi Yüce Divan sistemi için getirilen birçok eleştiriye cevap verecektir. Bu görüşe göre Yüce Divan görevi Yargıtay'a verildiği takdirde, üyelerinin seçimi ve nitelikleri yönünden Anayasa Mahkemesi için yapılan eleştiriler büyük oranda son bulacaktır.

Yüce Divan yargılaması, belli bir oranda ceza uzmanlığı gerektirdiği gibi yargılanan kişilerin sıfat ve görevleri dikkate alındığında, anayasa ve idare hukuku uzmanlığı da gerektiren çok yönlü bir yargılamadır. Bu sebeple bazı görüşlere göre, Mahkemenin uzun yıllara dayanarak edindiği tecrübe ve birikim de dikkate alınarak bu görevin Anayasa Mahkemesi tarafından sürdürülmesine devam edilmelidir²⁶⁸.

Buna göre, Yüce Divan görevinin, devlet sistemi içinde nispeten özellikli bir statüye sahip olan Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi, daha çok halk tarafından seçilen kamu görevlilerinin yargılandığı sistemin meşruluğunu arttırmaya yardımcı olacaktır. Ayrıca Yüce Divan görevini yarım asırdır sürdüren Anayasa Mahkemesinin bu alandaki geniş bilgi ve deneyimi de sorunların sistem içinde çözümüne destek olacaktır²⁶⁹.

Kanaatimizce de yukarıda da belirtildiği üzere, 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesinin kurulduğu günden bu yana Yüce Divan görevini yürütmesi sebebiyle, edindikleri birikim dikkate alındığında, Yüce Divan yargılamasının salt ceza yargılaması olmadığı, anayasa ve idare hukuku bilgisi de gerektiren bir yargılama

²⁶⁶ ASLAN, a.g.e., s. 246.

²⁶⁷ ÖZTÜRK ve ERDEM, a.g.e., s. 1049; ARSLAN, a.g.e., s. 155.

²⁶⁸ OKUR ve ATALAY, a.g.e., s. 431.

²⁶⁹ YANIK, a.g.e., s. 325.

olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi daha uygun olacaktır.

Görüldüğü üzere meclis soruşturmasında olduğu gibi Yüce Divan yargılamasında da önemli eksiklikler ve sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların giderilmesi için, adil ve etkin bir yargılama yapılabilmesi amacıyla eksiklikler minimum düzeye indirilecek şekilde gerekli anayasal ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

SONUÇ

Parlamenter hükümet sisteminde, yürütmeden sorumlu Bakanlar Kurulunun çok önemli bir yeri vardır. 1982 Anayasası'nın 109'uncu maddesine göre; Bakanlar Kurulu, başbakan ve bakanlardan oluşur. Başbakan; Cumhurbaşkanı'nca TBMM üyeleri arasından atanır. Bakanlar ise TBMM üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanı'nca atanırlar.

Hukukumuzda, bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluğu, bakanların görevlerini icra ederken yapmış oldukları görevleri ile ilgili işlem ve eylemlerinin yürürlükteki ceza kanunlarına göre suç oluşturması halinde söz konusu olur. Her bakan göreve ilişkin suçlardan kişisel olarak sorumludur.

Göreve ilişkin suç işlediği iddia olunan bir bakanın cezai sorumluluğunun ortaya konulabilmesi amacıyla yargılanması gerekir. Bu amaçla bakanların yargılanabilmeleri için bir soruşturma yapılması gerekir. Bakanlar açısından yapılan bu soruşturmaya meclis soruşturması denilmektedir.

Yasama organının, yürütme organını denetlemesi çok önemlidir. Seçilerek gelen yürütme organının başı olan başbakan ve bakanların, yasama organı tarafından denetim altında tutulması demokratik kültürün yaygınlaşmasına ve suiistimallerin ortadan kalkmasına neden olacaktır. Yürütmenin denetimi seçim dönemlerinde vatandaşların

oylarıyla yapıldığı gibi, hükümetin görevde olduğu dönemlerde denetim yolları ile parlamento tarafından yapılmaktadır. Meclis soruşturması da bu yollardan biridir.

TBMM'nin denetim yollarından biri olan ve hükümetin istifasına bile sebebiyet verme ihtimali olan meclis soruşturması, uygulamada genellikle çok etkin bir şekilde kullanılamamaktadır. Günümüzde meclis soruşturması, siyasi mücadelelerin aracı haline gelmiş olup, meclis soruşturmasının yargısal karakteri göz ardı edilmektedir. Yüce Divan'a sevk için gerekli çoğunluk hükümetin elinde olduğu için görevde olan başbakan ve bakanlar için meclis soruşturması süreci işletilememekte, bunun aksine yeni bir iktidar gelmesi halinde iktidarı kaybedenler için bu süreç yeni gelen iktidar tarafından siyasi hesaplar sebebiyle kolay bir şekilde çok fazla işletilebilmektedir. Muhalefette olanlar ise görevde bulunan iktidarı yıpratmak adına keyfi olarak soruşturma önermeleri vermektedirler.

Ayrıca Anayasa'nın 100'üncü maddesinde "siyasi parti gruplarınca soruşturma ile ilgili karar alınamayacağı ve görüşme yapılamayacağı" belirtilmiş iken, siyasi partilere üye olan milletvekilleri bu düzenlemeye uymayarak siyasi gayelerle hareket etmektedirler. Yargısal karakteri göz önüne alındığında, meclis soruşturması faaliyetinde görev alacak kişilerin siyasi amaçlarından uzaklaşarak görev yapmaları, ayrıca görev yapacak bu kişilerin en azından belirli bir hukuk bilgisine sahip kişiler olması gerekmektedir.

Kanaatimizce meclis soruşturmasının siyasi bir pazarlık aracı olmaktan çıkması ve soruşturmanın siyasi gayelerden uzak ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için, soruşturmanın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılması daha uygun görünmektedir.

Meclis soruşturmasından sonraki aşama ise bakanların yargılama yeri olan Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesindeki Yüce Divan yargılaması aşamasıdır. Bakanlar Kurulu üyelerinin görevleriyle ilgili bir suç işlerlerse, Anayasa'nın 100'üncü maddesinde öngörülen usule uyularak meclis soruşturması açılır, ilgili bakan hakkında Yüce Divan'a sevk kararı alınır, ilgili bakan Yüce Divan'da yargılanır.

Yüce Divan yargılaması, devletin bazı üst düzey kamu görevlilerini görev suçlarından ötürü yargılamak için tasarlanmış özel bir yargılama sistemidir. Yüce Divan sisteminin asıl amacı bu üst düzey kamu görevlilerinin görevleri dolayısıyla işledikleri suçlarda adil yargılamayı gerçekleştirmek olmakla birlikte bu sistemin varoluş nedenlerinden biri de bu kişilerin suçluluğu konusunda toplumun ve toplum vicdanının aşırı duyarlılığıdır. Bu bağlamda, toplum vicdanının tatmini açısından anılan kamu görevlilerinin yüksek bir mahkeme tarafından tarafsız ve adil bir şekilde yargılanmaları gerekmektedir. Bakanların yargılanması için Anayasamız, özel bir yargılama makamı öngörerek, Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesini görevlendirmiştir.

Yüce Divan yargılamasında yaşanan en önemli sorun, yargılamanın Anayasa Mahkemesi tarafından mı yahut Yargıtay tarafından mı yapılması gerektiğidir. Her ne kadar Yüce Divan yargılaması ceza hukuku uzmanlığı gerektirse de salt bir ceza yargılaması değildir. Yüce Divan'da yargılananların konumları göz önünde bulundurulduğunda, Yüce Divan yargılaması anayasa ve idare hukuku uzmanlığı da gerektiren çok yönlü bir yargılamadır. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin yıllardır edindiği birikim dikkate alınarak tüm bu nedenlerle yapılacak bazı anayasal değişikliklerle Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesine devam edilmelidir.

Son olarak meclis soruşturması ve Yüce Divan yargılaması ile ilgili özel bir kanun bulunmamaktadır. Soruşturma ve kovuşturma Anayasa, TBMM İktüzük'ü, CMK ve diğer kanunlarda bulunan düzenlemeler doğrultusunda yerine getirilmektedir. Kanaatimizce Anayasaya konulacak bir madde ile meclis soruşturması ve Yüce Divan yargılamasının usul ve esaslarının kanunla düzenleneceğine dair bir hüküm koyulmalı, ayrıca da meclis soruşturması ve Yüce Divan ile ilgili olarak da özel bir kanun çıkartılmalıdır. Bu kanun ile de soruşturma ve kovuşturma usulü tek bir çatı altında toplanacak olup, böylelikle meclis soruşturması ve Yüce Divan yargılaması daha anlaşılır bir vaziyette olacak, usul ve esasları da net bir şekilde belirlenecek ve yaşanan sorunlar da kanaatimizce giderilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLHAKİMOĞULLARI Erdal, **Türkiye’de Yüce Divan Yargılaması**, Haşım KILIÇ’a Armağan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, C. II, Ankara 2015, s. 1197-1233.
- ARSLAN Çetin, **Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999.
- ASLAN M. Yasin, “**Yüce Divan**” Olarak Anayasa Mahkemesi, TBB Dergisi, S. 82, 2009, s. 1-12.
- ATAR Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2002.
- BAŞGİL Ali Fuat, “**Yüce Divan’da Vazife Meselesine Dair Hukuki Bir Mütalaa**”, İÜHFM, C. 14, S. 1-2, 1948, s. 155-161.
- CENTEL Nur, Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2006.
- DÖNMEZER Sulhi, Sahir ERMAN, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım**, C. I, 14. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 1997.
- DSP Grup Başkanlığı, **21. Dönem TBMM Çalışmaları ve 57. Hükümetin Önemli İcraatları**, TBMM Kütüphanesi, Ankara 2001.
- ERDOĞAN Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2001.
- ERDOĞAN Mustafa, **Anayasa Hukuku**, 8. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara 2014.
- EREM Faruk, **Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi**, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963.

EZHERLİ İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, Ankara 1992.

FEYZİOĞLU Metin, **Meclis Soruşturması Hakkında Genel Bilgiler**, Savaş Yayınevi, Ankara 2006.

GAZEL Ahmet Ali, **Birinci Meşrutiyet Parlamentosunda Parlamenter Denetim: İstizah (Gensoru), Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması, Genel Görüşme**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 17. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesinden aktarılmıştır.)

GÖREN Zafer, **Anayasa Hukukuna Giriş**, 2. Baskı, Ankara 1999.

GÖZLER Kemal, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 4.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2007.

HAFIZOĞULLARI Zeki, Bülent ACAR, Ö. Asım LİVANELİOĞLU, **Meclis Soruşturmaları Hakkında Düşünceler, Üç Örnek**, US-A Yayın, Ankara 1997.

İBA Şeref, **Bakanlar Hakkında Fezleke Pratiği ve Kaydadeğer Bir İçtüzük Boşluğu**, TBB Dergisi, 2014, S. 110, s. 435-439.

KAMALAK Mustafa, **Meclis Soruşturması Kimler Hakkında Açılabilir**, Akit Gazetesi, 27.07.1996, s. 2.

KAPICI Ferhat, **Meclis Soruşturması**, Adil Yayınevi, Ankara 2001.

KARAGÖZ Kasım, **Parlamenter Sistemde de Meclis Soruşturması ve Türkiye Uygulaması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

KUMAŞ Rahmi, **İktidardan Yüce Divana**, Tekin Yayınevi, Ankara 1980.

KUNTER Nurullah, Feridun YENİSEY, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, C. I, İstanbul 2005.

OKUR Nurdan, Ayşegül ATALAY, **Yüce Divan Yargılaması**, Anayasa Yargısı İncelemeleri, AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 401-431.

ÖZBİRECİKLİ A. Rana, **Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti Anlayışı Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2006, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (e.t.: 30.04.2015).

ÖZBUDUN Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınevi, 15. Baskı, Ankara 2014.

ÖZTÜRK Bahri, **Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi “Yüce Divan”**, Anayasa Yargısı, C. 12, AYM Yayını, Ankara 1995, s. 59-105.

ÖZTÜRK Bahri, Mustafa Ruhan ERDEM, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.

SEZER Yusuf, **Meclis Soruşturması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (e.t.: 30.04.2015).

SOYSAL Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997.

ŞAHİN Ali Oğuz, **Başbakanların ve Bakanların Görevleriyle İlgili Cezai Sorumlulukları**, Palme Yayıncılık, Ankara 1999.

ŞEN Ersan, Bilgehan ÖZDEMİR, **Yüce Divan Yargılaması**, Ankara Barosu Dergisi, S. 2012/1, s. 177-192.

TANİLLİ Server, **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1976.

TANÖR Bülent, Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2014.

TBMM Genel Sekreterliği, **TBMM Başkanlığı’nın Çalışmaları (25 Ocak 1996-16 Şubat 1999)**, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1999.

TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 16. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2013.

TUNÇ Hasan, Faruk BİLİR, Bülent YAVUZ, **Türk Anayasa Hukuku**, Asli Yayın, Ankara 2009.

TÜLEN Hikmet, **Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması**, Mimoza Yayınları, Konya 1999.

ÜNAL Hasan, **Adli/Yargısal Bir Faaliyet Olarak Meclis Soruşturması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

ÜNAL Şeref, **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları**, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.

YANIK Murat, **Yüce Divan**, Derin Yayınları, İstanbul 2008.

YILDIZ Ahmet, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XXII. Dönem (2002-2007)**, C. II, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012.

BAŞVURULAN İNTERNET SİTELERİ

<http://www.anayasa.gen.tr>

<http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarDergisi>

<http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/YuceDivanKararlari>

<http://www.resmigazete.gov.tr>

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_genel_gorus_onergeleri

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_sorusturma_onergeleri

<http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>